

24.07.2023

Securitatea juridică a persoanei în Republica Moldova: dimensiuni constituționale

Teză de doctor în drept

Vadim ENICOV
CHIȘINĂU

INSTITUTUL DE CERCETĂRI JURIDICE, POLITICE ȘI SOCIOLOGICE
în procedură de fuziune prin absorbție cu
UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

Cu titlu de manuscris

CZU: 342.7:342.5(478) (043.2)

ENICOV Vadim

SECURITATEA JURIDICĂ A PERSOANEI
ÎN REPUBLICA MOLDOVA:
DIMENSIUNI CONSTITUȚIONALE

Specialitatea: 552.01 – Drept constituțional

Teză de doctor în drept

Conducător științific:

COSTACHI Gheorghe,
dr. hab., prof. univ.

Autor:

ENICOV Vadim

Chișinău, 2023

© ENICOV Vadim, 2023

CUPRINS

ADNOTARE	4
INTRODUCERE	7
1. ANALIZA SITUAȚIEI ÎN DOMENIUL SECURITĂȚII JURIDICE	15
1.1. Securitatea și securitatea juridică a persoanei ca domenii ale cercetării științifice ..	15
1.2. Conceptul juridic al principiului securității juridice	31
1.3. Sinteza capitolului 1	43
2. DIMENSIUNI CONSTITUȚIONALE ALE SECURITĂȚII PERSOANEI	45
2.1. Conotația juridică a securității persoanei sau dreptul persoanei la securitate	45
2.2. Securitatea persoanei ca domeniu de securitate	63
2.3. Persoana ca subiect al securității constituționale: concept și dileme	79
2.4. Sinteza capitolului 2	85
3. SECURITATEA JURIDICĂ CA FACTOR DE PROTECȚIE A PERSOANEI	89
3.1. Siguranța dreptului ca fundament al statului	89
3.2. Securitatea juridică ca principiu fundamental al ordinii de drept	94
3.3. Garantarea securității juridice a persoanei în legislația națională	110
3.4. Securitatea juridică în jurisprudența națională și în cea europeană	124
3.5. Sinteza capitolului 3	135
CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI	137
BIBLIOGRAFIE	140
ANEXĂ	164
DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII	167
CURRICULUM VITAE AL AUTORULUI	168

ADNOTARE

Enicov Vadim

Securitatea juridică a persoanei în Republica Moldova, dimensiuni constituționale

Teză de doctor în drept, Chișinău, 2023

Structura tezei: introducere; capitol introductiv; compartimente de bază – două capitole; concluzii și recomandări; bibliografie din 258 de titluri; 130 pagini de text de bază. Numărul de publicații la tema tezei: 1 culegere de studii științifice la tema tezei; 11 articole științifice în reviste; 7 comunicări la forumuri științifice; 5 studii de politici publice.

Cuvinte-cheie: securitatea persoanei, drepturile omului, securitate juridică

Domeniul de studiu: 552.01 – Drept constituțional

Scopul lucrării: dezvoltarea conceptului securității juridice a persoanei prin evaluarea și fundamentarea reglementărilor constituționale ale principiului securității juridice.

Obiectivele de cercetare: evaluarea gradului de cercetare științifică a categoriilor de securitate, dreptul persoanei la securitate, securitate juridică; analiza dimensiunilor constituționale ale securității și ale persoanei ca subiect al securității constituționale; abordarea securității juridice ca factor de protecție a persoanei și evaluarea reglementărilor constituționale ale securității juridice; fundamentarea și completarea reglementărilor constituționale ale principiului securității juridice.

Problema științifică importantă soluționată în domeniu: fundamentarea teoriei securității persoanei pe două categorii distincte: siguranța persoanei ca principiu constituțional și securitatea juridică a persoanei ca drept constituțional – garantat de principiul securității juridice, în vederea consolidării securității persoanei.

Noutatea și originalitatea științifică: abordarea cuprinzătoare a aspectelor securității juridice a persoanei ca domeniu de securitate și ca obiect al securității constituționale, care a condus la cunoașterea integrată a temei.

Semnificația teoretică: dezvoltarea teoriei securității, teoriei dreptului constituțional și teoriei securității juridice.

Valoarea aplicativă: teza furnizează idei și propuneri pentru consolidarea respectării drepturilor omului și a reglementărilor de securitate juridică.

Implementarea rezultatelor științifice: studii de politici publice formulate în Institutul de Politici Publice.

АННОТАЦИЯ

Еников Вадим

Правовая определенность личности в Республике Молдова, конституционные аспекты

Диссертация доктора права, Кишинэу, 2023

Структура диссертации: введение; вводная глава; базовые – две главы; выводы и рекомендации; библиография из 258 наименований; 130 страниц основного текста. Количество публикаций по диссертации: 1 сборник научных исследований по теме диссертации; 11 научных статей в журналах; 7 сообщений на научных форумах; 5 исследований публичных политик.

Ключевые слова: безопасность человека, права человека, правовая определенность.

Область исследования: 552.01 – Конституционное право

Задача работы: развитие и обоснование теории правовой определенности через оценку конституционных норм принципа юридической определенности.

Цели исследования: оценка степени научных исследований категорий безопасности, права человека на безопасность, правовой определенности; анализ конституционных измерений безопасности и личности как субъекта конституционной безопасности; подход к правовой определенности как фактору защиты личности и оценка конституционных норм правовой определенности; обоснование и дополнение конституционных норм принципа правовой определенности.

Важная научная проблема, решенная в этой области: обоснование теории безопасности личности в двух отдельных категориях: безопасность личности как конституционный принцип и правовая определенность личности как её конституционное право – гарантированное принципом правовой определенности, в целях укрепления безопасности человека.

Научная новизна и оригинальность: комплексный подход к аспектам правовой определенности личности как области безопасности и как объекта конституционной безопасности, что привело к всестороннему знанию темы.

Теоретическое значение: развитие теории безопасности, теории конституционного права и теории правовой определенности.

Прикладное значение: в диссертации содержатся идеи и предложения по улучшению защиты прав человека и регулирования правовой определенности.

Реализация научных результатов: исследования публичных политик в Институте Публичной Политики.

ANNOTATION

Enicov Vadim

Legal certainty of the person in the Republic of Moldova, constitutional dimensions

Doctoral thesis in law, Chisinau, 2023

Structure of the thesis: introduction; introductory chapter; basic compartments – two chapters; conclusions and recommendations; bibliography of 258 titles; 130 pages of basic text. Number of publications on the thesis: 1 collection of scientific studies on the thesis theme; 11 scientific articles in journals; 7 communications to scientific forums; 5 studies of public policies.

Keywords: security of the person, human rights, legal certainty.

Field of study: 552.01 – Constitutional law

The purpose of the study: development and substantiation of the concept of legal certainty of the person through the evaluation of constitutional regulation of the principle of legal certainty.

Research objectives: evaluation of the degree of scientific research of the categories of security, right of the person to security, legal certainty; analysis of the constitutional dimensions of the security and of the person as a subject of constitutional security; addressing legal certainty as a person's protection factor and evaluation of constitutional regulation of legal certainty; substantiation and completing of the constitutional regulations of the legal certainty principle.

The important scientific problem solved in the field: foundation of the theory of person's security on two distinct categories: the person's safety as a constitutional principle and the legal certainty of the person as a constitutional right – guaranteed by the principle of legal certainty, to strengthen the security of the person.

Scientific novelty and originality: comprehensive approach of the person's legal certainty aspects as a field of security and as an object of constitutional security, which led to integrated knowledge of the topic.

Theoretical significance: developing the security theory, the constitutional law theory, and the theory of legal certainty.

Applicative value: the thesis provides ideas and proposals for improving respect of human rights and legal certainty's regulations.

Implementation of the scientific results: public policy studies in the Institute of Public Policy.

INTRODUCERE

Actualitatea și importanța temei abordate. Începutul secolului XXI a marcat un interes sporit pentru asigurarea securității persoanei, a drepturilor și a libertăților omului. Au fost studiate diferite aspecte ale securității persoanei, fiind elaborate concepte noi. O particularitate distinctă a abordării contemporane a acestei probleme rezidă în recunoașterea priorității intereselor persoanei și a drepturilor omului în contextul securității.

Promovarea tot mai perseverentă în ultimele decenii, la nivel mondial, a conceptului și a fenomenului securității a determinat majoritatea statelor să includă omul în politica lor de securitate. În principal, incluziunea se înfăptuiește prin consolidarea mecanismelor de apărare a drepturilor și a libertăților omului. Totuși, chiar dacă instituția drepturilor omului rămâne un fundament și un mijloc important, aceasta nu este suficient pentru garantarea securității persoanei, în primul rând în accepțiunea sa subiectivă – ca sentiment personal.

Întru confirmarea acestei idei, subliniem că o componentă importantă a calității vieții este considerat sentimentul de libertate și de protecție a omului față de diferite pericole și amenințări. Prin aceasta se obține reducerea vulnerabilității persoanei față de riscurile contemporane. Una dintre probleme este că în Republica Moldova lipsește o concepție clară a securității persoanei.

Dintr-un anumit punct de vedere, o astfel de carență a cadrului de securitate poate fi justificată prin faptul că nici la nivel de teorie noțiunea securității persoanei nu a fost dezvoltată, analizată și promovată. În cea mai mare parte, doctrina autohtonă a fost preocupată de problemele stringente ale securității naționale, în primul rând cu dimensiunea sa militară, apoi pe segmentul securității statului și a societății. Practic, securității persoanei ca dimensiune importantă a securității nu i s-a acordat atenția cuvenită.

Ignorarea dimensiunii securității persoanei de către autoritățile publice a generat mai multe tensiuni sociale și chiar revolte în masă, unul din exemple fiind revoluția Twitter din 7 aprilie 2009. Manifestările provocate de nemulțumirea oamenilor de rezultatele alegerilor din data de 5 aprilie a aceluiași an nu au avut un centru unic de comandă, ci s-au constituit dintr-o sumă de individualități indignate de încălcarea drepturilor lor și îndreptate spre apărarea acestor drepturi. Suntem ferm convinși că una dintre cauzele principale ale acelor evenimente a fost ignorarea sistematică și sistemică a drepturilor și a intereselor omului și cetățeanului, precum și corupția pătrunzătoare care o însoțește. Or, situația în care individul se încredințează de imposibilitatea garantării drepturilor sale prin metode legale – în primul rând prin alegeri democratice și corecte, în al doilea rând prin justiție echitabilă – devine explozivă: personalitatea nedreptățită se manifestă în stradă.

Atragem atenția asupra faptului că observatorii acreditați la alegerile parlamentare din 5 aprilie 2009, precum și raportul Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa, au adus calificări pozitive scrutinului și procesului de votare, dar sentimentul cetățenilor a fost unul invers. Acest sentiment l-au confirmat câteva organizații ale societății civile, printre care Asociația Promo-Lex, care au calificat scrutinul ca fiind incorect, parțial liber, cu posibilități de manipulare.

Atitudinea omului față de realitate devine uneori mai importantă decât realitatea. Curtea Europeană a Drepturilor Omului în nenumărate rânduri a subliniat că justiția trebuie să fie nu doar făcută, dar și vizualizată. Dreptatea este un sentiment fundamental al ființei umane, care îi formează atitudinea. Sentimentul nedreptății nu trebuie neglijat, el trebuie reparat.

Ne îngrijorează faptul că în Republica Moldova respectul pentru drepturile omului, ca proces de consolidare a legalității, nu a devenit un imperativ și nu a devenit durabil. Declarația Parlamentului din 08.06.2019 despre caracterul captiv al statului demonstrează univoc starea deplorabilă a securității. Societatea moldovenească iarăși a eșuat să asigure administrarea electorală credibilă, legalitatea și respectul drepturilor omului ca fundamente ale democrației. Iar slăbiciunile societății servesc drept teren fertil pentru unii indivizi criminali cu porniri autocrate.

Evident, problema securității persoanei, de rând cu eforturile de consolidare a ordinii de drept, devine una centrală și solicită o atenție sporită atât din partea mediului academic, cât și din partea autorităților publice. Garantarea și asigurarea securității persoanei trebuie văzute ca o menire fundamentală a ordinii de drept, dar nu ca una complementară securității statului, exclusivă propriei conservării și reproduceri. Devine clar că cea mai relevantă dovadă a eficienței statului va fi conturarea unei concepții clare a securității persoanei și promovarea unei politici eficiente de asigurare a acesteia.

În acest context, cea mai mare responsabilitate îi revine doctrinei autohtone, care trebuie să construiască fundamentul științific necesar pentru conturarea practică a concepției securității persoanei și promovarea acesteia prin reglementările de securitate. Spectrul problemelor ce trebuie abordate în acest scop este unul foarte larg, începând de la însăși conceptele de securitate și de securitate a persoanei; locul securității persoanei în cadrul securității naționale; continuând cu dimensiunile concrete ale securității identificate în legislație – pericolele ce pot amenința securitatea persoanei pe diferite dimensiuni ale acesteia; finalizând cu argumentarea rolului dreptului în garantarea și asigurarea efectivă a securității persoanei într-un stat modern.

Securitatea juridică ca și concept se încadrează perfect în efortul de consolidare a stabilității de securitate. Securitatea juridică este o expresie indiscutabilă a drepturilor omului și a încrederii cetățeanului în dreptate, cu legi clare și previzibile, reguli echitabile și aplicare uniformă. Totodată, securitatea juridică a persoanei nu trebuie confundată cu principiul securității juridice, acestea fiind

categorii diferite. În lucrarea de față ne propunem să cercetăm dacă principiul securității juridice poate evolua în dreptul la securitate juridică ca un drept constituțional, de rând cu altele, cum ar fi dreptul la viață sau dreptul la un proces echitabil.

Nu oricare principiu este și drept, precum nu oricare drept este principiu. Uneori, aceste noțiuni sunt confundate, deoarece evoluează una în alta, se transformă și se completează. Egalitatea oamenilor, născută ca un drept, a evoluat în principiu al sistemului juridic. Legalitatea, apărută ca principiu, evoluează în drepturi care sunt protejate.

Republica Moldova se dezvoltă ca stat și entitate organizațională în concordanță cu standardele aplicate la nivel internațional, inclusiv în materia drepturilor omului. Dar, în evoluția consacrării constituționale și legislative a drepturilor și a libertăților fundamentale ale omului, precum și a altor valori democratice, statul are nevoie de o concepție definită a securității persoanei și a securității juridice a persoanei.

Acest din urmă aspect a devenit în ultima perioadă extrem de actual, suscitând interesul cercetătorilor care au pus problema recunoașterii unui drept la securitate a persoanei, pe care statul trebuie să-l garanteze și să-l asigure. Totodată, cercetătorii autohtoni care vor fi citați în teză promovează tot mai mult ideea asigurării securității juridice și a securității constituționale a persoanei, dar fără a fi conturate clar esența și conținutul fiecărei dintre aceste categorii. În asemenea condiții, ar fi foarte dificil – dacă nu chiar imposibil – de asigurat realizarea practică a acestora. Din acest motiv, urmărim definirea conținutului unui drept al securității juridice a persoanei.

Scopul lucrării. Având în vedere toate aceste aspecte ale securității persoanei, ne-am propus, în cadrul proiectului de cercetare doctorală, să contribuim la dezvoltarea și fundamentarea conceptului securității juridice a persoanei prin prisma categoriilor de securitate, securitate a persoanei și securitate juridică, urmărind elucidarea esenței, conținutului și particularităților acesteia, precum și la identificarea soluțiilor de optimizare a cadrului normativ în domeniu. În acest sens, sunt necesare evaluarea reglementărilor constituționale ale principiului securității juridice, relevarea normelor ce susțin principiul securității juridice și identificarea lacunelor constituționale în protejarea securității juridice a persoanei.

Obiectivele de cercetare pe care le-am formulat spre realizarea scopului propus:

- să evaluăm gradul de cercetare științifică a categoriilor de securitate, dreptul persoanei la securitate, securitate juridică, cu scopul de a elucidă cele mai valoroase studii în materie și a configura direcțiile de cercetare ale propriului studiu;
- să analizăm dimensiunile constituționale ale securității și ale persoanei ca subiect al securității constituționale, pentru a elucidă conotația juridică a securității, a contura

sectorul de securitate al Republicii Moldova și a reliefa securitatea persoanei ca domeniu distinct al acesteia; să argumentăm existența dreptului persoanei la securitate și a securității constituționale a acesteia;

- să abordăm securitatea juridică ca factor de protecție a persoanei și să evaluăm reglementările constituționale ale securității juridice, urmărind prin aceasta argumentarea necesității și a valorii siguranței dreptului, a esenței și a conținutului securității juridice ca principiu fundamental al ordinii de drept și garantarea acestuia în legislația națională și în jurisprudența națională și europeană; să fundamentăm și să formulăm propuneri de completare a reglementărilor constituționale ale principiului securității juridice.

Ipoteza de cercetare. Ipoteza de cercetare rezidă în posibilitatea reglementării constituționale a securității juridice a persoanei în Republica Moldova prin prisma categoriilor de securitate, securitate a persoanei și securitate juridică. Principala problemă științifică pe care ne propunem să o soluționăm este fundamentarea teoriei securității persoanei pe două categorii distincte: siguranța persoanei ca principiu constituțional și securitatea juridică a persoanei ca drept constituțional – garantat de principiul securității juridice, ambele categorii necesitând o consacrare expresă la nivel constituțional.

Sinteza metodologiei de cercetare este formată din metodele de cercetare științifică utilizate cel mai frecvent în materia juridică, printre care menționăm:

- metoda logică, aceasta fiind principala metodă de cunoaștere a fenomenelor analizate, și procedeele acesteia – analiza și sinteza, care ne-au ajutat să pătrundem în esența și în detaliile fenomenelor;
- metoda comparativă, ce ne-a permis să abordăm în plan comparat diferite categorii precum: securitatea persoanei; securitate juridică; securitate constituțională și altele;
- metoda interpretativă – utilizată pentru desfășurarea esenței evenimentelor juridice, cunoașterea și înțelegerea deosebirilor și a asemănărilor diferitor fenomene;
- metoda sistemică, ce ne-a ajutat să studiem actele normative în materie și să interpretăm sistemic normele acestora, precum și corelarea lor;
- metoda istorică – a fost utilă pentru elucidarea originii și a evoluției fenomenelor analizate, a dezvoltării lor în timp și în doctrină;
- metoda observației, folosită pentru culegerea elementelor importante cercetării;
- metoda documentării, care ne-a oferit suportul factologic relevant.

Suportul doctrinar al cercetării este format din cele mai relevante studii în materie, semnate de cercetătorii:

- ✓ autohtoni, precum: Costachi Gh., Guceac I., Balmuş V., Cuşnir V., Cârnaţ T., Iacob I., Pântea Iu., Juc V., Smochină A., Sprincean S., Albu N., Guştiuc A., Cauia Al., Poalelungi M., Aramă E., Buga L., Frunză Iu., Mocanu I., Baltag D., Nichifor R., Varzari V., Popa V., Rusnac A., Afanas N., Ţurcan S., Ungureanu V., Zaporojan V. şi alţii;
- ✓ din România, precum: Boar A., Costaş C., Danileţ C., Deceanu I., Duminică R., Frolu S., Marian N., Neag M., Coman D., Popescu R.M., Popescu I., Safta M., Silaşi Gr., Simina O.L., Stoicescu R., Stângu L. şi alţii;
- ✓ din Ucraina şi Federaţia Rusă, precum: Ардашев А.И., Галузин А.Ф., Зеркалов Д.В., Калина Е.С., Колоткина О.А., Кутьин Н.Г., Родачин В.М. etc.;
- ✓ din alte ţări Europene, precum: Vidal Naquet A., Terré F., Portier P., Piris J.-C., Meunier-Bofta M., Mathieu B., Leclerc H., Lambert P., Lambert E., Gauchet M., Fromont M., François L., Foessel M., Calmes S., Boulois X.D. şi alţii.

Baza empirică pentru realizarea cercetării a fost valorificată printr-o serie de acte politice şi legislative, acte juridice naţionale şi europene, constituţiile mai multor state, precum şi jurisprudenţa instanţelor europene şi naţionale.

Noutatea ştiinţifică a rezultatelor obţinute este confirmată prin faptul că s-a reuşit o abordare cuprinzătoare a aspectelor ce ţin de securitatea juridică a persoanei ca domeniu de securitate şi ca obiect al securităţii constituţionale, care a condus la cunoaşterea integrată a temei şi în rezultatul căreia:

- s-a conturat în linii generale teoria securităţii persoanei;
- s-au clarificat conceptele de securitate şi de securitate constituţională;
- s-a argumentat statutul securităţii persoanei ca principiu constituţional în detrimentul recunoaşterii dreptului persoanei la securitate;
- s-a precizat conţinutul categoriei de securitate juridică a persoanei.

Semnificaţia teoretică. Rezultatele ştiinţifice obţinute contribuie substanţial la dezvoltarea teoriei securităţii, a teoriei dreptului constituţional şi a teoriei securităţii juridice, respectiv consolidarea securităţii persoanei. Aşadar, lucrarea de doctorat poate servi drept sursă utilă pentru viitoarele cercetări în domeniu.

Valoarea aplicativă. Sub aspect aplicativ, teza furnizează idei importante şi propuneri pentru consolidarea respectării drepturilor omului, fortificarea reglementărilor de securitate,

precum și a reglementărilor de securitate juridică. De asemenea, rezultatele obținute pot fi folosite ca suport pentru recunoașterea și promovarea unei noi discipline de studiu – *teoria securității persoanei*, mai ales în învățământul superior.

Publicații. Principalele rezultate științifice obținute au fost publicate într-o voluminoasă culegere de studii științifice la tema tezei, în 11 articole științifice publicate în reviste științifice de profil, 7 comunicări științifice prezentate în cadrul unor importante forumuri științifice naționale și internaționale, 5 studii distincte de politici publice, realizate și formulate în cadrul Institutului de Politici Publice.

Sumarul capitolelor tezei. Pornind de la scopul cercetării și obiectivele trasate, lucrarea a fost structurată în: introducere, un capitol introductiv, compartimente de bază – două capitole, concluzii și recomandări, bibliografie și o anexă.

Introducerea cuprinde o argumentare a actualității și a importanței subiectului abordat, scopul și obiectivele cercetării, suportul metodologic, doctrinar și normativ, noutatea științifică a cercetării, semnificația teoretică și valoarea aplicativă a lucrării.

Capitolul 1 – **Analiza situației în domeniul securității juridice** – este consacrat analizei lucrărilor publicate la subiectul tezei de doctorat în vederea aprecierii gradului de cercetare a acestuia și identificării aspectelor ce necesită a fi dezvoltate în continuare.

În funcție de aspectele abordate în doctrina autohtonă și în cea străină, precum și de direcțiile principale de cercetare identificate, capitolul a fost structurat în două compartimente distincte: în primul sunt analizate lucrările ce dezvoltă problema securității și a securității juridice a persoanei ca domenii ale cercetării științifice, iar cel de-al doilea – lucrările ce abordează nemijlocit conceptul juridic al principiului securității juridice.

Analiza detaliată constată numărul relativ mic al studiilor autohtone în domeniul securității și securității persoanei. Nu este suficient cercetat principiul securității juridice și de securitate juridică a persoanei. Iar contribuția cercetătorilor europeni în aceste domenii nu poate înlocui necesitatea dezvoltării doctrinei proprii reieșind din doctrina, baza legală, istoricul și realitățile locale.

De rând cu citarea celor mai importante idei atestate în literatura de specialitate, pe parcursul analizei lucrărilor din domeniu sunt evidențiate atât aspectele deja dezvoltate, cât și cele care necesită a fi aprofundate și problemele ce urmează a fi soluționate pe parcursul cercetării de doctorat.

Capitolul 2 – **Dimensiuni constituționale ale securității persoanei** – reprezintă un compartiment de bază al cercetării realizate, întrucât este axat pe clarificarea conotației juridice a securității persoanei, pe conturarea cadrului de securitate al Republicii Moldova, precum și pe

identificarea securității persoanei ca subiect și dimensiune distinctă a securității constituționale. Pentru clarificarea acestor aspecte, capitolul este structurat în trei paragrafe corespunzătoare, fiind finalizat cu un paragraf consacrat sintezei la capitol.

În pofida argumentării, în doctrina de specialitate, a faptului că securitatea persoanei sub aspect juridic echivalează cu dreptul persoanei la securitate și chiar a reglementării exprese a acestui drept în legislația unor state, în opinia autorului, pentru recunoașterea existenței de sine stătătoare a acestui drept, este necesar mai întâi de stabilit concret conținutul acestuia sub aspectul dimensiunilor sale. Până la realizarea acestei condiții putem vorbi doar despre un drept la securitate declarat, lipsit de mecanismul juridic necesar pentru realizarea și protecția acestuia.

În capitolul dat se acordă o atenție deosebită problemei delimitării categoriilor de securitate și de securitate a persoanei. Ca rezultat al analizei cadrului normativ de securitate, se accentuează necesitatea consolidării securității persoanei ca dimensiune distinctă a acestuia. Accentul este pus pe clarificarea unor asemenea aspecte precum: posibilitatea consolidării securității persoanei ca principiu constituțional; esența și conținutul propriu-zis al categoriei securitate constituțională; persoana ca subiect al securității constituționale; reglementarea constituțională a securității persoanei și altele.

Capitolul 3 – **Securitatea juridică ca factor de protecție a persoanei** – este consacrat nucleului problemei cercetate, fiind structurat în patru paragrafe axate pe următoarele aspecte: siguranța dreptului ca fundament al statului; conceptul de securitate juridică, statutul său de principiu fundamental al ordinii de drept; garantarea securității juridice în legislația națională; asigurarea principiului securității juridice în jurisprudența națională și în cea europeană. Studiarea atentă a acestor aspecte este necesară pentru clarificarea suficienței reglementărilor constituționale ale principiului securității juridice, identificarea lacunelor acestor reglementări și formularea propunerilor de consolidare a normelor.

Siguranța dreptului, adică calitatea și stabilitatea dreptului, este o premisă importantă pentru ordinea legală. Responsabilitatea asigurării stabilității dreptului îi revine în mod direct puterii legislative, care garantează calitatea și stabilitatea normelor de drept. Totodată, un rol important îi revine și puterii judecătorești, care asigură interpretarea, dar și aplicarea corectă și uniformă a normelor de drept.

Conținutul principiului securității juridice cuprinde trei elemente importante sau exigențe, dacă ne referim la materializarea lor legală: calitatea legii, prin accesibilitate și previzibilitate; neretroactivitatea legii, luând în considerare excepțiile sale; interpretarea și aplicarea uniformă a legii. Aceste elemente sunt general recunoscute în doctrina juridică națională și internațională.

Importante sunt legătura și interdependența acestor elemente teoretice și exigențe legale, aplicarea lor complexă.

Două paragrafe din acest capitol sunt dedicate conținutului concret al securității juridice în legislația națională, precum și jurisprudenței instanțelor naționale și europene. Sunt aduse și analizate exemple de norme ce se referă la securitatea juridică din Constituție, Codul penal, Codul civil, din alte acte legislative. În scopul studierii eficienței acestor norme, sunt selectate decizii argumentate cu exigențele securității juridice ale Curții Europene a Drepturilor Omului și ale instanțelor naționale – Curții Supreme de Justiție și Curții Constituționale.

Pornind de la noțiunea de securitate juridică și de la conținutul principiului securității juridice, în acest capitol se argumentează semnificația sintagmei *securitate juridică a persoanei* ca o categorie centrală a întregii cercetări. Ultimul paragraf este dedicat sintezei capitolului 3.

În compartimentul final – **Concluzii și recomandări** – sunt expuse, într-o ordine logică consecutivă, concluziile formulate ca rezultat al cercetării realizate și propunerile de rigoare pentru soluționarea problemelor constatate. În principal, este formulată propunerea de modificare a Constituției în articolul 22 cu denumirea „Dreptul persoanei la securitate juridică”, completat cu conținutul elementelor principiului securității juridice.

Bibliografia cuprinde suportul documentar și doctrinar al tezei, fiind constituită din 258 de surse științifice, normative și de altă natură, inclusiv 24 de publicații proprii.

1. ANALIZA SITUAȚIEI ÎN DOMENIUL SECURITĂȚII JURIDICE

Problema securității este amplu studiată în literatura de specialitate ca fenomen distinct sau ca un concept și un imperativ constituțional. Totuși, multitudinea publicațiilor ce reflectă subiectul dat nu denotă faptul cunoașterii acestuia în profunzime și în detalii. Or, deocamdată nu se atestă un consens larg asupra multiplelor aspecte și dimensiuni ale securității. Pe alocuri pot fi observate chiar unele confuzii și neclarități serioase, care complică și mai mult înțelegerea fenomenului, atât în ansamblul său, cât și la nivelul componentelor sale distincte.

Fiind animați de un interes deosebit față de chestiunea securității în general, îmbogățită de exigențele drepturilor omului și de problematica securității juridice a persoanei în particular, în prima etapă de realizare a proiectului de cercetare doctorală am inițiat o amplă documentare în domeniu. În funcție de scopul pe care ni l-am propus, în procesul de selectare a surselor științifice ne-am axat pe două direcții distincte, care să ne permită realizarea obiectivelor de cercetare.

O primă direcție privește studierea aspectelor ce țin de: conceptul juridic și fenomenul securității; nivelurile securității: securitatea națională, securitatea statului și securitatea persoanei; securitatea juridică a persoanei ca dimensiune distinctă a securității.

Cea de-a doua direcție a fost axată pe abordarea unor astfel de subiecte precum: categoriile de securitate constituțională și securitate constituțională a persoanei; aportul instituțiilor drepturilor omului; conceptul și instituția securității juridice și a securității juridice a persoanei.

În funcție de aceste două direcții, în cele ce urmează ne propunem să reliefăm gradul de cercetare a subiectelor enunțate în literatura de specialitate autohtonă și în cea internațională, din România, Franța, Belgia, Regatul Unit, Ucraina, Federația Rusă și alte țări, în două secțiuni distincte:

- 1) securitatea și securitatea juridică a persoanei ca domenii ale cercetării științifice;
- 2) conceptul juridic al principiului securității juridice.

1.1. Securitatea și securitatea juridică a persoanei ca domenii ale cercetării științifice

În perioada contemporană, securitatea a devenit un subiect predilect de cercetare la diferite nivele și sub diferite aspecte. Studiată mai întâi ca un fenomen internațional, cu caracter predominant militar, treptat securitatea a devenit un fenomen omniprezent în majoritatea discursurilor politice și abordărilor strategice la nivelul fiecărui stat, fiind infiltrată în numeroase domenii ale vieții sociale. S-a făcut deosebire între diferite niveluri ale securității: securitatea națională, securitatea statului, securitatea societății și, într-o măsură mai mică, securitatea umană sau securitatea persoanei. Ca rezultat, de rând cu securitatea militară, în conținutul dezbaterilor

publice a apărut și clasificarea după valorile protejate: securitatea politică, fizică, economică, securitatea informațională, securitatea medicală și socială, numite diferit, în funcție de criteriile de clasificare.

Pe de altă parte, în decursul ultimelor decenii, percepția globală în domeniul securității s-a schimbat simțitor în majoritatea înțelesurilor pe care aceasta le cuprinde. Astfel, în prezent are o importanță deosebită reformatarea științifică a noțiunii de securitate. După cum menționează cercetătorul S. Sprincean în lucrarea „Drepturile omului și securitatea globală”, promovarea unui mediu sigur în plan global cuprinde totodată acțiuni necesare în alte sectoare de importanță majoră pentru securitatea națională și internațională, precum sănătatea, ecologia, educația, lupta împotriva corupției etc. [1, p. 133]

Vorbind despre studiile realizate deja în domeniu, menționăm că multitudinea surselor științifice valorificate în vederea realizării cercetării de față ne-a permis să le grupăm în funcție de perspectivele din care este abordat conceptul juridic și fenomenul securității. În acest sens, am reușit să identificăm următoarele domenii și direcții de cercetare:

- conceptul juridic și esența securității ca fenomen;
- securitatea națională: riscuri și amenințări;
- securitatea juridică a persoanei ca dimensiune a securității naționale.

Securitatea: concept și fenomen. La nivelul doctrinei autohtone, abordarea securității ca noțiune și ca fenomen poate fi atestată în publicațiile semnate de autori precum: Albu N. „Corelația dintre securitatea umană și securitatea națională: perspective pentru Republica Moldova” (Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, 2017) [2]; Juc V., Varzari V. „Fundamentarea și diversificarea conceptului de securitate” (articol publicat în Revista „Administrație Publică”, 2012) [3]; Juc V., Ungureanu V. „Diversificarea teoretică a conceptului de securitate în contextul transformărilor structurale de sistem internațional post-război rece” (studiu publicat în culegerea „Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul evoluțiilor geopolitice regionale”, Chișinău, 2016) [4]; Iacub I. „Reflecții asupra conceptului și fenomenului de securitate” (articol publicat în Revista „Supremația Dreptului”, 2018) [5]; Iacub I. „Considerații generale asupra conceptului și fenomenului de securitate” (studiu publicat în culegerea „Dezvoltarea cadrului juridic al Republicii Moldova în contextul necesităților de securitate și asigurare a parcursului european”, Chișinău, 2019) [6]; Rusnac A. „Aspecte ale teoriei securității” (Chișinău, 2005) [7]; Nichifor R. „Unele aspecte asupra noțiunii de securitate” (articol publicat în Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, 2010) [8] și alții.

În cea mai mare parte, în studiile enunțate, cercetătorii prezintă și supun analizei abordările conceptului și fenomenului de securitate cuprinse în doctrina relațiilor internaționale și a securității

statelor în plan internațional, global și regional, accentuând originea termenului în cauză și viziunile expuse asupra acestuia în decursul timpului, în cadrul diferitor direcții de cercetare.

Acest subiect este abordat profund în lucrarea semnată de cercetătorul Juc V. în coautorat cu Ungureanu V. „Diversificarea teoretică a conceptului de securitate în contextul transformărilor structurale de sistem internațional post-război rece” (2016) [4]. Autorii au accentuat impactul globalizării asupra securității, marcat de răspândirea unor noi tipuri de provocări și amenințări la adresa securității individuale, naționale, regionale și internaționale. [4, pp. 39,40] Într-o lucrare ulterioară, aceiași autori precizează că: „Odată cu dispariția amenințărilor tradiționale la adresa securității după încheierea războiului rece, au fost identificate alte pericole, mult mai greu de combătut, cum ar fi: terorismul internațional, proliferarea armelor nucleare, conflictele regionale, migrația ilegală, criminalitatea transfrontalieră, fundamentalismul religios, în special de factură islamică, eșuarea bunei guvernări, maladiile contagioase, traficul de ființe umane, arme și droguri, dependența economică etc. Realizând că aceste pericole iminente ar fi capabile să devină potențiale amenințări la adresa securității, s-a purces la regândirea conceptului de securitate prin lărgirea cadrului, identificându-se cinci sectoare principale în care ar trebui implementate politici și instrumente de asigurare a securității naționale: politic, militar, economic, social, ecologic și un nou exponent al securității – individul, care este scopul fundamental al securității și ceea ce trebuie în primul rând securizat.” [9, p. 100]. Conceptul de securitate trebuie completat cu reglementarea exhaustivă a sectorului de securitate.

Dar nu toți cercetătorii examinează complex fenomenul. Cu titlu de exemplu, vom menționa că o abordare superficială a noțiunii de securitate atestăm la cercetătoarea Nichifor R. în articolul științific „Unele aspecte asupra noțiunii de securitate” (2010) [8]. După o trecere în revistă a definițiilor date în doctrină, inclusiv în cea străină, a conceptului de securitate, autoarea subliniază cele cinci sectoare principale ale securității: militar, politic, economic, social și de mediu, elucidând esența fiecăruia, precum și interacțiunea dintre ele. În paralel, delimitează securitatea colectivă, care poate fi națională, internațională sau regională, de securitatea individuală, adică a individului, pe care o apreciază ca fiind „o stare în care pericolele și condițiile care pot favoriza dezvoltarea lor sunt monitorizate, presupunând controlul pericolelor, și nu absența lor totală, antrenând cu sine o stare de liniște și siguranță” [8, p. 79]. Dincolo de aceasta, precizăm că, în general, studiul în discuție este axat pe elucidarea esenței și a particularităților securității în calitatea sa de fenomen mondial.

Urmărind cadrul juridic, specialiștii [10] recunosc că sistemul de securitate al Republicii Moldova este afectat de mai multe deficiențe de ordin conceptual, legal și instituțional care, pe de o parte, nu permit funcționarea eficientă a cadrului de securitate, iar pe de altă parte, nu asigură un

sprijin adecvat implementării obiectivului de integrare europeană a statului și de participare la politica de securitate comună. Ca urmare, în doctrină tot mai mult se subliniază necesitatea revizuirii cadrului normativ enunțat, ajustarea acestuia la starea reală a societății și consolidarea mecanismului de implementare și de monitorizare.

În opinia altor cercetători [11, p. 25], pentru asigurarea implementării sistemice și consistente a cadrului normativ al cadrului de securitate al Republicii Moldova este absolut necesară solidificarea unei noi ramuri ale dreptului național – dreptul securității naționale. Anume această ramură a dreptului urmează să contribuie prin cercetări științifice la formarea unui set de noțiuni, principii și norme care să asiste și să contribuie la realizarea efectivă a prevederilor Concepției și Strategiei securității naționale a statului.

Desigur, susținem necesitatea aprofundării cercetărilor în materia securității naționale și, respectiv, a instruirii agenților statului. Cu toate acestea însă, nu considerăm că la moment sunt întrunite toate condițiile și premisele necesare pentru conturarea și recunoașterea dreptului securității naționale ca ramură de drept în cadrul sistemului dreptului național, cel puțin din considerentul că nu avem un cadru juridic dezvoltat în materie, politica de securitate a statului fiind conturată în cea mai mare parte de acte de politici publice, care prin esență nu dispun de forță normativă. Ca alternativă, susținem părerea că atenția trebuie axată pentru început pe dezvoltarea teoriei generale a securității naționale ca un domeniu distinct al științei juridice, care să integreze diferite direcții de cercetare socială umanistă, orientate spre elaborarea unui spectru larg de instrumente și mecanisme teoretice în domeniu.

Pornind de la faptul că asigurarea securității naționale depinde în mare parte de politica legislativă și de politica juridică a statului, care au ca obiectiv coordonarea mecanismelor, instrumentelor și instituțiilor statului și ale societății în vederea asigurării securității naționale, scopul prioritar al teoriei generale a securității naționale ar trebui să constea în elaborarea bazei teoretice necesare și în fundamentarea suportului juridic normativ al acestui proces.

Aceeași poziție este confirmată de cercetătorul Rusnac A.: „Pericolele vechi au dispărut sau sunt pe cale de dispariție, iar locul lor îl ocupă altele noi, uneori mult mai amenințătoare. În virtutea acestor transformări s-a impus o nouă conștientizare și o altă abordare a noțiunii de securitate.” [7, p. 8]. Deși această idee simplă a fost formulată la începutul secolului XXI, cu mai mult de 20 de ani în urmă, în opinia noastră concluziile cercetătorului nu s-au materializat adecvat nici până la începutul deceniului trei.

Prezintă importanță în contextul dat și studiul elaborat de savantul Juc V. în coautorat cu Varzari V. „Fundamentarea și diversificarea conceptului de securitate” (2012) [3]. Una dintre ideile centrale promovate de către autori ține de abordările clasice ale conceptului de securitate,

care, în opinia acestora, „în pofida limitărilor conceptuale evidente, au oferit contribuții importante la dezvoltarea sa. Studiarea relațiilor de putere dintre state, a condițiilor în care pacea ar putea fi menținută, a rolului armelor nucleare, a relațiilor economice interdependente, a percepției față de intențiile adversarilor a reprezentat punctul de pornire pentru abordările contemporane. Disoluția subită a URSS-ului a fost argumentul central avansat în procesul construirii noului tip de gândire cu privire la aria de cuprindere a securității, care la moment nu mai comportă doar un caracter militar, ci se extinde și spre alte ramuri ale activității colectivității umane, la fel de importante ca și primul.” [3, p. 139].

Totodată, cercetătorii subliniază că „în Republica Moldova incertitudinea teoretică metodologică în care este învăluită abordarea securității este dublată de alte două variabile: la nivel teoretic – de lipsa unei școli naționale de tradiție a studiilor de securitate și, în consecință, a unor lucrări fundamentale în acest domeniu complex, perpetuându-se un vid teoretic; iar la nivel practic – de lipsa expertizei eficiente în elaborarea, implementarea și monitorizarea politicilor publice care vizează sectorul național de securitate, sferă a interesului național care a fost în perioada sovietică în competența centrului unional” [3, p. 133]. Aceste momente, în ansamblul lor, explică cauza ineficienței și insuficienței politicii de securitate a statului.

Considerăm importante argumentele expuse, deoarece ne permit să analizăm evoluția gândirii științifice, motivate de circumstanțele istorice. Or, contextul dezvoltării percepției de securitate demonstrează o dată în plus inevitabilitatea abordării securității în aspectul său uman.

Un alt cercetător cu contribuții teoretice în domeniul securității, Rusnac A., în lucrarea „Aspecte ale teoriei securității” (2005) [7] vine cu o abordare combinată a teoriei și a practicii asigurării securității. Cercetătorul analizează în complex procesul de apariție și de formare a concepției securității naționale. Totodată, autorul elucidează particularitățile asigurării securității în timpurile moderne, iar aceasta facilitează dezvoltarea conceptului securității complexe. În viziunea autorului, noțiunea de securitate ca o capacitate de protecție „îngustează sensul securității prin utilizarea termenului *protecție*, ceea ce înseamnă de fapt separarea acțiunii de apărare de actul agresiunii. Protecția înseamnă a apăra, a ocroti, a păzi anumite ființe sau lucruri”. Respectiv, în cazul dat, potrivit cercetătorului, „se minimizează sau dispar complet principalele proprietăți și funcții ale securității – acțiunile preventive de asigurare a securității: diminuarea, atenuarea, înlăturarea și anticiparea pericolelor și a amenințărilor.

Sușținem poziția autorului numit, considerând că lipsa pericolului, oricare ar fi acela, este o stare puțin probabilă în realitatea existenței umane. Pe când protecția față de pericol, mai ales protecția eficientă, este o stare care poate și trebuie să fie atinsă.

Totodată, sarcinile securității depășesc cu mult limitele necesității de apărare a modului concret de viață. Acestea constau, în primul rând, în formarea condițiilor ce ar asigura dezvoltarea stabilă și progresivă a relațiilor sociale, în menținerea și îmbunătățirea modului de viață sau a capacității de protecție a calității relațiilor sociale care asigură dezvoltarea progresivă a persoanei, a societății și a statului [7, pp. 17,18]. Pornind de la aceste considerente, cercetătorul Rusnac A. accentuează că securitatea presupune apărarea și asigurarea garantată prin mijloace constituționale, legislative și practice a intereselor vitale ale persoanei, ale societății și ale statului împotriva amenințărilor interne și externe [7, p. 13].

Considerăm judicioase afirmațiile cercetătorului, fiind de acord că sarcina de bază a securității este asigurarea calității vieții omului, iar aceasta presupune și dezvoltarea progresivă, fără pericole, a tuturor laturilor vieții.

Expunându-se asupra mecanismului de pregătire și de adoptare a deciziilor privind securitatea națională, Rusnac A. face o comparație cu experiența altor state, precum SUA, Germania și Japonia, constatând că o particularitate comună a politicii de asigurare a securității naționale în toate țările dezvoltate este tendința de a garanta interacțiunea serviciilor specializate de stat cu societatea civilă, cu mediul academic, cu lumea afacerilor etc.

Menționăm că și în Republica Moldova în ultimii ani se acordă tot mai multă atenție conlucrării autorităților publice cu societatea civilă, inclusiv cu mediul academic și cu cel de afaceri. Această conlucrare ia diferite forme: conferințe comune; seminare pe tematici actuale; consultarea opiniilor la elaborarea actelor legislative; acordarea informațiilor de interes public etc. Alt factor important de colaborare a autorităților publice cu societatea civilă este accesul reprezentanților societății civile în consiliile specializate, cum ar fi Consiliul Superior al Magistraturii, Consiliul Superior al Procurorilor, Consiliul de Integritate al Autorității Naționale de Integritate, Consiliul de supraveghere al Băncii Naționale a Moldovei. Toate aceste exemple denotă schimbarea paradigmei de la supremația interesului statului către supremația interesului public. Or, nu în toate cazurile interesele statului coincid cu interesele societății, sau și mai mult – cu interesele individului. Încercarea de apropiere, de îmbinare a acestor interese trebuie să devină, în perioada următoare, o preocupare substanțială a științei juridice, precum și a practicii jurisprudențiale.

La fel de valoroase sub aspect teoretic sunt și lucrările semnate de către Iacub I.: „Reflecții asupra conceptului și fenomenului de securitate” (articol publicat în Revista „Supremația dreptului”, Ucraina, 2018) [5] și „Considerații generale asupra conceptului și fenomenului de securitate (studiu publicat în culegerea „Dezvoltarea cadrului juridic al Republicii Moldova în contextul necesităților de securitate și asigurare a parcursului european”, Chișinău, 2019) [6], care

cuprind o serie de reflecții pe marginea securității ca concept și fenomen. În principal, autoarea accentuează ideea că securitatea, apărută ca un fenomen cu mult timp în urmă, a devenit la moment un concept deosebit de complex, cuprinzând o serie de dimensiuni care necesită o abordare teoretică amplă, mai ales în ce privește accepțiunea sa obiectivă și subiectivă: „Principalul subiect responsabil de asigurarea securității este statul, care exercită diferite funcții în domeniu prin intermediul autorităților sale. În raport cu statul și autoritățile acestuia, securitatea se manifestă ca o funcție sau o competență ce cuprinde drepturi și obligații de a realiza acțiuni și măsuri speciale, orientate spre protecția membrilor societății, a proprietății acestora, a obiectelor naturale și sociale față de diferite pericole și amenințări. În același timp, statul este unul din principalele obiecte ale securității, de rând cu societatea și individul, în cadrul realizării politicii de securitate.” [6, p. 471].

În cele din urmă, autoarea conchide că securitatea, ca stare și ca proces, reprezintă un fenomen complex, care în perioada contemporană a devenit indispensabil dezvoltării progresive a statului, a societății și a persoanei. În pofida importanței sale deosebite, securitatea nu este fundamentată suficient teoretic în arealul științific autohton, mai ales la nivelul societății și al persoanei [6, p. 474].

Studiind doctrina românească, am constatat că securitatea este abordată în principal ca fenomen internațional sau european, cu accent pe latura sa militară. În acest sens sunt relevante lucrările semnate de: Lașan N., „Securitatea: concepte în societatea contemporană” (publicată în „Revista de Administrație Publică și Politici Sociale”, 2010) [12]; Stoicescu R., „Conceptul de securitate” (studiu publicat în lucrarea „Politica de securitate națională: concept, instituții, procese”, Iași, 2007) [13]; Stoina N., „Evoluția paradigmei securității de la tradiție la contemporaneitate” (studiu publicat în „Anuarul Academiei Forțelor Terestre”, 2003-2004) [14]; Silași Gr., Simina O.L., „Cele patru libertăți și dimensiunea conceptului de securitate în Europa” (studiu publicat în culegerea „Strategii XXI – Complexitatea și dinamismul mediului de securitate”, București, 2012) [15] și altele.

Chiar dacă o astfel de abordare a subiectului excedă concepția prezentului studiu, totuși ținem să precizăm că lucrările citate, în care securitatea este abordată mai mult sub aspect militar, ca fenomen internațional sau european, ne-au permis să conturăm o viziune clară asupra fenomenului securității în ansamblul său, fapt absolut necesar pentru clarificarea și înțelegerea dimensiunilor acestuia, din numărul cărora face parte și securitatea persoanei, percepută la nivel internațional ca securitate umană.

O serie de studii consacrate securității ca concept și fenomen pot fi atestate în doctrina rusă și în cea ucraineană. Cu titlu de exemplu, vom cita câteva lucrări semnate de autori precum: Куткин Н.Г. (Kutiin N.G.), „Безопасность: понятие, виды, определения” (publicată în

„Вестник Академии Генеральной прокуратуры Российской Федерации”, 2013) [16]; Родачин В.М. (Rodacin V.M.), „Безопасность как социальное явление” (publicată în „Социальная безопасность и права человека”, Киев, 2012) [17] și altele.

Ideea centrală atestată în aceste lucrări confirmă faptul că „securitatea reprezintă un fenomen social complex ce se manifestă în viața socială în diferite ipostaze: ca necesitate, interes, sentiment, scop și rezultat al unei activități specializate; ca valoare, funcție socială, relație, proces, sistem, ramură a științei și artă” [17]. Pornind de la această constatare, se poate deduce și complexitatea cercetării fenomenului în cauză, mai ales sub aspectul dimensiunilor sale distincte, fapt ce ne-a determinat să trasăm obiective de cercetare concrete și inedite pentru studiul doctoral de față.

Multitudinea ideilor expuse în lucrările enunțate, dar și în alte lucrări, ne-au determinat să realizăm o sinteză a acestora într-un compartiment distinct al lucrării de doctorat, pentru ca astfel să conturăm clar esența și conținutul securității ca una dintre categoriile centrale ale studiului.

Securitatea națională: concept, riscuri și amenințări. Dincolo de abordarea securității ca concept și fenomen, mai ales de nivel mondial sau european, doctrina moldovenească cuprinde studii axate nemijlocit pe securitatea internă a statului sau pe securitatea națională. Acestea nu sunt numeroase, deși actualitatea problemei este stringentă.

Rămâne incontestabilă convingerea noastră că starea de securitate în Republica Moldova continuă să fie precară. Printre cele mai recente și grave incidente de securitate vom aminti riscurile iminente de confruntări sociale violente din iunie 2019. Starea de incertitudine și de neîncredere în mecanismele democratice dominantă în societate, absolut justificată de altfel, a generat o cristalizare și o polarizare a intereselor criminale subversive, îndreptate spre deturnarea ordinii legale și acapararea inițiativei politice. Declarația Parlamentului din 08.06.2019 despre caracterul captiv al statului [18] a conturat destul de explicit cauzele și circumstanțele degradării securității, printre care justiția selectivă și uzurparea puterii de stat. Aspectul juridic al acestor evenimente a fost decisiv anume prin interpretarea arbitrară a legislației pe alocuri confuze, inclusiv a normelor constituționale. Iată de ce considerăm o necesitate stringentă studierea și aprofundarea studiilor autohtone în domeniul securității, cu accent pe aspectele juridice de calitate a legii, de interpretare uniformă și protecție a persoanei.

La nivelul arealului științific autohton pot fi atestate importante studii consacrate problemei securității naționale, pericolelor și vulnerabilităților acesteia. Multe dintre ele abordează problematica dată sub aspect politologic. Totuși, socotim importantă considerarea lor pentru cercetarea completă a aspectelor juridice ale securității. Referindu-ne la lucrările semnate de către Juc V. [19], Ungureanu V. [9] [20], Afanas N. [21], Pântea Iu. [22], Varzari V. [23] [3], menționăm

că, în general, în conținutul acestora securitatea națională este abordată din perspectiva cadrului politic-normativ, care conturează politica de securitate a Republicii Moldova, fiind analizate în acest sens principalele acte politice și normative ale statului în domeniu. Evident, autorii își expun părerea proprie în ce măsură cadrul politic-normativ ce stă la baza politicii de securitate a statului asigură eficiența acesteia, venind cu diferite obiecții, dar și identificând soluții de optimizare.

Bunăoară, cercetătorul Varzari V. subliniază în acest context că „lipsa unui cadru teoretic metodologic temeinic în abordarea securității naționale a Republicii Moldova, ca urmare a inexistenței unei școli autohtone a studiilor strategice de securitate consolidate, a creat un vid de competențe în problematică. În planul deciziilor politice, lipsa unor abilități fundamentale în domeniul securității a dus la o viziune distorsionată asupra principalelor pericole la adresa securității naționale și, în consecință, la adoptarea unor acțiuni ineficiente de diminuare a insecurității” [23, p. 9]. Susținem pe deplin această poziție, deoarece constatăm o incoerență permanentă la abordarea politicilor și la adoptarea reglementărilor în domeniul securității. Multiplele clasificări pe diverse criterii ale riscurilor și amenințărilor de securitate ne duc la această concluzie. Situația creată necesită cea mai serioasă abordare din partea comunității științifice.

La rândul său, Josanu Iu. [24, pp. 43-48] subliniază că „pentru a putea formula mai clar riscurile și amenințările la adresa securității naționale a Republicii Moldova, este nevoie de o abordare teoretică metodologică a conceptelor de securitate și securitate națională”. În concluzie, autorul constată că „scopul de bază al asigurării securității naționale este crearea și menținerea unei situații economice, politice, internaționale și militar strategice care ar garanta condiții favorabile pentru dezvoltarea persoanei, societății și statului”. Susținem și această poziție, adăugând că crearea anumitor situații politice, economice sau de altă natură ce garantează starea de siguranță presupune și crearea cadrului normativ respectiv, adică abordarea juridică a soluțiilor propuse.

Un studiu distinct în materie au realizat cercetătorii Costachi Gh. și Iacub I. – „Scurte reflecții asupra unor dimensiuni ale securității (securitatea națională vs securitatea statului)”, Chișinău, 2019 [25], în care și-au propus să traseze o paralelă între securitatea națională și securitatea statului pentru a determina în ce măsură aceste două concepte sunt identice sau sunt de sine stătătoare. Reflectând asupra ideilor expuse în doctrină și asupra prevederilor actelor politice normative ce conturează politica de securitate a Republicii Moldova, autorii afirmă destul de argumentat și just că cele două noțiuni sunt distincte, având un statut de sine stătător. În concret, aceștia conchid că „securitatea statului este un concept și fenomen mai îngust decât cel de securitate națională, prin ce și se deosebește de aceasta. Ca parte componentă a securității naționale, securitatea statului este strict reglementată de lege. În pofida acestui fapt, securitatea

statului nu poate fi redusă doar la momentele reglementate în legea-cadru, ci trebuie privită în complex cu securitatea societății și a persoanei, ca elemente ale securității naționale” [25, pp. 353-354]. Mai sus, la fel am argumentat distincția dintre securitatea națională și securitatea statului, cu atât mai mult securitatea persoanei.

O abordare inedită, dar absolut viabilă, a problemei securității naționale poate fi atestată la cercetătorii autohtoni Cușnir V., „Dimensiunea juridică a securității: aspecte internaționale și naționale” (studiu publicat în culegerea „Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul evoluțiilor geopolitice regionale”, Chișinău, 2016) [26], și Cauia Al., „Necesitatea fundamentării și studierii dreptului securității naționale în Republica Moldova” (articol publicat în „Studii Juridice Universitare”, 2018) [11]. Caracterul inedit al cercetării realizate de Cușnir V. rezidă în faptul că aceasta este axată pe aspectul juridic al securității, rar întâlnit în studiile din domeniu. În concret, cercetătorul realizează o trecere în revistă a tuturor actelor normative, inclusiv politice, adoptate la nivelele internațional și național în materia securității și a securității naționale, precizând că anume acestea formează dimensiunea juridică a securității statelor în ambele planuri [26, p. 57], de care depinde eficiența politicii promovate.

La rândul său, Cauia Al. vine cu idei inedite la capitolul dimensiunii juridice a securității. În principal, autorul subliniază că „securitatea națională nu poate și nu mai trebuie analizată doar prin prisma securității militare, sau doar prin prisma unor pericole și vulnerabilități vădite. Este absolut necesar de creat un sistem de elaborare a mecanismelor și instrumentelor științifice și de cercetare asupra acestui domeniu specific și de incontestabilă importanță pentru existența și perpetuarea statalității Republicii Moldova. În baza aparatului normativ-științific existent urmează să se dezvolte cercetări, lucrări și planificări fundamentate științific, care pot și trebuie să fie puse la dispoziția organelor de stat responsabile de asigurarea securității naționale” [11, p. 31]. În opinia autorului citat, „fundamentarea teoretică a unei noi ramuri a dreptului național – dreptul securității naționale – ar fi un instrument teoretic și științific capabil să genereze nu doar analiza situației de moment și să ofere explicații post-factum asupra fenomenelor din societatea noastră, dar ar putea și ar trebui să genereze prospecții asupra unor eventuale acțiuni ce urmează a fi întreprinse pe diverse sectoare ale sistemului de asigurare a securității naționale cum ar fi cel economic, informațional, educativ, moral-psihologic, ecologic etc.” [11, p. 31]. De altfel, se poate afirma că „securitatea, la fel ca și alte concepte din științele sociale, nu acceptă o definiție neutră” [27].

Sușținem întru totul abordarea juridică în discutarea aspectelor securității și în elaborarea politicilor publice. Evident, lucrările enunțate prezintă o importanță teoretică și practică deosebită, întrucât pun în discuție un subiect extrem de relevant pentru politica de securitate a statului – fundamentul juridic al acesteia, de care depinde eficiența practică. Astfel, ideile expuse de autori

ne-au determinat să trasăm un obiectiv distinct în cadrul propriei cercetări de doctorat, axat pe analiza conotației juridice a securității, inclusiv a securității persoanei.

Securitatea națională este dezvoltată destul de amplu în literatura de specialitate editată în limba rusă, fiind elucidate diferite aspecte, nivele și dimensiuni ale acesteia. Din acest punct de vedere prezintă interes lucrările semnate de savanții: Нижник Н.С. (Nijnik N.S.) „Национальная безопасность: концептуальные основания и феноменологическая характеристика” (2002) [28]; Прохожева А.А. (Prohojeva A.A.) „Общая теория национальной безопасности” (2002) [29] și alții. Valoarea științifică a acestor publicații este incontestabilă, deoarece conțin o abordare destul de aprofundată și multiaspectuală a securității naționale. Pornind de la complexitatea cercetărilor realizate de autorii citați, le-am luat în considerare în procesul de realizare a propriei cercetări de doctorat.

Subaprecierea tradițională a omului și neglijarea valorii vieții umane au condiționat abordarea constantă a securității cu prioritate sub aspectul securității naționale sau statale [30, p. 135]. Desigur, și acest subiect îl regăsim abordat pe larg în doctrina din Federația Rusă și din Ucraina. În aceste lucrări, securitatea persoanei o regăsim abordată: în contextul dezvoltării umane ca securitate umană; din perspectiva dreptului, a politicii și a relațiilor internaționale; în cadrul securității sociale; precum și în raport cu securitatea statului și a societății.

Constatăm că autorii enunțați sunt preocupați în special de asemenea subiecte importante precum: aspecte terminologice și teoretice ale fenomenului de securitate națională; securitatea națională ca fenomen social; interesele naționale ale statului și securitatea națională în context geopolitic; aspecte umanitare ale securității naționale; asigurarea legislativă a securității naționale; concepția securității naționale ca sistem de valori etc., aspecte ce ne-au permis să pătrundem în esența conceptului și a fenomenului de securitate națională.

Conținutul științific valoros al studiilor enunțate ne-a servit drept reper sigur în abordarea securității naționale a Republicii Moldova și în conturarea cadrului de securitate a statului, în cadrul căreia în continuare am încercat să identificăm securitatea persoanei ca nivel distinct al securității naționale.

Securitatea juridică a persoanei ca dimensiune a securității naționale. O altă direcție de cercetare reliefată în literatura de specialitate analizată vizează abordarea problemei securității umane sau a securității persoanei, subiect ce are o tangență directă cu tema proiectului nostru de cercetare doctorală. Tezele și ideile formulate și argumentate de autori ne-au motivat să analizăm cadrul de securitate al Republicii Moldova și să apreciem în ce măsură acesta cuprinde și securitatea persoanei sau, în particular, securitatea juridică a persoanei ca nivel distinct al securității naționale. Dincolo de aceasta, studiile citate ne-au determinat să ne orientăm spre

identificarea și argumentarea necesității elaborării unei concepții a securității persoanei în cadrul de securitate a statului.

Vom face unele precizări cu privire la noțiunea de *persoană*, folosită în prezentul studiu. În contextul cercetării doctorale am folosit această noțiune cu referință la om, adică la persoana fizică, privită individual. Atât studiile științifice analizate mai jos, cât și legislația și jurisprudența națională sau europeană, examinate în ultimul capitol, referindu-le la principiul securității persoanei și securității juridice a persoanei, preponderent au în vedere omul. Este incontestabil faptul că de exigențele securității juridice beneficiază și persoanele juridice, fondate în interes public sau în interes economic. Totuși, la baza principiului securității juridice a fost și este pus interesul persoanei fizice, particulare, de la izvorârea sa din neretroactivitatea legii penale consacrate în timpul Revoluției franceze din 1789 și până la jurisprudența actuală largă a Curții Europene a Drepturilor Omului. Clarificări suplimentare în această chestiune vom face în secțiunea referitoare la securitatea economică.

Vorbind despre studiile realizate în arealul științific din Republica Moldova, subliniem de la bun început că atât problema securității umane, cât și cea a securității persoanei sunt foarte puțin cercetate. Din numărul mic de cercetători preocupați de problema securității umane o putem menționa pe Albu N., care în lucrarea sa „Corelația dintre securitatea umană și securitatea națională: perspective pentru Republica Moldova” (publicată în „Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice”, 2017) [2] atrage atenția asupra faptului că actualmente, la nivel național și la nivel internațional, mai mulți actori sunt preocupați de necesitatea asigurării securității individului. O explicație ar fi următoarea: se conștientizează tot mai mult faptul că în asigurarea securității unui actor, fie stat sau o altă entitate, este important de prioritizat omul nu doar ca un mijloc al prosperării economice, ci ca scop principal în procesul de dezvoltare a unei societăți. În acest context, autoarea își propune să evalueze unele aspecte ce determină relația dintre securitatea umană și securitatea națională. Ca urmare, cercetătoarea evidențiază faptul că ambele, din perspectiva insecurității, determină „starea de securitate” a unui stat. Totodată, autoarea evaluează cele trei dimensiuni complementare ale securității umane pentru a evidenția premisele de integrare a conceptului *securitate umană* în politicile naționale de securitate a statelor, iar prin determinarea limitelor în asigurarea securității umane a evidențiat inegalitățile în materie de securitate umană, precum și sursele de insecuritate din perspectiva umană. În cele din urmă, autoarea explică de ce conceptul de securitate umană, deși are un caracter complex, nu este de neglijat în aprecierea stării de securitate a Republicii Moldova [2, p. 71] [31].

Un alt cercetător care a manifestat un interes deosebit față de problema securității umane este Sprincean S., care a adus o serie de contribuții la cunoașterea acesteia. Bunăoară, în lucrarea

„Asigurarea securității umane și modernizarea sociopolitică a Republicii Moldova” (publicată în culegerea „Statul, securitatea și drepturile omului în condițiile societății informaționale”, Chișinău, 2019) [32], cercetătorul atrage atenția asupra faptului că „în Republica Moldova, cercetarea problematicii securității umane nu poartă un caracter sistematizat, ci tratează acest subiect în contextul altor problematici de cercetare din diverse domenii științifice. Elaborările teoretice-politologice cu privire la securitatea umană care aparțin cercetătorilor din Republica Moldova au fost influențate substanțial de trendul internațional de studiere a tematicii securității umane, care preocupă comunitatea științifică la nivel mondial. Participarea la numeroase conferințe internaționale, precum și alte forme de colaborare cu cercetătorii de peste hotare, în special cu cei din vestul Europei, au făcut posibilă apariția și în spațiul autohton a unor studii politologice și interdisciplinare în domeniul securității umane” [32, p. 488].

Într-o altă lucrare – „Problematika securității umane în contextul evoluției societății contemporane” (publicată în „Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul evoluțiilor geopolitice regionale”, Chișinău, 2016) [33] – cercetătorul Sprincean S. concretizează că „securitatea umană exprimă percepția individuală și a societății referitor la absența riscurilor, pericolelor și amenințărilor în adresa persoanei umane. Securitatea umană își propune protecția persoanelor în mod individual, dar și ca totalitate socială, prin asigurarea condițiilor de viață și trai, a necesităților fundamentale”. Semnificația acestor idei este una deosebită, deoarece ne-au permis să identificăm în conținutul securității umane două elemente distincte: (1) securitatea persoanei și (2) securitatea socială, ambele fiind dimensiuni ale securității naționale.

Dat fiind faptul că fără asigurarea securității orice activitate umană este lipsită de sens, spre deosebire de alte domenii ale cunoașterii, studierea problemei securității, în opinia cercetătorilor, „contribuie în cea mai mare măsură la interpretarea societății ca un organism unitar și indivizibil. Anume această circumstanță explică enorma complexitate a cunoașterii problemei securității și insuficienta elaborare a multor aspecte teoretice și practice legate de această asigurare. Totodată, este suscitată interesul deosebit față de problemele securității din partea majorității ramurilor științei, mai ales din partea științelor sociale” [7, pp. 12,13].

Sprincean S. abordează destul de amplu problema securității umane în monografia sa „Securitatea umană și bioetica” (Chișinău, 2017) [34], punând accentul pe corelația acesteia cu bioetica. Într-un final, autorul subliniază că „se impune imperativ ca în Strategia securității naționale a Republicii Moldova să se realizeze un tablou de ansamblu asupra întregului spectru al pericolelor, amenințărilor și vulnerabilităților de securitate umană. Asta deoarece în situația actuală aceste pericole și amenințări nu sunt sistematizate și nici nu există elaborată o metodologie de evaluare și ierarhizare a pericolelor de securitate umană în cadrul întregului spectru al

amenințărilor de securitate. La fel, se cere ca Strategia să fie completată cu noi aspecte, în concordanță cu imperativele internaționale de asigurare a securității umane. Inclusiv cu normele și principiile bioetice privind asigurarea respectului pentru demnitatea cetățeanului, a securității personale, comunitare, politice și altele. Totodată, se impune și o finanțare adecvată a politicii securității umane în Republica Moldova” [34, p. 261].

O altă lucrare care ne-a atras atenția, semnată de autorul citat, este „Cultura securitară ca fundament al bunăstării societății” (publicată în „Studiul Artelor și Culturologie: istorie, teorie, practică”, 2019) [35], în care se acordă o atenție deosebită culturii securitare ca factor important de realizare a politicii de securitate umană a statului. Una dintre ideile principale promovate de autor privește „concepția dominantă tradiționalistă ce trata în mod restrâns cultura securitară ca un domeniu al siguranței și bunăstării statelor pe arena internațională în concurență cu alte state, securitatea ca stare, ce nu poate fi obținută fără ajutorul forțelor militare, fiind garantată de acestea”, care, în opinia sa, „a fost modificată din temelie prin nevoia societății contemporane a riscului de a lua în considerare factorul uman, dar nu de rând cu alți numeroși factori ce influențează în final starea de securitate pe mapamond, ci ca element fundamental al procesului de securizare într-un context civilizațional și cultural” [35, p. 149].

Dincolo de aceasta, cercetătorul Sprincean S. subliniază o idee extrem de importantă, conform căreia „cultura juridică, în sens larg, și cultura drepturilor omului sunt elemente de bază ale sistemului democratic, în care respectarea drepturilor și libertăților cetățenilor devine o condiție indispensabilă pentru o dezvoltare umană sustenabilă și pentru asigurarea securității persoanei. În condițiile în care în Republica Moldova este în vigoare strategia, precum și o concepție a securității naționale adoptate prin lege, se impune o adaptare și o racordare rigidă a acestor documente la principiile securității umane, care trebuie nu doar să fie reflectate în strategia națională de securitate, dar și să educe populația, și să contribuie decisiv la ridicarea nivelului culturii securitare în Republica Moldova pentru o viață mai bună, mai prosperă și mai calitativă a generațiilor viitoare” [35, p. 152]. Așadar, este clar că autorul optează pentru consolidarea politicii de securitate umană a statului prin intermediul dezvoltării culturii juridice și a culturii drepturilor omului, aspect deloc neglijabil în etapa contemporană de dezvoltare a statului nostru.

O poziție asemănătoare promovează și cercetătorul Costachi Gh., care în lucrările sale „Asigurarea securității persoanei prin educația pentru drepturile omului și dezvoltarea culturii drepturilor omului” (publicată în „Revista Națională de Drept”, 2016) [36]; „Cetățeanul și puterea în statul de drept. Monografie” (Chișinău, 2019) [37] și altele insistă practic, pe bună dreptate, pe ideea că „drepturile și libertățile omului, ca fundament al democrației, pot deveni o normă, dacă cetățenii, conștienți de acestea, inițiați în domeniu, respectă drepturile și libertățile celorlalți și

posedă competențe și aptitudini corespunzătoare pentru a-și proteja propriile drepturi, precum și ale altora. Toate acestea sunt elemente ale culturii drepturilor omului, nivelul ridicat al căreia servește drept garanție întru realizarea și respectarea reală a drepturilor și libertăților cetățenilor și asigurarea securității persoanei – condiții indispensabile dezvoltării umane în perioada contemporană” [37, p. 750].

În alte studii semnate în coautorat de Costachi Gh. și Cozma D., precum „Securitatea persoanei prin prisma culturii juridice a funcționarului public” (articol publicat în „Revista Națională de Drept”, 2017) [38], Costachi Gh. atrage atenția și asupra rolului culturii juridice a funcționarilor publici în asigurarea securității persoanei. În acest sens, cercetătorul subliniază că „nivelul înalt de cultură juridică și morală al funcționarilor publici constituie o condiție indispensabilă administrării eficiente a statului și societății, o garanție a securității persoanei într-un stat de drept. Cultura juridică a funcționarilor statului și, în special, ridicarea nivelului acesteia merită o atenție deosebită în condițiile actuale, întrucât ea constituie o temelie pentru formarea unui nou mod de gândire juridică, pentru reorientarea structurilor puterii către prioritatea persoanei. Dezvoltarea și perfecționarea culturii juridice a funcționarilor publici vor servi ca un factor important de dezvoltare a tendințelor pozitive în sfera dreptului, de influențare a activismului juridic al cetățenilor, vor permite atingerea unui nou nivel de relații sociale și asigurarea juridică a procesului modernizării” [38, p. 13].

Privind în ansamblu lucrările semnate de profesorul Costachi Gh., putem constata că în arealul științific autohton, la moment, domnia sa este cercetătorul care a reușit să abordeze securitatea persoanei cel mai amplu și mai detaliat. Aspectele dezvoltate de cercetător sunt diverse și profunde, ceea ce ne permite să apreciem și să promovăm contribuția sa inedită la fundamentarea teoriei securității persoanei în mediul nostru academic, prin intermediul proiectului de cercetare doctorală, conceput și realizat sub conducerea sa științifică.

Un alt cercetător care s-a expus pe marginea conceptului de securitate a persoanei este Portas V., care a semnat articolul „Aspecte-cheie ale securității persoanei în Republica Moldova”, raport publicat în materialele Conferinței „Teoria și practica administrării publice” (Chișinău, 2020) [39]. Sintetizând ideile expuse în doctrină la acest capitol și cadrul politic-normativ al statului, autorul constată că termenul care ar defini securitatea individuală lipsește la moment în teoria de specialitate autohtonă. În doctrina de securitate a Republicii Moldova sunt folosiți astfel de termeni și sintagme precum „siguranța persoanei”, „drepturile și libertățile legitime ale persoanei”, „siguranța cetățenilor, în respectarea și în protejarea drepturilor și a libertăților omului”. Prin prisma misiunii organelor securității statului sunt notificate sintagmele „securitatea persoanei”, „securitatea societății”, „securitatea statului”, „securitate publică”, „securitate

economică”. „Evaluarea actelor normative de referință permite evidențierea conexiunii drepturilor și libertăților fundamentale cu interesele vitale naționale – independență, suveranitate, integritate teritorială; caracterul inalienabil al frontierelor statului; siguranța cetățenilor prin simbioza de respectare și protejare a drepturilor și a libertăților omului; consolidarea democrației, dezvoltarea ordinii legale și economiei de piață” [39, pp. 175-176].

Totodată, cercetătorul atrage atenția asupra faptului că „garanțiile de asigurare a securității individului sunt determinate de legislația în vigoare, fără o strategie clar definită. Respectiv, cadrul normativ actual în Republica Moldova întrunește parțial aspectele teoretice ale asigurării securității individului doar prin prisma respectării drepturilor și libertăților fundamentale” [39, p. 177].

Securitatea persoanei o regăsim analizată și în lucrarea semnată de Mocanu I. „Securitatea persoanei în contextul mediului regional actual” (publicată în „Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice”, 2019) [40], în care autorul, fiind preocupat de sociologia securității, abordează o serie de factori de care depinde securitatea persoanei, în baza unor indicatori cu referință la următoarele domenii: economic, social, demografic, instituțional, mass-media, atitudinea populației față de armată, poliție, serviciile secrete, atitudinea populației față de NATO. În contextul dat, cercetătorul menționează că „securitatea persoanei este afectată de impactul unor astfel de tendințe negative, precum scăderea constantă a populației, creșterea terorismului, extremismului, separatismului și criminalității. Aceste tendințe au un impact distructiv asupra resursei principale a economiei naționale – potențialul intelectual, profesional și organizațional al societății. Această resursă nu se poate dezvolta separat de baza sa socială și spirituală. Prin urmare, interesele de securitate națională impun necesitatea unei politici sociale eficiente, care să vizeze dezvoltarea individului, educația lui, asistența medicală și sprijinul sociocultural în scopul stabilității economice și politice” [40, p. 161].

Privind în ansamblu lucrările enumerate mai sus, putem constata că problema securității persoanei este abordată în doctrina autohtonă și regională din diferite perspective, sub diferite aspecte, dar în același timp insuficient, întrucât numărul studiilor este destul de redus. În știința autohtonă, foarte puțin este studiată problematica securității juridice a persoanei. În același timp, și numărul mic al cercetătorilor preocupați de acest subiect denotă lipsa unor dezbateri și polemici în materie, aspecte indispensabile pentru dezvoltarea unei teorii veritabile. Pornind de la această realitate, în cadrul proiectului de cercetare doctorală ne-am propus realizarea unor sinteze la acest capitol și a unui obiectiv concret axat pe elucidarea esenței securității juridice a persoanei ca concept și pe aprecierea măsurii în care aceasta poate fi identificată ca dimensiune distinctă a securității naționale a Republicii Moldova, pornind de la cadrul normativ în vigoare.

1.2. Conceptul juridic al principiului securității juridice

În procesul de documentare asupra problemei securității persoanei, am constatat că majoritatea cercetătorilor, indiferent de perspectiva din care au abordat subiectul, au constatat o legătură strânsă între securitatea persoanei și drepturile acesteia, reliefând o puternică conotație juridică a conceptului în cauză. Așa cum menționează profesorul francez Rousseau D. în lucrările sale [41] [42], „La sécurité juridique, c'est la Déclaration des droits de l'Homme” – „Securitatea juridică este Declarația Drepturilor Omului”. Profesorul subliniază că principiul securității juridice a apărut odată cu Declarația Drepturilor Omului (din 1789 – n.n.) și a fost materializată în norme juridice. Conținutul juridic al principiului securității juridice este determinat de raporturile pe care le reglementează.

Conținutul juridic sau conceptul juridic al principiului securității juridice este format din norme juridice. Categoria de *normă juridică constituțională* este noțiunea logică fundamentală ce reflectă realitatea obiectivă în modul cel mai general și se numește *concept juridic* [43, p. 183].

Evident, aceste aspecte ne-au atras atenția în mod special, întrucât țin nemijlocit de nucleul cercetării noastre – securitatea juridică a persoanei și conținutul său juridic.

Diversitatea aspectelor abordate de cercetători la acest subiect ne-au permis să grupăm publicațiile valorificate după cum urmează:

- studii axate pe identificarea și argumentarea dreptului persoanei la securitate;
- studii orientate spre elucidarea conținutului securității juridice ca dimensiune distinctă a securității și spre elucidarea conceptului său juridic;
- studii în care este dezvoltat conținutul securității juridice ca principiu fundamental pentru asigurarea ordinii de drept.

Dreptul persoanei la securitate. Dincolo de abordările sociologice, politologice, filosofice și de altă natură a securității persoanei, în doctrină se promovează tot mai mult o abordare juridică a acestui concept, în contextul căreia se încearcă a argumenta rolul Constituției în asigurarea securității persoanei, dar și necesitatea recunoașterii unui veritabil drept al persoanei la securitate.

În acest sens sunt relevante studiile realizate în arealul științific francez, semnate de autori precum: Boulois X.D., „Existe-t-il un droit fondamental à la sécurité? (publicat în culegerea „La sécurité: mutations et incertitudes”, 2017) [44]; Leclerc H., „De la sûreté personnelle au droit à la sécurité” (publicat în „Journal du droit des jeune”, 2006) [45]; Mathieu B., „Pour la reconnaissance de principes matriciels en matière de protection constitutionnelle des droits de l'homme” (Daloz, 1995) [46]; Vidal Naquet A., „La sécurité en droit constitutionnel: non-dit ou non-être?” (publicat

în „La sécurité en droit public”, 2018) [47] etc. În cea mai mare parte, autorii citați abordează posibilitățile recunoașterii dreptului persoanei la securitate ca fiind un drept distinct, în condițiile în care legislația franceză îl consacră. Totodată, autorii susțin conferirea acestuia a statutului de drept fundamental și constituțional, chiar dacă nu este consfințit expres în textul constituțional.

Opiniile și argumentele invocate în lucrările menționate, de cele mai dese ori în contradictoriu, prezintă o valoare științifică distinctă, servindu-ne drept bază teoretică pentru realizarea propriei analize a legislației naționale în vederea identificării premiselor și condițiilor care să ne permită să apreciem în ce măsură în spațiul nostru juridic putem vorbi despre un drept al persoanei la securitate.

În acord cu cercetătorii francezi, precum că principiul securității juridice a persoanei își are rădăcinile în drepturile omului, găsim confirmare în normele constituționale naționale. Astfel, articolul 4 din Constituția Republicii Moldova, în aliniatul (1), stabilește că dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile omului se interpretează și se aplică în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care Republica Moldova este parte [48]. Importante reglementări izvorâte din Declarația franceză a Drepturilor Omului și ale Cetățeanului din 1789 [49] găsim în articolul 22 din Constituție „Neretroactivitatea legii”: Nimeni nu va fi condamnat pentru acțiuni sau omisiuni care, în momentul comiterii, nu constituiau un act delictuos. De asemenea, nu se va aplica nicio pedeapsă mai aspră decât cea care era aplicabilă în momentul comiterii actului delictuos. Articolul 23 din Constituție, „Dreptul fiecărui om de a-și cunoaște drepturile și îndatoririle. (1) Fiecare om are dreptul să i se recunoască personalitatea juridică”, și articolul 25, „(1) Libertatea individuală și siguranța persoanei sunt inviolabile”, completează imperativul securității și securității juridice a persoanei. Dezvoltarea acestor exigențe ale principiului securității juridice – nicio pedeapsă fără lege – o găsim și în articolul 76 din Constituție: „Nepublicarea legii atrage inexistența acesteia” [48].

Sub aspect comparativ, în doctrina autohtonă problema securității constituționale este abordată în unele cazuri singulare. Este vorba în acest sens de studiile realizate de profesorul Costachi Gh., inclusiv în coautorat: Costachi Gh., „Securitatea constituțională în Republica Moldova la 25 de ani de existență a Legii Fundamentale” (publicat în „Legea și Viața”, 2019) [50] și Costachi Gh., Iacub I., „Securitatea Constituției – obiectiv important al reformei constituționale din Republica Moldova” (publicat în „Legea și Viața”, 2020) [51], în care se analizează succint conceptul în vederea precizării conținutului și a modului de asigurare a securității constituționale prin măsuri de protecție a Constituției. În același timp, accentul este pus pe factorii care prezintă un risc la adresa securității constituționale, precum și pe noile pericole conturate în ultimul timp, care amenință Constituția și securitatea pe care aceasta o asigură.

Este evident că interesul științific insuficient în mediul nostru academic față de problema securității constituționale ne-a motivat și mai mult să abordăm acest subiect în studiul nostru, întrucât considerăm că este necesar de stabilit în ce măsură o astfel de categorie poate fi integrată în conceptul securității juridice a persoanei.

Acest subiect este abordat destul de amplu în doctrina editată în limba rusă. Principala atenție a cercetătorilor a fost axată pe însăși definirea conceptului de securitate constituțională, fiecare venind cu definiții distincte în acest sens. Bunăoară, Шуберт Т.Э. (Șubert T.Ă.) consideră că „securitatea constituțională presupune o stare de protecție a ordinii constituționale față de amenințările interne și externe, care cuprinde normele Constituției ce stabilesc principiile sistemului de drept, cele mai importante principii ale statutului și ale activității subiecților relațiilor juridice constituționale, care permit determinarea și dezvoltarea instituțiilor și a direcțiilor legislației constituționale. Securitatea constituțională conține legislația ce reglementează sfera securității, metodele aplicării legii în sfera securității și sistemul organelor care o asigură” [52, p. 17]. Гончаров И.В. (Goncearov I.V.) înțelege prin securitate constituțională „securitatea internă a statului, care presupune o stare de protecție a bazelor ordinii constituționale față de amenințările predominant interne și care asigură dezvoltarea stabilă, treptată a persoanei, a societății și a statului” [53, p. 108]. Фомин А.А. (Fomin A.A.) definește securitatea constituțională ca „un complex de măsuri ale organelor federale ale statului, ale organelor puterii de stat a subiecților federației, precum și ale autorităților locale orientate spre elucidarea, prevenirea și contracararea a tot ceea ce amenință bazele ordinii constituționale a țării” [54, p. 71]. Ceva mai târziu, cu ocazia unui alt demers științific, autorul susține că „securitatea constituțională este o parte componentă a securității naționale”, prin care se înțelege „starea de protecție a sistemului constituțional sau a ordinii constituționale împotriva amenințărilor de orice natură” [55, p. 121] etc. Prin urmare, diversitatea opiniilor în materie ne-a motivat să ne trasăm un obiectiv distinct de cercetare, realizarea căruia să ne permită să determinăm esența și conținutul noțiunii de securitate constituțională.

Doctrina din Federația Rusă precizează că un alt subiect discutat pe larg este dreptul persoanei la securitate. Se poate observa că dreptul persoanei la securitate este abordat atât în cadrul unor articole științifice, cât și în cadrul unor studii de doctorat, ceea ce denotă clar interesul manifestat față de acest subiect. În pofida amplei cercetări, constatăm totuși că nu există la moment o viziune unanimă asupra esenței și conținutului acestui drept. În general, în doctrina juridică rusă pot fi atestate cel puțin trei abordări ale esenței dreptului la securitate, sub aspectul reglementării constituționale a statutului juridic al persoanei.

Într-o primă abordare, dreptul la securitate este văzut ca „un drept subiectiv de sine stătător, care trebuie reglementat în Constituția statului de rând cu alte drepturi fundamentale precum: dreptul la viață, dreptul la libertate și inviolabilitate, dreptul la inviolabilitatea vieții private etc.” [56, pp. 9-10] [57, pp. 109-114].

Într-o a doua accepțiune, se propune înțelegerea dreptului la securitate într-un sens mai îngust: „ca unul din atributele ce decurg dintr-un drept constituțional mai larg” [58, p. 100].

Într-o a treia abordare se propune înțelegerea mai complexă a fenomenului dreptului la securitate, „acesta fiind strâns legat nu doar de unul, ci de mai multe drepturi și libertăți constituționale” [58, p. 100].

Evident, o asemenea stare de lucruri sugerează nu doar caracterul complex al dreptului în cauză, dar ridică și serioase semne de întrebare referitoare la posibilitatea recunoașterii unui asemenea drept ca atare. Aceste momente de asemenea ne-au motivat să abordăm mai detaliat subiectul și să încercăm să dăm răspuns la întrebările enunțate.

Conceptul juridic al principiului securității juridice. O direcție distinctă de cercetare, atestată în literatura de specialitate, vizează nemijlocit conceptul de securitate juridică. Chiar dacă sub aspect cantitativ studiile nu sunt chiar numeroase, abordările și definirea conceptului juridic diferă de la autor la autor.

O analiză detaliată a corelației dintre conceptele de securitate, drepturile omului și securitate juridică o putem atesta la nivelul doctrinei autohtone, în lucrările semnate de cercetătorii Iacob I. și Costachi Gh.: Якуб И., Костаки Г. „Научный подход к юридической безопасности” (studiu publicat în culegerea „Защита прав человека в периоды внешнеполитической напряженности”, Саранск, 2019) [59]; Iacob I., Costachi Gh.. „Aspecte contradictorii ale abordării științifice a conceptului de «securitate juridică» (studiu publicat în monografia „Dezvoltarea cadrului juridic al Republicii Moldova în contextul necesităților de securitate și asigurare a parcursului european”, Chișinău, 2019) [39]; Iacob I.. „Reflecții asupra abordării doctrinare a securității juridice” (articol publicat în „Legea și Viața”, 2020) [60]. Toate aceste publicații, după cum se poate observa, cuprind un studiu detaliat al abordării doctrinare a securității juridice. Pornind de la caracterul neuniform de abordare a conceptului de securitate juridică (atestat în doctrina rusească), autorii aduc argumente pentru o definiție clară a acesteia ca fiind o stare de protecție juridică a persoanei (societății și statului) față de amenințările juridice care parvin de la lege (drept). Principalele amenințări la adresa securității juridice, în opinia autorilor, sunt caracteristicile negative ale legii (legislației) ce țin de conținutul (calitate, precizie etc.), acțiunea (efectul), interpretarea și aplicarea (uniformă) a acesteia. În ceea ce privește subiecții responsabili de asigurarea securității juridice, aceștia sunt considerați a fi, în primul rând, legiuitorul –

responsabil de conținutul calitativ al legii, în al doilea rând, judecătorul – responsabil de interpretarea și aplicarea uniformă a legii, precum și toate autoritățile statului responsabile de aplicarea uniformă a dreptului.

Un interes deosebit față de subiectul în discuție au manifestat o serie de cercetători ruși, printre care: Фомин А.А. (Fomin A.A.). „Правовое образование, правосознание и юридическая безопасность: проблемы взаимообусловленности в современном обществе” (articol publicat în „Право и образование”, 2005) [61], Галузин А.Ф. (Galuzin A.F.). „Правовая безопасность и ее принципы” (2008) [62] și alții. În cea mai mare parte, autorii și-au propus în studiile lor să definească însuși conceptul de securitate juridică, moment indispensabil cunoașterii acestuia.

Bunăoară, Галузин А.Ф. (Galuzin A.F.) consideră că securitatea juridică trebuie abordată într-un dublu sens. În sensul său larg, ea cuprinde starea de protecție a sistemului de drept, a dreptului, a legislației în ansamblu față de pericolele și amenințările juridice; mijloacele juridice de asigurare a tuturor tipurilor de securitate: națională, statală, ecologică, economică etc. În sens îngust, aceasta presupune înlăturarea pericolelor și a amenințărilor juridice atât în procesul creării legii, a normei juridice, cât și în procesul aplicării acestora [62, p. 41].

Cu mult mai larg abordează acest subiect Фомин А.А. (Fomin A.A.), în opinia căruia, „în noțiunea de securitate juridică, de rând cu protecția juridică, se mai cuprind organic și asemenea elemente ca: restabilirea drepturilor încălcate ale subiecților de drept, asigurarea completă a drepturilor și a libertăților omului, consolidarea disciplinei, a legalității și a ordinii de drept, edificarea statului de drept, dezvoltarea culturii juridice, asigurarea dezvoltării raționale și progresive a sferei juridice etc.” [61, p. 78]. Vom încerca mai jos să argumentăm de ce apărarea drepturilor se include în principiul de securitate juridică, de rând cu garantarea lui juridică. În acest scop vom dedica un paragraf aparte al studiului jurisprudenței naționale și celei europene.

Pare judicioasă opinia că securitatea juridică semnifică starea de protecție juridică a intereselor vitale ale subiecților de drept în contextul raporturilor juridice, iar mai jos vom analiza argumentat această opinie.

Totodată, cercetătorul Лапаев И.С. (Lapaev I.S.) atenționează că în doctrina rusă dezvoltarea conceptului securității juridice este foarte diferită în raport cu tratarea conceptului în Occident, pornind de la faptul că însăși concepția securității juridice se bazează în mare parte pe rezultatele teoriei securității și pe abordările reflectate în legislație. Într-un final, savantul conchide că, în pofida polemizării active a subiectului, la moment nu s-a ajuns la o abordare unică a noțiunii în cauză [63, p. 8]. Evident, cercetările menționate prezintă o importanță științifică distinctă, întrucât ne permit să privim conceptul securității juridice din diferite perspective teoretice.

Luete în ansamblu, lucrările citate mai sus pot fi apreciate ca fiind importante sub aspect teoretic, întrucât facilitează identificarea unei definiții corecte a securității juridice în baza diferitor perspective de abordare a conceptului dat. Precizia definirii conceptului este absolut necesară mai ales pentru recunoașterea securității juridice ca fiind un principiu fundamental în statul de drept și pentru identificarea conținutului său concret.

Principiul securității juridice. Statutul securității juridice de a fi un principiu fundamental în organizarea și funcționarea statului este recunoscut practic unanim de către cercetătorii din numeroase arii științifice. Studii valoroase în acest sens au semnat renumiți cercetători francezi precum: Luchaire F. „Le problème de la sécurité juridique chez la sécurité juridique” (Liège, 1993) [64]; Fromont M. „Le principe de sécurité juridique” (studiu publicat în „AJDA, L’actualité juridique”. Paris, 1996) [65]; Calmes-Brunet S. „Du principe de protection de la confiance légitime en droits allemand, communautaire et français” (Thèse. Paris, 2001) [66]; Lambert P. „Le principe général de la sécurité juridique et les validations législatives” (studiu publicat în „Sécurité juridique et fiscalité”, Bruxelles, 2003) [67]; Piris J.-C. „Union Européenne: comment rédiger une législation de qualité dans 20 langues et pour 25 États membres” (studiu publicat în „Revue du droit public”, 2005) [68] etc. În cea mai mare parte, autorii citați accentuează nu doar conținutul acestui principiu, ci și semnificația deosebită a acestuia pentru existența și funcționarea ordinii de drept.

Printre primii savanți din arealul științific românesc care au cercetat conținutul securității juridice a fost Rădulescu A. cu opera sa „Legalitate și dreptate. Cunoașterea dreptului, siguranța dreptului”, editată în București în anul 1932 [69]. Această lucrare în mare parte a pus bazele percepției securității juridice în jurisprudența românească. Mai jos ne vom referi la diverse afirmații din această lucrare.

O abordare destul de detaliată a principiului în cauză poate fi atestată și în doctrina românească modernă, contribuții științifice aducând în acest sens savanții: Popescu S., Țândăreanu V. „Securitatea juridică și complexitatea dreptului în atenția Consiliului de Stat francez” (studiu publicat în „Buletin de informare legislativă”, 2007) [70]; Costăș C.Fl. „Principiul securității juridice” (studiu publicat în R.R.F., 2008) [71]; Predescu I., Safta M. „Principiul securității juridice, fundament al statului de drept. Repere jurisprudențiale” (studiu publicat în „Buletinul Curții Constituționale”, 2009) [72]; Stângu L. „Neretroactivitatea legii în statul de drept” (articol publicat în „Studii de drept românesc”, 2009) [73]; Deleanu I. „Accesibilitatea și previzibilitatea legii în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului și a Curții Constituționale a României” (studiu publicat în „Dreptul”, 2011) [74]; Marian N. „Tratat de publicitate imobiliară. Introducere în publicitatea imobiliară”. Vol. I (București, 2006) [75]; Frolu S. „Securitatea juridică în

paradigma securității naționale. Considerații și determinări conceptuale” (studiu publicat în culegerea „Echilibrul de putere și mediul de securitate”, București, 2011) [76]; Trăilescu A.A. „Predictibilitatea normelor și stabilitatea raporturilor juridice – componente ale legalității actelor administrative” (articol publicat în „Curentul Juridic”, 2011) [77]; Danileț C. „Studiu cu privire la unificarea practicii judiciare și asigurarea principiului securității raporturilor juridice în Republica Moldova: evaluare și propuneri. Strategia de reformare a sectorului justiției” (Chișinău, 2014) [78]; Duminică R. „Criza legii contemporane” (București, 2014) [79]; Popescu R.-M. „Claritatea, precizia și previzibilitatea – cerințe necesare pentru respectarea Constituției, a supremației sale și a legilor în România” (studiu publicat în „Dreptul”, 2017) [80]; Vlăescu G. „Juridismul – un pericol care vine din partea dreptului” (articol publicat în „Studii juridice universitare”, 2018) [81] și alții.

Din câte se poate observa, cercetătorii români pun accent pe următoarele aspecte importante: necesitatea securității juridice și a stabilității raporturilor juridice; securitatea juridică în contextul securității naționale; rolul principiului securității juridice în garantarea siguranței dreptului; ipostaza securității juridice de a fi un principiu fundamental într-un stat de drept; accesibilitatea și previzibilitatea/predictibilitatea legii ca elemente ale principiului securității juridice; neretroactivitatea legii ca element al principiului securității juridice etc. În contextul acestor abordări, autorii citați vin cu o serie de idei importante, care ne-au permis să pătrundem nu doar în profunzimea principiului securității juridice, dar și în detaliile conținutului acestuia.

Spre exemplu, cercetătorul Vlăescu G. susține destul de argumentat că „agresivitatea cu care juridismul (adică omiterea realităților cărora li se aplică legea, aceasta aplicându-se inflexibil, ignorând condițiile vieții – e.n.) a pătruns în țesuturile sociale generează frică individului, incertitudine și disipă încrederea, fragilizând societatea în fața unui pericol teribil care vine chiar din partea dreptului. De aceea, la nivel global și cu precădere în România și în Republica Moldova, realitățile contemporane reclamă, mai mult ca niciodată, necesitatea unui mediu juridic stabil, suplu și previzibil, care să refacă încrederea dintre autorități și indivizi și să aducă siguranța și bunăstarea în casele oamenilor”. În esență, cercetătorul argumentează imperativitatea unui mediu juridic stabil, suplu, previzibil și bazat pe încredere între stat și individ [81, p. 154].

În aceeași ordine de idei, cercetătorul Trăilescu A.A. menționează: „Consolidat în sfera dreptului european, prin jurisprudența constantă a Curții de la Luxemburg și a celei de la Strasbourg, preluat din dreptul german, elvețian și olandez, principiul securității juridice ar putea fi definit ca fiind «posibilitatea recunoscută oricărui cetățean de a evolua într-un mediu juridic sigur, la adăpost de neclaritatea și schimbările inopinate care afectează normele juridice». Pentru a fi însă funcțional, principiul securității juridice are nevoie de o definiție clară și ușor de înțeles,

astfel încât să nu fie perceput ca o noțiune abstractă. Importanța lămuririi conținutului principiului securității juridice este majoră pentru ordinea legală, întrucât atât autoritățile publice, cât și instanțele judecătorești sunt obligate să-l aibă în vedere, primele în emiterea/adoptarea actelor administrative, celelalte în soluționarea litigiilor având ca obiect verificarea legalității actelor administrative. Pentru a îndeplini acest deziderat, organele statului trebuie să recepteze noile tendințe europene, potrivit cărora principiul în discuție trebuie să fie expresia calității și preciziei dreptului.” [77, p. 112].

La rândul lor, cercetătorii Predescu I. și Safta M. subliniază următoarele: „Fără a fi consacrat expres de normele constituționale, fiind mai degrabă o creație a jurisprudenței, principiul securității juridice (apărut alături de principiul supremației constituției și principiul legalității), constituie un principiu fundamental al statului de drept, stat care este apreciat în bună măsură în funcție de calitatea legilor sale”. „Preocuparea pentru asigurarea securității juridice este de actualitate în România, în condițiile creșterii cantitative a legislației, determinată de creșterea complexității dreptului, ca urmare a dezvoltării noilor surse de drept, mai ales a celor comunitare și internaționale, precum și a evoluției societății, a apariției unor noi domenii de reglementare.” [72].

Totodată, cercetătorii subliniază că „importanța respectării principiului securității juridice pentru existența statului de drept impune o mai mare atenție acordată calității legii. Ca urmare, chiar dacă creșterea exponențială a numărului de acte normative și a complexității acestora poate fi justificată prin factori de natură istorică, sociologică, politică, economică, este necesar un efort de disciplinare a excesului normativ și de supunere a normelor edictate rigorilor securității juridice. Este vorba de un efort care privește legiuitorul – primar sau delegat – și care presupune diagnosticarea problemelor, identificarea de remedii adecvate, în sensul organizării activității de legiferare prin fundamentarea riguroasă a acesteia pe principiile tehnicii legislative și ale creșterii accesibilității și previzibilității normelor juridice”.

Cu detalii importante în acest context intervine Danileț C., care susține că „în virtutea principiului securității juridice [78, pp. 13,14]: statul trebuie să respecte și să aplice într-o manieră previzibilă și coerentă legile pe care le-a adoptat; dispozițiile legale trebuie să fie accesibile publicului destinat și redactate cu suficientă claritate; trebuie respectată regula «res judicata», adică soluția definitivă a unei instanțe judecătorești nu poate fi repusă în discuție ulterior; procesul soluționat definitiv nu mai poate fi redeschis pentru a se proceda la o nouă examinare a cauzei; hotărârile definitive trebuie puse în executare; jurisprudența trebuie să fie unitară și constantă; în special la nivelul instanței supreme trebuie evitate deciziile contradictorii și asigurată coerența jurisprudenței”.

Spre deosebire de doctrina românească, în arealul nostru științific problema principiului securității juridice a devenit subiect de cercetare științifică abia în ultimul deceniu, ceea ce explică în mare parte numărul redus de cercetări în materie. În pofida acestui fapt, totuși atestăm relevante și importante studii, semnate de asemenea cercetători precum: Costachi Gh., Iacob I. „Reflecții asupra securității juridice în statul de drept” (studiu publicat în „Legea și Viața”, 2015) [82]; Iacob I. „Securitatea juridică – principiu fundamental în statul de drept” (studiu apărut în Revista științifică internațională „Supremația Dreptului”, 2016) [83]; Baltag D. „Configurația și conținutul securității juridice în statul de drept” (articol publicat în „Studii Juridice Universitare”, 2011) [84]; Buga L. „Despre securitatea juridică – unul din aspectele securității persoanei” (studiu publicat în culegerea „Protecția drepturilor omului: mecanisme naționale și internaționale”, Chișinău, 2017) [85] și alții. În toate aceste lucrări, cercetătorii abordează în general menirea și esența principiului securității juridice, precum și conținutul concret al acestuia, cu toate elementele sale componente.

Bunăoară, Baltag D. consideră că „securitatea juridică instituie condiția minimă pentru realizarea justiției în societate. Gradul de realizare a securității juridice – niciodată infailibilă – depinde de certitudinea dată de normele juridice, de precizia acestora, ea subliniind importanța surselor juridice și în special a legii, cât și modul în care se asigură primatul dreptului și efectivitatea acestuia în societate” [84, p. 38].

Totodată, autorul precizează că în sistemul de drept al Republicii Moldova supremația Constituției și a legilor a fost ridicată la rang de principiu constituțional, consacrat de art. 7 din Legea Fundamentală, potrivit căruia „Constituția Republicii Moldova este legea supremă. Nicio lege și niciun alt act juridic care contravine Constituției nu are putere juridică”. S-a instituit, astfel, o obligație generală, impusă tuturor subiectelor de drept, inclusiv autorității legiuitoare, care trebuie să se asigure că activitatea de legiferare se realizează în limitele și în concordanță cu Legea Fundamentală a țării și, totodată, să asigure calitatea legislației. Aceasta întrucât, pentru a respecta legea, ea trebuie să fie cunoscută și înțeleasă, iar pentru a fi înțeleasă, trebuie să fie suficient de precisă și previzibilă, adică să ofere securitate juridică destinatarilor săi. S-a conturat, în acest sens, în strânsă legătură cu principiul legalității, un alt principiu – cel al *securității juridice* [84, p. 38].

Elementele principiului securității juridice sunt identificate și argumentate și de cercetătorii Iacob I. și Costachi Gh. [51, pp. 4-9], în opinia cărora „elementele principale pe care se bazează principiul securității juridice sunt certitudinea și predictibilitatea dreptului. Acestea sunt necesare pentru a menține încrederea legitimă a cetățenilor în activitatea legiuitorului și a instanțelor.” Totodată, „o preocupare distinctă trebuie să rămână activitatea jurisdicțională și interpretarea

uniformă a legii în activitatea acesteia, în vederea asigurării rolului puterii judecătorești de garant final al securității juridice a relațiilor sociale în statul de drept.” [83, p. 104]

Dincolo de abordarea generală a principiului securității juridice, unii cercetători au manifestat interes și față de dezvoltarea elementelor componente ale acestuia. În acest sens pot fi menționate lucrările semnate de: Iacob I., Costachi Gh. „Principiile acțiunii legii în timp – fundament al securității juridice a persoanei” (studiu publicat în culegerea „Particularitățile adaptării legislației Republicii Moldova și Ucrainei la legislația Uniunii Europene”, Chișinău, 2020) [86]; Poalelungi M. „Unificarea practicii judiciare – componentă fundamentală a principiilor preeminenței dreptului și respectării drepturilor omului” (studiu publicat în culegerea „Protecția drepturilor omului: mecanisme naționale și internaționale”, Chișinău, 2017) [87]; Aramă E. „Interpretarea juridică: de la elemente juridice și politice la bun-simț” (articol publicat în culegerea „Statul, securitatea și drepturile omului în condițiile societății informaționale”, Chișinău, 2019) [88]; Costachi Gh., Railean P. „Aplicarea uniformă a legislației de către instanțe – cerință indispensabilă asigurării legalității în cadrul statului” (studiu publicat în „Revista Națională de Drept”, 2013) [89] și alții. În cea mai mare parte, cercetătorii citați pun accentul pe problema interpretării și aplicării legii de către puterea judecătorească, aceasta fiind văzută ca garantul final al respectării principiului securității juridice.

În context, cercetătorii Costachi Gh. și Railean P. menționează pe bună dreptate: „Privită într-un sens larg, interpretarea și aplicarea uniformă a legilor de către toate organele statului, funcționari publici și cetățeni constituie o condiție necesară pentru menținerea regimului legalității. Aplicarea uniformă a legilor conferă practicii judiciare un caracter uniform (unitar), fiind astfel garanția principală a asigurării egalității și apărării drepturilor și libertăților constituționale ale omului, o garanție a respectării principiului securității juridice.” [89, pp. 32-39].

Unele idei inedite la capitolul dat sunt expuse de cercetătorul și practicianul Poalelungi M., care pune accentul pe practica hotărârilor explicative și cea a avizelor consultative ale Curții Supreme de Justiție, menționând că acestea fac parte din mecanismul de asigurare a respectării principiului securității juridice, care este parte integrantă a principiului preeminenței dreptului. În opinia sa, „principiul securității juridice garantează stabilitate în rezolvarea cazurilor juridice și contribuie la consolidarea încrederii publicului în instanțe. Pe de altă parte, persistența hotărârilor judecătorești neunitare poate crea o stare de incertitudine juridică în măsură să scadă încrederea publicului în sistemul judecătoresc, de vreme ce această încredere este inerentă societăților democratice” [87, p. 10].

În legătură cu aceasta, cercetătorul subliniază că „lipsa unui mecanism eficient care să armonizeze jurisprudența, fie sub forma hotărârilor explicative sau a deciziilor asupra recursurilor

în interesul legii, poate perpetua interpretările diferite și poate da naștere arbitrariului. Dreptul la un proces echitabil riscă să fie încălcat prin inconsecvența hotărârilor judecătorești care vizează cazuri cu originea în aceeași situație de fapt. În astfel de situații, justițiarii nu mai sunt capabili să ia decizii cu un grad suficient de previzibilitate și în baza unor criterii clare, comune și stabile. Apare pericolul transformării justiției, în asemenea cazuri, într-o loterie, dată fiind existența unor soluții opuse în aceleași probleme juridice, în funcție de instanțele care le examinează cererile. Invocarea și aplicarea principiului independenței judecătorilor pentru doborârea unor astfel de mecanisme are ca efect plasarea publicului într-o situație de incertitudine juridică, care conduce adesea la subminarea încrederii publice în administrarea justiției. Altfel spus, invocarea și aplicarea principiului independenței judecătorilor aici manifestă un efect contrar chiar acestui principiu, pentru că independența judecătorilor reprezintă o garanție pentru cetățeni, nu o valoare abstractă. Când se aduce în discuție acest principiu în cazul jurisprudenței neunitare, cetățenii trebuie să fie scopuri, nu mijloace. Obiectul acestui principiu este protecția cetățenilor, nu a judecătorilor de alți judecători” [87, p. 13].

Un rezultat concret al unei astfel de incertitudini judiciare este analizat de cercetătoarea Aramă E.. Pornind de la semnificația deosebită a interpretării corecte și echidistante a normelor de drept, domnia sa realizează un studiu de caz asupra unei hotărâri judecătorești, rămase definitive și irevocabile, sub aspectul interpretărilor făcute de către judecători, inclusiv la toate nivelele de control judiciar. Ca rezultat, cercetătoarea constată că aceștia au sfidat flagrant nu doar regulile de interpretare a dreptului, ci și bunul-simț care trebuie să domine în activitatea de înfăptuire a justiției, reprezentând un caz concret de încălcare a principiului securității juridice în condițiile în care norma legii este suficient de clară și previzibilă [88, pp. 41-47].

Evident, acțiunile constatate de către cercetătoare sunt regretabile, mai ales că în ultimul timp respectarea principiului securității juridice ne este tot mai mult impusă de comunitatea europeană, spre valorile democratice ale căreia tindem cu insistență de peste un sfert de veac. Totodată, ele ne demonstrează că mai avem de muncit la acest capitol – atât teoretic, cât și practic – la diferite nivele ale statului. Un rol aparte îi revine în acest caz doctrinei, care trebuie să ofere fundamentul științific necesar pentru conceperea și realizarea unui mecanism complex și eficient, menit să asigure și să monitorizeze respectarea principiului securității juridice în activitatea statului.

La finalul evaluării gradului de cercetare științifică a problemei securității persoanei în literatura de specialitate, atragem atenția la un ultim aspect relevant pentru cercetarea noastră. Este vorba de categoria *securitatea juridică a persoanei*, pe care o regăsim abordată într-un număr mic de studii, atât în doctrina rusă, cât și în doctrina autohtonă. În arealul științific autohton, categoria

dată este cercetată de Buga L. în lucrarea „Despre securitatea juridică – unul din aspectele securității persoanei”, publicată în culegerea „Protecția drepturilor omului: mecanisme naționale și internaționale” (Chișinău, 2017) [85].

Dat fiind faptul că toți cercetătorii promovează cam aceeași poziție în materie, vom cita doar unele idei expuse de Buga L., care consideră că „securitatea persoanei nu poate fi elucidată în afara securității juridice, a mecanismelor sale juridice de reglementare”. În general, cercetătoarea recunoaște că „categoria securității juridice a persoanei rămâne a fi una dintre subiectele slab elucidate în literatură științifică și un fenomen nou în jurisprudența autohtonă” [85, p. 44]. Această opinie are un suport factologic puternic. În capitolele ce urmează vom analiza legislația și jurisprudența națională în domeniul securității juridice. Majoritatea legislației și jurisprudenței au fost elaborate și formate în ultimele câteva decenii și, probabil, principalul factor declanșator a fost practica Curții Europene a Drepturilor Omului – afirmație pe care vom încerca să o argumentăm.

Înainte de a se referi concret la securitatea juridică a persoanei, autoarea Buga L. subliniază că termenul *securitate juridică* poate fi utilizat pentru caracterizarea securității sistemului juridic în general, inclusiv a dreptului. În opinia cercetătoarei, vorbind despre securitatea juridică, în primul rând trebuie să înțelegem că prin intermediul reglementării juridice a relațiilor sociale sunt realizate măsuri de securitate în diferite domenii ale vieții sociale: economic, politic, ecologic, militar, informațional etc. Respectiv, securitatea juridică este chemată să asigure starea de apărare a intereselor naționale, reflectată în procesul reglementării juridice a relațiilor sociale prin elucidarea și identificarea diferitelor tipuri de securitate. Astfel se manifestă importanța securității în apărarea intereselor naționale. Rolul dreptului în asigurarea securității naționale implică necesitatea asigurării securității juridice a întregului sistem juridic [85, p. 45].

Această abordare complexă reflectă esența materiei de securitate, în care toate componentele sunt interdependente și se completează reciproc. Securitatea persoanei, susținută de securitatea juridică, formează securitatea națională în aspectele sale majore: militară, economică, informațională și altele. Scopul nostru este să determinăm locul și rolul securității juridice a persoanei în acest sistem.

Pe cale de consecință, securitatea juridică a persoanei este apreciată de către cercetătoarea Buga L. ca fiind starea de apărare a intereselor primordiale ale individului împotriva amenințărilor în domeniul relațiilor juridice. Obiectul securității juridice a persoanei este interesul persoanei în domeniul relațiilor juridice. Securitatea persoanei ca instituție juridică reprezintă un domeniu complex, iar securitatea juridică a persoanei reprezintă un element al acestui domeniu. În esență, securitatea juridică a persoanei include asigurarea juridică a diferitelor tipuri de securitate:

ecologică, economică, informațională, politică etc. Respectiv, securitatea juridică trebuie să fie clasificată în funcție de conținutul ramurii de drept ce reglementează și apără respectivele relații sociale și, prin urmare, se asigură securitatea persoanei. Din acest punct de vedere, asigurarea juridică a securității se divizează în civilă, penală, economică etc. [85, p. 47].

O astfel de abordare a securității juridice a persoanei ne-a determinat să acordăm o atenție deosebită acestei categorii și în conținutul prezentei lucrări de doctorat, urmărind scopul de a clarifica semnificația expresiei date pornind de la analiza distinctă și clarificarea securității persoanei și a securității juridice.

1.3. Sinteza capitolului 1

Generalizând aspectele analizate în primul capitol, ținem să subliniem faptul că, în general, în doctrina autohtonă problema securității, a dreptului persoanei la securitate și a securității juridice a persoanei este puțin studiată în raport cu alte medii academice. Acest fapt justifică necesitatea și importanța studiului realizat în cadrul proiectului de cercetare doctorală. Or, contribuția savanților europeni sau din regiune în aceste domenii nu poate înlocui necesitatea dezvoltării doctrinei proprii, ținând cont de baza normativă, de istoricul și realitățile locale.

În ce privește actualitatea unui astfel de studiu, aceasta este confirmată în cea mai mare parte de starea precară a securității, motivată de carențele și lacunele cadrului constituțional și normativ, de insuficiența reglementărilor de securitate în stat, precum și de lipsa unei concepții clare a securității persoanei în cadrul acestora.

Pornind de la aceste constatări, în cadrul proiectului de cercetare doctorală ne propunem să contribuim la dezvoltarea și fundamentarea teoriei securității prin realizarea unui studiu detaliat și aprofundat al conceptului securității juridice a persoanei în Republica Moldova prin prisma categoriilor *securitatea persoanei* și *securitatea juridică*, în baza evaluării reglementărilor constituționale ale principiului securității juridice, în vederea elucidării esenței, conținutului și particularităților acesteia, precum și în vederea identificării soluțiilor de optimizare a cadrului constituțional în domeniu.

Pentru realizarea acestui scop, am trasat următoarele obiective de cercetare:

1) să analizăm dimensiunile constituționale ale securității și ale securității persoanei pentru a elucida conotația juridică a securității și a contura cadrul de securitate al Republicii Moldova, a reliefa securitatea persoanei ca domeniu distinct al acestuia, precum și a studia persoana ca subiect al securității constituționale; respectiv, să argumentăm existența dreptului persoanei la securitate și a securității constituționale a acesteia;

2) să abordăm securitatea juridică drept factor de protecție a persoanei, urmărind prin aceasta argumentarea necesității și a valorii siguranței dreptului, a esenței și conținutului securității juridice ca principiu fundamental al ordinii de drept; garantarea acestuia în legislația națională, precum și aplicarea lui în jurisprudența națională și europeană; în consecință, să fundamentăm și să formulăm propuneri de ameliorare.

Principala problemă științifică pe care ne propunem să o soluționăm prin atingerea scopului stabilit este fundamentarea teoriei securității persoanei pe două categorii distincte: siguranța persoanei ca principiu constituțional și securitatea juridică a persoanei ca drept constituțional – garantată de principiul securității juridice. În opinia noastră, ambele categorii necesită consacrare expresă la nivel constituțional.

2. DIMENSIUNI CONSTITUȚIONALE ALE SECURITĂȚII PERSOANEI

2.1. Conotația juridică a securității persoanei sau dreptul persoanei la securitate

Din cele analizate în capitolul precedent rezultă că securitatea persoanei poate fi dimensionată pe câteva segmente importante ale securității naționale a Republicii Moldova, după cum urmează: securitatea economică, securitatea alimentară, securitatea ecologică, securitatea ocrotirii sănătății, securitatea personală, securitatea culturală și societală și securitatea politică. Aceasta înseamnă că statul și-a proiectat în politica sa de securitate acțiuni concrete de protecție a persoanei împotriva eventualelor pericole și amenințări cu caracter economic, alimentar, ecologic, cultural, societal, politic etc. Aceste direcții sunt susținute de reglementări juridice, deși pot fi folosite și alte clasificări pe domenii de securitate, ținând cont de criteriul valorii protejate, de exemplu: securitatea politică, securitatea fizică, securitatea economică, securitatea informațională, securitatea medicală și securitatea socială.

Dincolo de aceasta însă, cadrul normativ al sectorului de securitate nu a conturat clar noțiunea de *securitate a persoanei* și conținutul concret al acesteia. Evident, pentru elaborarea unei concepții clare a securității persoanei în Republica Moldova, este absolut necesar să clarificăm aceste aspecte. Mai mult, în acest scop este indispensabilă elucidarea conotației juridice a securității persoanei, precum și a valorii juridice a acesteia.

Pornind de la aceste necesități, în capitolul de față vom analiza și vom clarifica:

- care este conotația juridică a securității persoanei, în sensul dacă putem recunoaște sau nu existența unui drept al persoanei la securitate;
- care este locul securității persoanei în sistemul de securitate;
- care este rolul Constituției în garantarea și asigurarea securității persoanei, în sensul dacă putem sau nu putem vorbi despre o securitate constituțională a persoanei.

Securitatea practic dintotdeauna a fost o sarcină importantă pentru orice societate și orice stat, deoarece fără asigurarea acesteia nu poate exista nici statul, nici persoana. Până la începutul sec. al XX-lea, securitatea era privită fie ca menținerea suveranității statului prin consolidarea frontierelor acestuia ca securitatea externă, fie ca suprimarea pericolelor interne, generate de infractori, opoziție, de diferite alte probleme de securitate internă. Abia spre sfârșitul sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea s-a înregistrat o tendință din ce în ce mai pronunțată a omenirii, în persoana partidelor politice și a diferitor mișcări, spre crearea condițiilor de securitate pentru viața persoanei [62, p. 278]. Pe cale de consecință, actualmente, în literatura de specialitate din diferite țări se acordă o mare atenție securității persoanei în ipostaza sa de element component al securității

naționale și internaționale. Mai mult, numeroși cercetători fundamentează chiar existența unui drept al persoanei la securitate ca element indispensabil al statutului său juridic. Cu regret, în doctrina autohtonă acest aspect este foarte puțin studiat [90, p. 4], ceea ce ne-a determinat să analizăm mai aprofundat noțiunile de *securitate a persoanei* și *dreptul persoanei la securitate* pentru a elucida esența și conținutul acestora, văzute ca categorii juridice constituționale, precum și să argumentăm existența lor de sine stătătoare.

Omul este principalul exponent al raporturilor juridice. Practic, oricare aspecte ale securității au ca scop asigurarea securității ființei umane, a persoanei. Totodată, omul, persoana este elementul formator al societății și, în consecință, a statului. Securitatea persoanei nu poate fi asigurată fără securitatea întregii societăți, securitatea în general. Corelația acestor noțiuni trebuie analizată.

În vederea realizării acestui scop, ținem să reiterăm ideea că, în general, securitatea este privită ca un fenomen fără de care nu se poate dezvolta normal nici persoana, nici organizația socială, nici societatea, nici economia, cu atât mai mult statul. Noțiunea de securitate presupune lipsa pericolelor sau posibilitatea unei protecții sigure împotriva acestora. Pericolul, la rândul său, este privit ca existența și acțiunea diferitor factori disfuncționali ce destabilizează viața și activitatea omului, punând în primejdie dezvoltarea personalității acestuia [91, p. 26].

După părerea unor cercetători [92, p. 52], asigurarea securității trebuie să cuprindă atât protecția stării normale a obiectului față de impactul factorilor ce amenință interesele vitale ale acestuia, cât și restabilirea unei asemenea stări. Starea normală include setul minim necesar de condiții indispensabile funcționării obiectului (care poate fi persoana, grupul social, societatea în ansamblu, statul – e.n.), în conformitate cu menirea și obiectivele acestuia. Crearea mai multor condiții decât acest minim nu este cuprinsă de securitate, deoarece în acest caz pericol nu există, fiind vorba doar de activitatea cotidiană a obiectului.

Pornind de la aceste precizări, ținem în continuare să determinăm în ce măsură asigurarea securității persoanei ar putea să implice recunoașterea în statutul său juridic a unui drept la securitate.

Conceptualizarea dreptului persoanei la securitate. În general, în doctrină se susține că „natura și esența securității persoanei rezidă în faptul că ea este una din necesitățile vitale ale omului, fără satisfacerea căreia individul nu poate să existe, să acționeze și să se dezvolte normal în societate. Această necesitate stă și la baza securității diferitor niveluri sociale, precum: grupurile sociale, comunitățile, statele, societatea în ansamblu” [57, p. 114].

În sensul dat, se consideră că „fără asigurarea corespunzătoare a securității economice, organizaționale, psihologice și juridice a fiecărui individ față de multitudinea de pericole,

amenințări și riscuri naturale și sociale, inclusiv cu caracter juridic, eficiența securității sociale, statele și de altă natură în condițiile actuale nu va putea atinge nivelul cerut de provocările contemporane” [93, p. 12].

Din perspectiva dată, securitatea este apreciată ca o valoare socială cheie, fără de care semnificația celorlalte valori este pusă sub semnul întrebării. Bunăoară, care ar fi prețul libertății dacă ar lipsi garanțiile securității persoanei? Putem oare să tindem spre bunăstare, dacă proprietatea se află permanent în pericol și este amenințată?

În această ordine de idei, cercetătorii consideră în mod întemeiat că „securitatea poate fi privită ca fundament al dezvoltării durabile a relațiilor juridice, care asigură protecția intereselor vitale ale persoanei, statului și societății, precum și menținerea păcii civile, politice și stabilitatea socială în societate” [94, p. 2816]. Susținem întru totul această abordare, întru cât bunăstarea și dezvoltarea constituie primele preocupări ale individului.

În lumina acestei abordări, în doctrina rusă s-a atras atenția asupra legăturii dintre drepturile și libertățile persoanei și securitatea acesteia. Astfel, potrivit cercetătorilor, „drepturile și libertățile fundamentale ale omului și cetățeanului au drept scop principal, de natură constituțională, apărarea persoanei în toate sferile de manifestare a acesteia: viața privată și securitatea personală; participarea la administrarea treburilor publice; includerea sa în viața social-economică a societății. Drepturile și libertățile sunt chemate astfel să protejeze, să asigure și să apere omul și cetățeanul prin punerea la dispoziția acestuia a diferitor mijloace și posibilități, inclusiv juridice, a căror menire principală constă în apărarea persoanei în toate manifestările sale” [95, p. 190].

La nivel internațional, de asemenea se afirmă că drepturile omului și securitatea persoanei se află într-o legătură indisolubilă, deoarece recunoașterea și realizarea drepturilor omului constituie un scop și un element indispensabil securității persoanei. Mai mult, majoritatea amenințărilor la adresa securității persoanei direct sau indirect țin de problema respectării drepturilor omului [96, pp. 16,17].

În ordinea dată de idei, unii autori [33, pp. 84,85] afirmă că „primele referințe la securitatea umană sunt corelate cu problematica drepturilor omului, care s-a aflat în atenția ONU încă de la formarea acestei organizații mondiale, începând cu adoptarea Declarației Universale a Drepturilor Omului din 1948, unde în art. 3 este prevăzut că «orice ființă umană are dreptul la viață, la libertate și la securitatea persoanei sale»”.

Referindu-ne la conținutul acestui concept, vom reitera relevanța Raportului Național al Dezvoltării Umane, Moldova, 1999, în care se menționează că „securitatea umană implică de obicei condiții în care oamenii își pot exercita opțiunile în siguranță și libertate, fără teama că oportunitățile de care se bucură astăzi vor fi pierdute sau retrase mâine. Securitatea înseamnă că

beneficiile pe care le-au atins oamenii în extinderea oportunităților lor și perfecționarea capabilităților sunt protejate de aranjamentele curente sociale, economice și politice”. Altfel spus, „securitatea se bazează pe o acceptare socială largă – bazată pe instituții stabile – a drepturilor și obligațiilor oamenilor” [97, p. 15]. De asemenea, în contextul asigurării securității statului, securitatea persoanei se referă la obligația respectării drepturilor și libertăților omului [98, p. 125].

Ca urmare, unii cercetători subliniază că „securitatea umană se interconectează cu drepturile omului. Din perspectiva sa restrânsă, securitatea umană este un drept al omului. Se consideră că atunci când drepturile omului sunt respectate, respectiv și securitatea umană este asigurată la un nivel avansat” [2, pp. 72,73].

Din perspectiva dată, cercetătoarea Albu N. identifică trei dimensiuni complementare ale securității umane, după cum urmează [2, pp. 74,75]:

„1) Abordarea minimalistă a securității umane – absența fricii – se referă la protejarea indivizilor de conflicte violente, asociate cu sărăcia, lipsa capacităților statale de suport și a altor forme de inechitate socioeconomică și politică. În contextul dat, o semnificație distinctă prezintă principiul suveranității ca responsabilitate cu o semnificație trivalentă: (1) implică faptul că autoritățile statului sunt responsabile pentru funcțiile de protecție a siguranței și vieții cetățenilor și pentru bunăstarea lor; (2) principiul declară responsabilitatea autorităților naționale în fața propriilor cetățeni și față de comunitatea internațională, normele adoptate de ONU; (3) implică responsabilitatea statului pentru acțiunile sale și pentru lipsa de acțiune atunci când aceasta ar fi fost necesară pentru protecția indivizilor.

2) Abordarea holistică a securității umane – absența nevoilor – se referă la necesitățile umane, care afectează mult mai mulți oameni decât conflictele violente și vede rezolvarea acestor surse de insecuritate focalizate pe dezvoltare. De exemplu, realizarea dreptului la un standard de viață adecvat care depinde de o serie de alte drepturi economice, sociale și culturale, dreptul la muncă, dreptul la educație și dreptul la securitate socială.

3) Dimensiunea libertății de a trăi în demnitate – cuprinde necesitatea promovării regulilor de drept și a democrației – momente esențiale în evaluarea stării de securitate în Republica Moldova, deoarece se referă la drepturile civile și politice ale individului.”

Conceptele de securitate umană, securitate națională și control democratic nu se exclud reciproc, ci se completează și se întăresc reciproc [99, p. 36]. În aceeași ordine de idei, securitatea incluzivă reprezintă necesitatea asigurării calității vieții pentru fiecare ființă umană în scopul soluționării conflictelor [100, p. 23].

Pornind de la aceste adevăruri incontestabile, conținutul securității persoanei a fost apreciat, în doctrină, ca fiind „viața persoanei liberă de orice pericol și calitatea acesteia însoțită

de crearea condițiilor pentru dezvoltarea liberă, realizarea drepturilor sale și a posibilităților de a participa la viața socială, la nivel național și global” [101, p. 109] sau „posibilitatea de a folosi dreptul de a alege în condiții de libertate și de securitate, precum și încrederea totală în faptul că aceste posibilități se vor menține și în viitor” [30, pp. 135,136]. Ca urmare, cercetătorii autohtoni au subliniat, pe bună dreptate, că „drepturile omului reprezintă fundamentul necesar pentru dezvoltarea umană și securitatea persoanei” [37, pp. 300,301]. Mai mult, unii autori [39, p. 177] consideră că, de cele mai multe ori, asigurarea securității persoanei constă în garantarea și asigurarea respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Evident, cele expuse denotă destul de clar interdependența securității persoanei cu drepturile și libertățile omului. Unii cercetători însă au mers și mai departe, argumentând ipostaza securității de a fi un drept al persoanei la securitate. Mai mult, există voci care califică un astfel de drept ca fiind de factură constituțională și fundamentală. În opinia noastră, astfel de idei necesită o atenție științifică aparte și o argumentare pe măsură, subiect la care ne vom opri în cele ce urmează.

Astfel, potrivit cercetătoarei Колоткина О.А. (Kolotkina O.A.), „securitatea persoanei se exprimă juridic prin dreptul acesteia la securitate, prin care se înțelege posibilitatea juridică a persoanei ca subiect de drept de a-și menține starea de securitate a activității sale sub forma revendicărilor asigurate și protejate de stat, de a-și realiza de sine stătător necesitățile vitale de diferită natură”. Deci, „dreptul persoanei la securitate reprezintă o caracteristică substanțială a securității juridice a persoanei”. În același timp, în viziunea autoarei, „conținutul dreptului persoanei la securitate este cu mult mai complex, deoarece acumulează în sine și alte tipuri de drepturi la securitate în diferite sfere ale relațiilor sociale, nu doar juridice (fiind vorba despre securitatea economică, securitatea fiscală, securitatea muncii, securitatea bancară etc.)” [93, pp. 12,13].

În lumina acestei abordări, în aceeași literatură de specialitate, dreptului persoanei la securitate i se recunoaște o natură juridică dublă. Pe de o parte, „acesta este un drept subiectiv ce caracterizează conținutul raporturilor juridice care apar în legătură cu și în scopul asigurării securității fiecărui subiect de drept”. Din acest punct de vedere, dreptul persoanei la securitate în calitatea sa de categorie juridică, având o semnificație autonomă, se corelează direct și intens cu alte categorii și noțiuni juridice: „reglementare juridică”, „raporturi juridice”, „răspundere juridică”, „mecanismul statului”, „legiferare”, „protecție juridică” etc..

Totodată, „dreptul persoanei la securitate, având o legătură organică cu asemenea drepturi și libertăți fundamentale precum dreptul la viață, dreptul la libertate și siguranță și alte drepturi și libertăți absolute, de facto «este prezent» în fiecare din aceste drepturi, accentuând atenția asupra

posibilității realizării de către persoană a drepturilor sale”. Respectiv, cercetătoarea Kolotkina O.A. [93, p. 14] este de părerea că „există temeuri suficiente pentru a recunoaște dreptul persoanei la securitate ca fiind un element central ce coagulează elementele întregului sistem de drepturi și libertăți ale omului, dar și ale întregului sistem de drept în ansamblu”.

Referitor la realizarea dreptului persoanei la securitate, savanta menționează că aceasta „se asigură prin intermediul creării și funcționării a numeroase mecanisme sociale și juridice, rolul principal revenind în acest sens mecanismelor juridice, mai concret – mecanismului de legiferare și celui de apărare a ordinii de drept” [93, p. 14]. Astfel, prin asigurarea dreptului persoanei la securitate se înțelege „crearea anumitor condiții favorabile pentru realizarea acestuia (existența garanțiilor politice, economice, juridice, organizaționale etc. – realizarea unei politici unice în sfera asigurării securității persoanei, monitorizarea pericolelor ce amenință interesele vitale ale persoanei, crearea unor mecanisme eficiente de gestionare a riscurilor etc.), precum și posibilitatea utilizării măsurilor de protecție a acestui drept” [93, p. 15].

La acest paragraf conchidem că sarcina de asigurare a securității persoanei este legată indispensabil de drepturile omului, respectiv putem vorbi despre dreptul persoanei la securitate. În continuare, este necesar de clarificat sensul constituțional al dreptului persoanei la securitate și locul acestuia în dreptul constituțional.

În doctrina analizată, accentul este pus pe constituționalizarea dreptului persoanei la securitate, altfel spus, pe recunoașterea caracterului constituțional al acestui drept și a valorii sale fundamentale, aspect la care ne vom referi în cele ce urmează.

Constituționalizarea dreptului persoanei la securitate. În doctrina rusă se subliniază la capitolul dat că „unul dintre semnele distinctive ale statului de drept rezidă în starea de securitate a persoanei, fundamentată constituțional pe limitarea juridică a activității arbitrare a puterii de stat”. Pornind de la această constatare, în viziunea autorului Ардашев А.И. (Ardașev A.I.), „securitatea persoanei face parte din acele valori constituționale care permit păstrarea integrității și suveranității statului, dezvoltarea materială suficientă a societății și a persoanei ca valoare supremă” [102, p. 5].

În același timp, autorul menționează că „securitatea persoanei trebuie să fie recunoscută drept o categorie juridică constituțională, deoarece dispune de toate trăsăturile și însușirile proprii obiectelor reglementării constituționale”. Mai mult, în viziunea sa, securitatea persoanei reprezintă un fenomen constituțional multidimensional, care se manifestă în trei ipostaze distincte: „ca valoare constituțională, ca instituție juridică constituțională și ca drept constituțional al omului și cetățeanului” [102, p. 11].

Susținem această poziție a cercetătorului Ardașev A.I., considerând că securitatea persoanei nu poate fi privită în afara câmpului constituțional. Or, reglementările ce se referă la securitatea persoanei își au începutul și fundamentul în normele constituționale care expres stabilesc dreptul persoanei la securitate, cum este, de exemplu, articolul 25 din Constituția Republicii Moldova [48], pe care îl vom analiza mai jos.

Securitatea persoanei ca valoare constituțională. Dezvoltându-și ideea, cercetătorul rus subliniază că „cele mai importante aspecte ale securității au tangență cu valorile constituționale fundamentale, reflectate în normele Legii Supreme. Majoritatea elementelor de conținut ale securității, strâns legate de securitatea statului, a societății și a persoanei, fac parte din obiectul reglementării juridice constituționale, fapt ce determină ca noțiunea dată – securitate – să fie atribuită la categoriile dreptului constituțional. În concret, conținutul securității se intersectează, interacționează și completează cele mai importante valori și norme constituționale, legate în special de suveranitatea poporului și a statului, asigurarea statutului persoanei ca valoare supremă în societate și în stat. Iată de ce securitatea face parte din categoriile dreptului constituțional, manifestând un efect integrator în sistemul normelor constituționale” [102, pp. 15,16].

La rândul său, Воробьев С.Д. (Vorobiov S.D.) afirmă că „securitatea este o categorie constituțională al cărei conținut normativ juridic nu se limitează doar la sfera publică – societate și stat, ci are menirea de a reflecta starea de protecție a intereselor vitale ale persoanei, societății și statului, asigurând echilibrul dintre acestea” [58, p. 98].

În acest sens este important că „securitatea persoanei e transpusă în cadrul normativ al statului prin intermediul consacării juridice constituționale a drepturilor și a libertăților omului și cetățeanului” [103, p. 21]. Din acest punct de vedere, se consideră că „securitatea persoanei – ca valoare constituțională – este chemată să recunoască omul ca valoare socială în general, să garanteze manifestarea caracteristicilor lui constituționale prin intermediul unui complex de posibilități politice sau juridice, orientate spre prevenirea și contracararea amenințărilor și a pericolelor în procesul de realizare a drepturilor și libertăților sale fundamentale. Conținutul securității persoanei nu se limitează doar la obligația statului de a-i asigura cele mai importante drepturi și libertăți constituționale, legate de viață, sănătate și demnitatea umană. Securitatea persoanei este o asemenea categorie constituțională care reprezintă o valoare de sine stătătoare, reunind un șir de alte valori constituționale” [102, p. 17].

În opinia noastră, autorii au dreptate când susțin că securitatea reprezintă o valoare constituțională, mai ales în accepțiunea sa de securitate națională, care cuprinde securitatea statului, a societății și a persoanei. Evident, anume la nivel de Constituție trebuie garantată

securitatea statului, a societății și a persoanei, întrucât Legea Supremă este pilonul normativ central al cadrului de securitate.

Pe de altă parte, în condițiile în care persoana, omul și drepturile acestuia sunt recunoscute în Constituție ca valori supreme și garantate de stat, trebuie susținut și faptul că securitatea persoanei reprezintă incontestabil o valoare constituțională.

Securitatea persoanei ca instituție de drept constituțional. Abordând securitatea persoanei ca o instituție de drept constituțional, Ardașev A.I. subliniază că „noțiunea dată înglobează principiile juridice internaționale ale drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și cetățeanului, dreptul omului la securitate și principiile naționale ale securității omului și cetățeanului la nivel de stat”. Astfel, „securitatea persoanei ca instituție de drept constituțional are un caracter complex, cuprinzând norme ale diferitor subramuri și instituții de drept constituțional (bazele regimului constituțional, drepturile și libertățile constituționale ale omului și cetățeanului, sistemul și atribuțiile autorităților supreme ale puterii de stat), precum și norme ale altor ramuri de drept (administrativ, penal, ecologic, civil, social etc.), ce reglementează relațiile din sfera securității persoanei” [102, p. 19].

Considerăm că pentru a recunoaște securitatea persoanei ca fiind o instituție de drept constituțional, trebuie de clarificat însăși noțiunea de *instituție*, care în DEX-online [104] este explicată ca fiind: „Totalitate a normelor juridice referitoare la o anumită categorie de relații sociale.” Pornind de la aceasta, intuim că la moment ar fi destul de dificil de a identifica totalitatea normelor juridice care reglementează asigurarea securității persoanei, mai ales că, în doctrină, încă nu există o accepțiune general acceptată a acestei categorii. Pe cale de consecință, suntem de părerea că prin recunoașterea securității persoanei ca instituție juridică constituțională, de facto aceasta se identifică cu instituția juridică constituțională a drepturilor omului. Aceste și alte considerente ne determină să constatăm că la moment este prematur să calificăm securitatea persoanei ca instituție juridică constituțională.

Securitatea persoanei ca drept constituțional. În opinia cercetătorului Ardașev A.I., conținutul și caracteristicile securității persoanei ca drept constituțional sunt determinate de următoarele considerente [102, p. 23]:

- 1) „drepturile și libertățile ce constituie statutul juridic al subiectului de drept cuprind nu doar drepturile fundamentale (constituționale), ci și întregul complex de drepturi și libertăți stipulate în alte acte legislative ale statului, precum și în documentele internaționale recunoscute de către stat;
- 2) sediul originar al acestuia sunt normele Constituției, conform cărora persoana, drepturile și libertățile acesteia sunt valori supreme în stat, recunoașterea, respectarea

și protecția drepturilor și libertăților omului constituie o obligație a statului; drepturile și libertățile omului au o aplicabilitate directă, determină sensul, conținutul aplicării legilor, al activității puterii legislative și executive, al administrației publice locale și sunt asigurate de către justiție;

- 3) securitatea persoanei reprezintă o valoare nematerială, general umană. Ea generează un drept corespunzător, care constituie unul din drepturile naturale ale omului, statutul căruia este confirmat prin consacrarea lui în actele juridice internaționale;
- 4) dreptul la securitatea persoanei, prin natura sa, este cel mai apropiat de drepturile inviolabile ale persoanei (dreptul la viață, demnitatea persoanei, inviolabilitatea persoanei); în lipsa dreptului la securitate este greu de imaginat realizarea reală a acestor drepturi, întrucât aceasta apare odată cu nașterea persoanei;
- 5) dreptul la securitatea persoanei excedă limitele conținutului drepturilor personale, deoarece:
 - a) este strâns legat de securitatea statului și a societății, punând accentul pe realizarea drepturilor colective ale comunităților sociale;
 - b) excedă și limitele securității fizice a persoanei, acest drept fiind completat cu necesitatea asigurării securității mediului ecologic, moral, a condițiilor sociale în care omul își realizează esența sa biosocială etc.”.

În context, dat fiind faptul că legile supreme ale statelor de regulă operează cu sintagma *securitate personală/siguranță personală*, mai mulți autori s-au pronunțat pentru necesitatea delimitării acesteia de noțiunea *securitatea persoanei*. Respectiv, în viziunea cercetătoarei Калина E.C. (Kalina E.S.) „prima noțiune reprezintă o garanție juridică constituțională, iar cealaltă este un element al statutului administrativ-juridic al cetățeanului, adică o stare reglementată de normele dreptului administrativ, de protecție a drepturilor, libertăților și intereselor legale ale persoanei față de factorii și condițiile determinate de contravențiile administrative și de fenomenele nocive naturale, tehnogene și sociale ale realității” [105, p. 5]. Din câte se poate observa, problema securității persoanei preocupă nu doar constituționaliștii, ci și savanții consacrați domeniului dreptului administrativ.

Pe de altă parte, Kolotkina O.A. subliniază că „noțiunea de securitate personală este destul de abstractă, deoarece exprimă prin sine asigurarea, mai întâi de toate și în principal, a inviolabilității fizice, psihice și morale a omului față de diferite tipuri de pericole, amenințări și riscuri”. În ceea ce privește securitatea persoanei, autorul consideră că în conținutul acesteia „se reflectă protejarea nu doar a esenței biologice a individului concret, ci și asigurarea securității calității necesare de viață a acestuia, crearea condițiilor pentru dezvoltarea lui ca personalitate,

precum și crearea mecanismelor efective de realizare a drepturilor și libertăților individului” [93, p. 12].

Suntem de acord cu opinia unor autori că „dreptul persoanei la securitate trebuie privit ca un drept fundamental al omului și cetățeanului. În gama drepturilor constituționale, acesta îndeplinește rolul unui garant general, deoarece pătrunde toate drepturile constituționale și protejează securitatea omului și cetățeanului, prin aceasta creând condițiile necesare pentru realizarea tuturor drepturilor fundamentale ale omului” [102, p. 12].

Totodată, atragem atenția asupra faptului că „dreptului constituțional al persoanei la securitate îi corespund obligații constituționale corelative de asigurare a realizării acestuia: obligațiile constituționale ale persoanei, obligațiile constituționale ale comunităților sociale și ale instituțiilor societății civile, precum și obligația constituțională a statului. Obligația constituțională a statului de a asigura securitatea persoanei fundamentează un adevărat sistem de garanții constituționale, în centrul cărora se află activitatea statului și a autorităților sale. Astfel, statul este principalul subiect chemat să asigure un asemenea drept complex precum este dreptul persoanei la securitate. Unul dintre cele mai importante principii ale asigurării securității persoanei este răspunderea reciprocă (obligațiile reciproce) a persoanei, a societății civile și a statului” [102, p. 24].

Așadar, putem concluziona că la moment în doctrina rusească există premise și temeiuri necesare pentru recunoașterea, la nivel constituțional și legislativ, a dreptului persoanei la securitate ca drept de sine stătător în sistemul general recunoscut de drepturi și libertăți ale omului. Evident, înainte de a fi consacrat oficial, este necesară studierea profundă și multilaterală a acestuia ca instituție juridică caracteristică mai multor ramuri [90, p. 6].

În doctrina juridică franceză există alte interpretări ale dreptului persoanei la securitate. În general, în arealul științific nominalizat se susține că foarte mult timp noțiunea de securitate a fost vehiculată doar în discursurile politice, nefiind practic obiect al dezbaterilor juridice [45, p. 8]. Cu toate acestea, cercetătorii francezi subliniază faptul că „securitatea este, în primul rând, un sentiment și, respectiv, suferă de tripla nedeterminare ce caracterizează noțiunea de sentiment. Acesta din urmă se încadrează, înainte de toate, în domeniul simțurilor. Se referă la conștiința cuiva despre sine și despre lumea exterioară și, prin urmare, are o dimensiune fundamental subiectivă, la fel ca securitatea, care este în esență înțeleasă prin prisma subiectului” [47, p. 3].

Totodată, savanții francezi amintesc că „sentimentul de securitate, căutat și promovat astăzi, ridicat la rangul de valoare supremă, a fost mult timp conotat peiorativ: securitatea este încrederea excesivă, este excesul de optimism care poate fi o sursă de pierzare” [47, p. 3].

Într-un sens larg, securitatea este integrată în noțiunea de *ordine publică* [47, p. 5]. Dat fiind faptul că ordinea publică uneori implică necesitatea restrângerii drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, suntem de părerea că securitatea urmează a fi clar delimitată de noțiunea de ordine publică, neputând fi confundată cu aceasta.

Dincolo de aceasta, în arealul științific analizat de asemenea se poate atesta „o mare tentație și tendință de a face din securitate un drept la securitate – drept subiectiv ce trebuie consacrat la nivel constituțional” (fapt ce implică anumite dificultăți) [46, p. 211].

În acest context, este important faptul că, în Franța, dreptul persoanei la securitate este reglementat de lege, anume Legea din 12 ianuarie 1995 prevede că „securitatea este un drept fundamental și una dintre condițiile exercitării libertăților individuale și colective”, formulă preluată de Legea din 15 noiembrie 2001 privind securitatea zilnică și de Legea din 18 martie 2003 privind securitatea și inclusă acum în articolul L 111-1 din Codul securității interne. Ca urmare, în baza prevederilor normative în materie, statul are obligația de a asigura securitatea pe tot teritoriul Republicii, garantând apărarea instituțiilor și a intereselor naționale, respectarea legii, menținerea păcii și a ordinii publice, protecția oamenilor și a bunurilor.

Cu toate acestea, dreptul în cauză nu este dezvoltat suficient în literatura de specialitate. Mai mult, chiar dacă este nominalizat ca un drept fundamental, el totuși nu are o consacrare constituțională, ceea ce pune sub semnul întrebării această ipostază a sa. Acest fapt a determinat numeroși cercetători să interpreteze normele constituționale pentru a argumenta caracterul fundamental/constituțional al unui astfel de drept [106, p. 211]. Cea mai mare dificultate în acest sens se consideră a fi faptul că „securitatea a pătruns în întregul text constituțional fără a fi definită vreodată expres” [47, p. 5].

Într-un context mai general, cercetătorii menționează că, în materia dreptului constituțional, termenul *securitate* a ieșit în prim plan relativ recent, s-a impus în limbile europene abia la începutul sec. al XVI-lea [107, p. 85], doar că a fost preferat mult timp termenul *siguranță* în locul acestuia. Totodată, ei atenționează că trecerea de la siguranță la securitate nu trebuie privită ca o simplă schimbare semantică. Dimpotrivă, aceasta dezvăluie o schimbare de paradigmă: în timp ce siguranța se referă la o situație obiectivă – liniște, absența perturbării, securitatea se referă la un sentiment subiectiv [107, p. 85]. Se poate observa astfel că schimbarea în cauză pune accentul pe subiect și marchează trecerea de la o abordare centrată pe securitatea statului pentru stat la o abordare centrată pe securitatea indivizilor garantată de stat [108, p. 195].

Așadar, în opinia cercetătorilor francezi, prezența securității în materia dreptului constituțional echivalează cu securitatea indivizilor garantată de stat. Altfel spus, asigurarea securității reprezintă o misiune importantă a statului. În acest sens, înșiși Hobbes Th., Rousseau

J.-J. și Locke J. au susținut la timpul lor că „securitatea reprezintă obiectul angajamentului statului în fața societății” [109, p. 215]. Prin urmare, garantarea siguranței supușilor săi ține de datoria statului, altfel statul și-ar pierde legitimitatea. Din acest punct de vedere, securitatea apare atât ca rațiune de a fi a statului, cât și ca o condiție pentru legitimitatea acestuia [47, p. 6].

Viziunea respectivă își are fundamentele filosofice în viziunea hobbesiană asupra stării naturale a omului – „o stare de frică generalizată, o stare de război a tuturor împotriva tuturor”. În asemenea condiții, „omul are nevoie de securitate în mod natural, fapt ce justifică existența propriu-zisă a contractului social ca unicul mijloc posibil pentru asigurarea unei vieți în siguranță, pentru garantarea dreptului la viață. Anume pentru aceasta oamenii sunt de acord să delege statului toate drepturile, libertățile și puterile lor, cu o singură excepție – dreptul la viață” [47, p. 7].

Deși această abordare pare justificată, nu o vom susține. Hobbesianismul presupune reducerea importanței însușirilor senzoriale, adică a sentimentelor. Însă, așa cum am argumentat mai sus, susținem pe deplin ideea că sentimentul de securitate are un rol definitoriu în percepția securității, deci în evaluarea stării de securitate.

Așadar, originea ideii conform căreia securitatea este un drept fundamental se regăsește în teoria lui Hobbes, în viziunea căruia „securitatea este nu doar un simplu drept natural, ci unul din primele drepturi naturale ale omului, considerat a fi primordial” [108, p. 198] (citată de Guceac I. [110, p. 63]). În timp, ideea respectivă a fost completată de celebra formulă lansată de Peyrefitte Alain: „Securitatea este prima dintre libertăți.” [47, p. 8].

Din perspectiva dată, unii cercetători susțin că „securitatea ar putea fi strâns legată de diferite principii constituționale, de exemplu, principiul constituțional al protejării demnității persoanei umane, sau chiar de dreptul la sănătate sau de libertatea circulației. Dreptul la securitate ar putea fi înțeles ca o dezmembrare a acestor drepturi sau chiar una dintre condițiile de existență a acestora, devenind un «drept-garanție» la fel ca și egalitatea sau dreptul la un proces echitabil, fiind un drept-cadru, un «drept matricial»” [46, p. 211]. Dintr-un anumit punct de vedere, putem constata că poziția dată coincide cu cea promovată de unii autori ruși.

Dincolo însă de aceste abordări filosofice și de reglementările legale citate mai sus, în doctrina juridică franceză s-a atenționat că „securitatea nu poate fi recunoscută ca un drept fundamental decât cu condiția de a fi ridicată la un nivel supralegal, convențional sau constituțional” [47, p. 9].

La acest capitol, unii autori s-au expus categoric împotriva, subliniind că „promovarea unui drept fundamental la securitate ar fi inutilă, perturbatoare și periculoasă. Inutilă în sensul că protecția integrității fizice a persoanelor este deja asigurată în diferitele ramuri ale dreptului; perturbatoare, deoarece categoria drepturilor și libertăților fundamentale este deja afectată de

supraponderalitate; periculoasă prin faptul că această promovare ar funcționa în esență cu scopul de a consolida politicile de securitate publică, care sunt deja foarte exuberante” [44, p. 4].

Într-o altă opinie, „dorința de a face din securitate un drept fundamental este departe de a fi neutră și implicațiile sale ar trebui evaluate” mai ales sub aspectul efectelor sale, precum și al avantajelor sau al dezavantajelor pe care le-ar prezenta [47, p. 10].

În încercarea de a evalua implicațiile recunoașterii dreptului constituțional al persoanei la securitate, cercetătorii subliniază de la bun început că „apariția unui drept la securitate nu este o banalitate. În general, un drept fundamental, pe lângă faptul că este consacrat la nivel constituțional și/sau internațional, implică o justificare și posibilitatea implementării sale de către judecători. Aceasta este marea diferență dintre un obiectiv cu valoare constituțională și un drept fundamental: primul nu este justificabil și constituie un scop simplu atribuit legiuitorului, spre deosebire de-al doilea, promovarea și apărarea căruia ține mai mult de domeniul justiției. În practică însă, s-a constatat că, în ciuda promovării securității în discursul politic și juridic, judecătorii refuză să facă din securitate o libertate fundamentală și, prin urmare, un drept justificabil” [47, p. 10].

Deși securitatea nu este invocată momentan în Franța de către părți în proces, nici în fața judecătorului administrativ, nici în fața judecătorului constituțional, aceasta rămâne totuși executorie împotriva legiuitorului. Astfel, în cadrul controlului a priori, obiectivul valorii constituționale a ordinii publice, care cuprinde în special securitatea persoanelor și a bunurilor, poate fi mobilizat efectiv de către Consiliul constituțional. Deși este adesea prezentat ca o obligație de mijloace pentru legiuitor mai mult decât o obligație de rezultat, obiectivul valorii constituționale este capabil, în anumite cazuri, să justifice o declarație de nerespectare. Din acest punct de vedere, transformarea unui scop într-un drept este destul de sensibilă. Altfel spus, ca obiectiv, securitatea joacă un rol de „validare” aproape sistematic, făcând posibilă justificarea dispozițiilor legislative adoptate în acest scop; stabilit însă ca drept fundamental, ar putea avea un rol „paralizant”, adică ar putea permite cenzurarea dispozițiilor legislative care fie încalcă dreptul la securitate, fie nu permit garantarea acestuia [47, p. 10].

Totodată, în același context de evaluare, cercetătorii notează că „recunoașterea unui drept la securitate ar avea ca rezultat, în primul rând, o obligație negativă în sarcina statului, altfel spus, recunoașterea unui drept la securitate ar permite controlul asupra ingerințelor statului, făcând astfel posibilă cenzurarea acțiunilor acestuia care nu sunt proporționale scopului urmărit. Un alt rezultat ar fi obligația pozitivă, care presupune că statul, care îndeplinește viziunea hobbesiană a pactului social, este obligat să asigure securitatea cetățenilor săi, ceea ce face posibilă cenzurarea oricăror deficiențe ale statului în realizarea acestui drept la securitate” [47, p. 16].

Și mai complicată este întrebarea: cui sunt adresate aceste obligații? Evident, ele se adresează, în primul rând, statului, făcând astfel posibilă cenzurarea oricărei eventuale ingerințe a acestuia în sfera drepturilor garantate. De exemplu, recunoașterea dreptului la securitate ar putea justifica interdicțiile în desfășurarea demonstrațiilor sau a adunărilor. Dincolo de aceasta însă, dat fiind faptul că statul nu numai că are obligația de a nu încălca, dar are și obligația de a proteja un astfel de drept la securitate, acest lucru se poate traduce și prin obligații care să revină nemijlocit persoanelor. Deci, acest drept la securitate ar putea avea extinderi interindividuale, statul trebuind să ia măsurile necesare pentru a asigura dreptul la securitate, inclusiv în relațiile interindividuale. Acest efect numit „orizontal” ar putea duce la obligații negative, dar și pozitive în sarcina persoanelor, de exemplu, interdicția de a găzdui o persoană care ar putea să fie periculoasă pentru securitate sau chiar obligația de a raporta un astfel de vecin [47, p. 16].

Generalizând asupra subiectului discutat, cercetătorii [47, p. 16] atrag atenția la faptul că recunoașterea unui drept la securitate nu este neutră din punct de vedere juridic. Desigur, în cazul în care securitatea este văzută ca rațiunea de a fi a statului și baza pactului social, ea poate să fie recunoscută la nivel de politică ca un drept fundamental. Dar în asemenea caz, dincolo de simplul discurs politic, este absolut necesar să se măsoare consecințele juridice care ar putea rezulta din aceasta.

În opinia noastră, o astfel de poziție este justificată pe deplin, întrucât eventualele efecte paralizante, pe care ar putea să le producă statutul securității de drept fundamental, ar echivala practic cu o stagnare în evoluția societății sau cu declanșarea unui cerc vicios în raporturile statului cu cetățenii săi.

Reglementarea constituțională a securității persoanei. Dacă e să ne referim exclusiv la reglementarea juridică a securității persoanei, vom preciza pentru început că norme în materie pot fi atestate atât la nivel internațional, cât și la nivelul Constituțiilor unor state din lume.

În contextul dat, unii cercetători [111] menționează că „securitatea umană sau, mai concret spus, securitatea individului s-a aflat întotdeauna în atenția opiniei publice internaționale, fiind o prioritate, începând cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată de Adunarea Generală a ONU în anul 1948”. Aceasta prevede: „Orice om are dreptul la viață, la libertate și la securitatea persoanei sale.” (art. 3). „Orice persoană, în calitatea sa de membru al societății, are dreptul la securitatea socială; ea este îndreptățită ca prin efortul național și colaborare internațională, ținând-se seama de organizarea și resursele fiecărei țări, să obțină realizarea drepturilor economice, sociale și culturale indispensabile pentru demnitatea sa și libera dezvoltare a personalității sale.” (art. 22) [112].

Însă, după cum se știe, Declarația Universală a Drepturilor Omului nu are forța juridică obligatorie necesară, ca aceea a unui tratat, chiar dacă include o listă a drepturilor omului confirmate ulterior pe cale convențională. Ca urmare, aceasta a rămas a fi doar o declarație politică, însă una care a avut un impact extraordinar, fiind inițial importată în cutuma internațională, ca apoi constituțiile mai multor state să o adopte și să-i confere forța juridică obligatorie necesară și chiar mai mult – o poziție superioară, de drept fundamental în fața legislației naționale și față de alte documente internaționale [111].

În pofida tuturor eforturilor ulterioare adoptării Declarației Universale a Drepturilor Omului, prin adoptarea a numeroase convenții, pacte și tratate cu privire la drepturile omului, reprezentanții internaționali nu au ajuns la o înțelegere asupra unei definiții unice a securității umane, care să se impună cu forța necesară unei norme de drept. Existența unei astfel de norme, în opinia specialiștilor, i-ar fi permis comunității internaționale să contracareze o serie de amenințări, cum ar fi conflicte violente, privări ilegale de drepturi civile și politice ș.a. Ca rezultat, pentru membrii comunității internaționale este frustrant faptul că deși dreptul internațional și cel umanitar sunt la niveluri de dezvoltare avansate, totuși apariția unei noi paradigme a securității – securitatea umană, care din punct de vedere politic dobândește tot mai mult teren, nu poate contracara fenomene negative care tind să o acapareze din lipsa reglementării unei definiții unanim acceptate la nivel global.

Prin urmare, la moment, rămâne a fi răspândită doar interpretarea restrânsă a conceptului de securitate umană, care se concentrează pe amenințările violente ce aduc atingere integrității fizice și psihice a persoanei [111].

Vom completa aici că, în opinia noastră, normele Declarației Universale a Drepturilor Omului și ale altor tratate internaționale totuși nu se axează doar pe amenințările integrității fizice și psihice. Spre exemplu, libertatea de exprimare, implicit de acces la informație, ține de securitatea informațională și nu atinge direct integritatea fizică sau psihică. Alt exemplu este dreptul la un proces echitabil, care în majoritatea cazurilor de asemenea nu se referă la integritatea fizică sau psihică. Totuși, suntem de acord că percepția generală, deși neobiectivă, comună, până nu demult trata declarațiile și convențiile referitoare la drepturile omului ca având în vedere integritatea fizică sau psihică a persoanei. Dezvoltarea gândirii juridice a permis extinderea jurisprudenței, apoi și a legislației, asupra aspectelor ce țin de securitatea juridică sau, dacă vreți, de integritatea juridică a raporturilor legale.

Provocările începutului de secol, marcat de violențe manifestate în diverse colțuri ale lumii, malnutriția, discriminările și discrepanțele flagrante între bogați și săraci, bolile endemice, diminuarea substanțială a resurselor, terorismul, dar și alte elemente, provoacă dezbateri aprinse

între actorii comunității internaționale pentru a găsi soluții, a consacra reglementări stricte în toate domeniile, pentru a feri individul din calea efectelor pe care aceste fenomene nedorite le atrag.

Așadar, la nivel internațional nu există reglementări unitare, care să răspundă tuturor „relelor” ce se pot răsfrânge asupra individului. Există însă legislație fragmentară sau încercări din partea organizațiilor interguvernamentale, care pun accent pe ultimele provocări ce au impact asupra individului – prin promovarea unor convenții general valabile și apoi integrarea în dreptul intern al statelor [111].

În ceea ce privește constituțiile statelor lumii, reglementarea securității în conținutul acestora este diferită de la stat la stat. În unele constituții, securitatea este proclamată (mai ales în preambul) drept un obiectiv al statului. Ca exemplu poate servi în acest sens Preambulul Constituției Franceze din 27 octombrie 1946, în care este prevăzut: „Uniunea franceză este alcătuită din națiuni și popoare care își pun în comun sau își coordonează resursele și eforturile pentru a-și dezvolta civilizațiile, a-și spori bunăstarea și a-și asigura securitatea.” [113, p. 672]. Un astfel de scop al Uniunii Franceze își are originile în prevederile art. 2 din Declarația Drepturilor Omului și ale Cetățeanului din 26 august 1789, potrivit căruia: „Scopul oricărei asocieri politice este păstrarea drepturilor naturale și imprescriptibile ale omului. Aceste drepturi sunt libertatea, proprietatea, siguranța și rezistența la oprimare.” [49, p. 672].

Este relevant în acest sens și Preambulul Constituției Regatului Spaniei, în care este consemnat: „Poporul spaniol, din dorința de a întemeia justiția, libertatea și securitatea și de a promova bunăstarea tuturor membrilor săi, în exercitarea suveranității sale, își proclamă voința de: a garanta coexistența democratică conform Constituției și legilor și potrivit unei ordini economice și sociale corecte; a consolida contextul juridic actual ce asigură supremația statului de drept ca expresie a voinței poporului; a proteja pe toți spaniolii și populația din Spania în exercitarea drepturilor omului, a culturii și tradițiilor, a limbilor și instituțiilor lor; a impulsiona progresul culturii și economiei în vederea garantării unui standard de viață demn pentru toți; a pune bazele unei societăți democratice avansate și a contribui la consolidarea relațiilor de pace și cooperare efectivă între toate popoarele lumii.” [114, p. 601].

Într-o altă formulă, ideea dată o regăsim și în Constituția Republicii Polone, care în art. 5 prevede: „Republica Polonă este garantul independenței și integrității teritoriului, asigură libertățile și drepturile omului și ale cetățenilor, precum și securitatea acestora, protecția patrimoniului național și, de asemenea, protecția mediului înconjurător, conform principiilor dezvoltării durabile.” [115, p. 310].

Din textele citate rezultă concluzia că unele popoare și-au declarat la nivel de constituție că rolul și scopul statului este, printre altele, asigurarea securității persoanei. Deci, una din misiunile acestor state constă în asigurarea securității persoanei.

În cazul altor state, legile lor supreme accentuează nu scopul statului, ci ridică la nivel de principiu sau consacră expres dreptul persoanei la securitate. Bunăoară, Constituția Bulgariei proclamă atașamentul față de valorile juridice universale ale libertății, păcii, egalității, echității și toleranței. În chiar preambulul său, Constituția ridică la rang de principiu suprem drepturile individului, demnitatea și securitatea acestuia, proclamând hotărârea de a crea un stat democratic și social, guvernat de principiul statului de drept [113, p. 209].

La rândul său, Constituția Republicii Malta prevede în art. 32 că: „Orice persoană din Malta este îndreptățită să beneficieze de drepturile și libertățile fundamentale ale persoanelor, indiferent de rasă, origine, opinii politice, culoare, credință sau sex, însă sub rezerva respectării drepturilor și libertăților celorlalți și a interesului public, de toate drepturile de mai jos, respectiv: la viață, libertate, securitatea persoanei, exercitarea proprietății și protecția legii.” [116, p. 132].

Cele mai multe constituții însă stipulează dreptul persoanei la securitate împreună cu dreptul la libertate, după cum urmează:

- Constituția Republicii Finlanda în art. 7: „Orice persoană are dreptul la viață, libertate personală, integritate și securitate.” [117];
- Constituția Republicii Portugheze în art. 27 alin. (1): „Orice persoană are dreptul la libertate și securitate individuală.” [118, p. 384];
- Constituția Regatului Spaniei în art. 17 alin. (1): „Orice persoană are dreptul la libertate și securitate.” [114, p. 605].

În paralel, destul de numeroase sunt și constituțiile care consacră împreună cu dreptul la libertate dreptul la siguranța persoanei/personală, după cum urmează:

- Constituția Republicii Slovenia în art. 34: „Orice persoană are dreptul la demnitate și siguranță personală.” [119, p. 555];
- Constituția României în art. 23 alin. (1): „Libertatea individuală și siguranța persoanei sunt inviolabile.” [120, p. 843];
- Constituția Republicii Moldova în art. 25 alin. (1): „Libertatea individuală și siguranța persoanei sunt inviolabile.” [48] etc.

Prin urmare, putem constata că în aceste ultime exemple noțiunile *securitate* și *siguranță* sunt folosite cu același sens – de garanție pentru protecția libertății individuale (habeas corpus). În toate celelalte cazuri, sensul noțiunii de securitate este evident unul cu mult mai larg decât în prezenta teză.

O reglementare cu totul distinctă a securității ca drept fundamental al persoanei se conține în Constituția Egiptului [121], în art. 59 (Dreptul la securitate), care prevede: „Orice persoană are dreptul la o viață sigură. Statul este obligat să asigure securitatea și încrederea cetățenilor și a persoanelor care locuiesc pe teritoriul său.”

Atât din denumirea acestui articol constituțional, cât și din conținutul său putem conchide că el consacra și garantează un veritabil drept constituțional al persoanei la securitate (în sensul său general), fiind unic de felul său și irepetabil (în raport cu multitudinea textelor constituționale analizate în acest sens).

Totodată, în textele constituționale lecturate am constatat și diferite dimensiuni ale securității raportate la persoană, după cum urmează: securitatea socială (cea mai frecventă), securitatea la locul de muncă/securitatea locului de muncă (de asemenea frecvent întâlnită), securitatea muncii (art. 66 din Constituția Sloveniei – Securitatea muncii: „Statul creează oportunități pentru ocuparea forței de muncă și pentru lucru și asigură protecția ambelor prin lege.” [119]) securitatea individuală/securitatea personală (în sensul de habeas corpus), securitatea materială, securitatea economică (pentru persoanele în vârstă – art. 72 alin. (1) din Constituția Republicii Portugheze [118]).

În încercarea de a generaliza cele analizate în compartimentul de față, subliniem că recunoașterea dreptului persoanei la securitate trebuie anticipată de clarificarea concretă a conținutului acestuia mai ales sub aspectul dimensiunilor sale (identificate parțial în capitolul anterior).

Totodată, e necesar de clarificat dacă dreptul persoanei la securitate se reduce la dreptul la securitate în toate dimensiunile acesteia consacrate constituțional (securitatea socială, securitatea muncii, securitatea individuală, securitatea materială/economică – drept categorii constituționale) sau presupune ceva mai mult, cuprinzând și dimensiunile cuprinse de politica de securitate națională (securitatea alimentară, securitatea societală și culturală, securitatea ecologică, securitatea politică, securitatea criminologică, securitatea sănătății și securitatea informațională). În opinia noastră, un veritabil drept constituțional la securitate ar trebui să fie complet și să cuprindă toate dimensiunile securității (determinate sau chiar nedeterminate la moment).

În fine, dar nicidecum mai puțin important este ca recunoașterea acestui drept să fie însoțită de conturarea clară și clarificarea instituției răspunderii juridice a statului și a altor persoane pentru încălcarea dreptului respectiv.

În condițiile în care toate aspectele enunțate nu vor fi realizate cumulativ, considerăm că nu putem vorbi despre un drept la securitate, cu atât mai mult despre un drept fundamental al persoanei la securitate. Altfel spus, până la crearea condițiilor enunțate putem vorbi doar despre

un drept la securitate declarativ, lipsit practic de mecanismul juridic necesar pentru realizarea, protecția și apărarea acestuia.

2.2. Securitatea persoanei ca domeniu de securitate

Doctrina contemporană evidențiază tot mai mult că respectarea echilibrului celor mai vitale interese ale omului în societate este unul dintre principiile fundamentale ale asigurării securității statului [122, p. 39]. În plan internațional, în acest sens, în anul 1991, Noul Concept Strategic al NATO a precizat că securitatea, pe lângă „dimensiunea sa indispensabilă de apărare”, include și „elemente politice, economice, sociale și de mediu” (art. 24). În același timp, începând cu anul 1993, în cadrul Programului de Dezvoltare al ONU a fost promovat conceptul de securitate umană, accentuându-se necesitatea lărgirii noțiunii de securitate de la un „accent exclusiv asupra securității naționale (adică a statului – e.n.) la unul mai mare asupra securității oamenilor (...)” [123, p. 9].

În continuare, în Raportul Dezvoltării Umane din 1994 se menționează că „în esența sa, securitatea umană se axează pe individualitatea umană. Se preocupă de modul în care oamenii trăiesc și se simt liber în societate, cât de liber își pot exercita multitudinea de opțiuni, în ce măsură au acces la piață și oportunitățile sociale și dacă trăiesc în stare de conflict sau în pace. Conceptul securității umane evidențiază faptul că oamenii trebuie să fie în stare să aibă grijă de ei: toți oamenii trebuie să dispună de oportunitatea de a-și satisface necesitățile esențiale și de a-și câștiga existența. Acest fapt le oferă libertatea necesară și asigură contribuția lor la procesul de dezvoltare – personală, a comunității, a țării lor și a omenirii în ansamblu” [124, pp. 22-24]. Potrivit cercetătorilor, „acest Raport reușește să combine pentru prima dată concepții precum securitatea și dezvoltarea umană, evidențiind că dezvoltarea umană nu poate fi realizată fără asigurarea securității umane. Legătura dintre acestea două este determinată de faptul că dezvoltarea umană se referă la extinderea libertății omului, iar securitatea umană presupune protecția libertăților vitale ale omului față de amenințări” [2, pp. 71-87].

În lumina acestor noi abordări, securitatea umană este privită ca „dezvoltarea teoriei cu privire la asigurarea securității prin prisma intereselor individuale, schimbând accentul către asigurarea bunăstării individului uman, în corelație cu asigurarea sustenabilă a stării bune a naturii și a mediului înconjurător” [33, p. 86]. Acest aspect al tendințelor mondiale l-am menționat începând cu introducerea în lucrarea doctorală și considerăm absolut justificată această trecere a greutății în zona intereselor individului, cu păstrarea respectării interesului public.

În opinia specialiștilor, dintr-o perspectivă nouă, „problematika securității umane se referă nu doar la primatul protecției intereselor persoanei în fața celor de stat, ci vizează mai cu seamă protecția calității sau a structurii calitative a subiectului protejat, adică a persoanei umane. Similar

cu alte tipuri sectoriale de securitate (economică, energetică, alimentară, bancară etc.), securitatea umană are ca scop protecția, dar și amplificarea (spre deosebire de alte forme sectoriale ale securității) calităților umane, cele care contribuie la sporirea aprecierii persoanei, atât a valorii sale în sine, cât și în raport cu societatea, prin prisma utilității și importanței individului uman pentru alți oameni, pentru progresul social, pentru păstrarea mediului înconjurător, pentru protecția naturii și a biosferei într-un context sustenabil” [33, p. 86]. Din perspectiva dată, o componentă importantă a calității vieții omului este considerată libertatea și protecția acestuia față de diferite pericole și amenințări, reducerea vulnerabilității sale față de riscurile contemporane [30, pp. 135,136]. În alți termeni, este vorba despre securitatea persoanei ca dimensiune distinctă a securității. Or, securitatea persoanei permite asigurarea securității colectivității, ridicând treptele structurii sociale: persoană, familie, comunitate, societate, stat, regiune, continent, planetă. Aceste valori urmează a fi protejate prin intermediul autorităților statului, care trebuie să corespundă cerințelor actuale. La moment, constatăm slăbiciunea sectorului de securitate, respectiv incapacitatea autorităților supreme de a asigura securitatea.

Insuficiența reglementărilor legale în domeniul securității poate fi demonstrată prin analiza sumară a actelor legislative din domeniu. Un act normativ de bază este Legea securității statului, nr. 618/1995 [125], în care este prevăzut că securitatea statului este parte integrantă a securității naționale. Prin securitate a statului se înțelege „protecția suveranității, independenței și integrității teritoriale a țării, a regimului ei constituțional, a potențialului economic, tehnic, științific și defensiv, a drepturilor și libertăților legitime ale persoanei împotriva activității informative și subversive a serviciilor speciale și organizațiilor străine, împotriva atentatelor criminale ale unor grupuri sau indivizi aparte”. Menționăm, între altele, că legea nu acordă atenție protecției cetățeanului de abuzul autorităților publice, inclusiv sub aspectul legilor calitative, aplicate uniform.

Legea stabilește o serie de competențe autorităților publice supreme în domeniul asigurării securității statului, precum: Parlamentul, Șeful statului și Guvernul. De rând cu aceste autorități, Legea prevede organizarea și funcționarea Consiliului Suprem de Securitate ca „organ consultativ ce analizează activitatea ministerelor și departamentelor în domeniul asigurării securității naționale și prezintă recomandări Președintelui Republicii Moldova în probleme de politică externă și internă a statului”. Având competențe în domeniul asigurării securității naționale, Consiliul Suprem de Securitate se preocupă de probleme ce țin de: securitatea de stat, securitatea publică, securitatea militară, economică, ecologică și alte probleme de importanță majoră [126, p. 46].

Este de subliniat că „Consiliului Suprem de Securitate este un element-cheie în sistemul de asigurare a securității naționale, care are misiunea de planificare, elaborare și integrare a politicilor

interne, externe și militare. Fiind un organ suprem și specializat de securitate a statului, rolul Consiliului nu poate fi subestimat. Consiliul Suprem de Securitate este menit să asigure coordonarea procesului de implementare a politicilor, să sprijine Șeful statului, Președintele Republicii Moldova în luarea unor decizii-cheie în domeniul securității naționale, să asigure examinarea celor mai stringente probleme de moment sau a programelor de dezvoltare strategică.” [127, p. 3]. Vom memora rolul activ de care dispune Consiliul de Securitate în formarea cadrului de securitate.

Un rol la fel de important îl are Legea privind organele securității statului, nr. 619/1995 [128], care este actul normativ ce stabilește structura sistemului național de apărare, atribuțiile și responsabilitățile autorităților publice în domeniul apărării, organizarea, destinația și conducerea forțelor sistemului național de apărare.

Potrivit art. 13 al Legii, sistemul organelor securității statului se constituie din Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova, Serviciul de Protecție și Pază de Stat, Poliția de Frontieră din subordinea Ministerului Afacerilor Interne, Serviciul Vamal, care își desfășoară activitatea în conformitate cu legile respective, precum și din instituțiile de învățământ și alte instituții și organizații nemilitarizate ale organelor securității statului. Principalele obligații ale organelor securității statului țin de contracararea pericolelor cu caracter militar, armat sau criminal.

Menționăm abordarea unilaterală a cadrului de securitate în legile de bază numite. Sectorul de securitate este privit doar sub aspectul său militar, cel mult de apărare a ordinii de drept. De fapt, acesta cuprinde totalitatea instituțiilor, grupurilor, organizațiilor și persoanelor, deopotrivă statale și nestatale, care participă și sunt responsabile pentru administrarea, promovarea și monitorizarea securității în stat. Definiția este deja general recunoscută și formalizată de Organizația Națiunilor Unite. În această accepțiune, sectorul de securitate cuprinde componente de administrare și supraveghere, de justiție; dar și cele nestatale ale forțelor de securitate. Cadrul de securitate ar trebui să cuprindă și determinarea rolului fiecărui actor.

În opinia noastră, starea actuală a sectorului de securitate este nesatisfăcătoare, deoarece mai multe măsuri de reformare stringente rămân nerealizate. De exemplu, așa o structură importantă pentru sectorul de securitate precum Consiliul Suprem de Securitate necesită reformare recunoscută atât de specialiști, cât și de mai multe documente de politici, însă aceasta nu se realizează din lipsa consensului politic privind locul și rolul Consiliului Suprem de Securitate. Obiectivul de reformare a Consiliului Suprem de Securitate rămâne nerealizat, iar responsabilitatea aparține Președintelui Republicii Moldova. Totodată, eforturile Președinției țării în realizarea acestui obiectiv au fost lipsite de consistență și de susținere politică, iar acțiunile rămân nedefinite; Parlamentul și Guvernul nu au contribuit în niciun fel la reformarea Consiliului Suprem de Securitate, decât prin participarea membrilor din oficiu la ședințele Consiliului [127, p. 15]. Asta

deși Consiliul Suprem de Securitate în repetate rânduri a examinat chestiuni privind diferite aspecte ale securității umane, printre acestea fiind: combaterea traficului ilicit cu droguri și traficul de ființe umane; contracararea terorismului; combaterea criminalității și altele [126, pp. 46-58].

Cu această ocazie vom clarifica diferența dintre noțiunile de *securitate umană* și *securitate a persoanei*. Ambele noțiuni sunt apropiate după conținut, în multe cazuri pot fi înlocuite reciproc, dar de fapt se completează. Considerăm că securitatea umană privește obiectul real al existenței umane – integritatea fizică, integritatea psihică, însuși existența omului. Pe când securitatea persoanei poate fi extinsă la drepturi și libertăți; la așa aspecte ca libertatea și siguranța persoanei, aspectele de activitate umană, cum ar fi dreptul la muncă, libertatea de gândire și libertatea de exprimare. În acest context, securitatea juridică reprezintă un mijloc de protejare a securității persoanei.

În esența sa, „securitatea umană exprimă percepția individuală și a societății referitor la absența riscurilor, pericolelor și amenințărilor în adresa persoanei umane. Respectiv, securitatea umană își propune protecția persoanelor în mod individual, dar și ca totalitate socială, prin asigurarea condițiilor de viață și trai, a necesităților fundamentale” [33, p. 84]. Așa cum am menționat mai sus, trebuie să facem deosebire între lipsa pericolelor și percepția acesteia, respectiv această percepție se manifestă accentuat la nivel colectiv, permițând dezvoltarea durabilă și ascendentă.

Referitor la asigurarea securității umane, aceiași autori susțin că „securitatea umană, ca și asigurarea drepturilor omului, în mare parte poate fi asigurată prin implicarea subiectului juridic sau a persoanei căreia i s-au încălcat aceste drepturi sau i s-a violat securitatea personală. Cu toate acestea, securitatea umană se referă și la asigurarea unui nivel de siguranță a ființelor umane în totalitatea lor ca societate, și nu doar ca indivizi luați în parte, lucru demonstrat prin tendința societății civile, eforturile elitelor intelectuale de a impune un climat de siguranță și respect reciproc în societate” [33, pp. 90,91].

Pornind de la aceste idei, putem constata că securitatea persoanei practic cuprinde securitatea umană și securitatea juridică, dimensiuni ce trebuie delimitate clar în conținutul securității naționale. Fiind preocupați în special de problema securității juridice a persoanei, în cele ce urmează ne propunem o trecere în revistă a opiniilor expuse în doctrină pe marginea conceptului *securitatea persoanei* pentru a elucida esența și particularitățile acesteia ca dimensiune a securității naționale. Ulterior, vom realiza o analiză comparativă a securității persoanei în cadrul sistemului de securitate al Republicii Moldova, în baza concepției internaționale a securității persoanei și a Strategiei securității naționale a Republicii Moldova, pentru a aprecia în ce măsură sectorul de

securitate garantează și asigură securitatea persoanei în acord cu standardele internaționale în materie și reflectă conținutul juridic al acesteia.

Securitatea persoanei: determinări conceptuale. În ansamblul său, după cum se poate desprinde și din cele menționate mai sus, securitatea națională este „un sistem destul de complex și multifuncțional, ce reflectă interacțiunea și interdependența strânsă a securității persoanei cu securitatea societății la toate nivelele – de la cel internațional până la nivelul regional sau local” [129, p. 261]. Am completa aici că securitatea națională, pe lângă securitatea societății și securitatea persoanei, cuprinde și securitatea statului.

Cercetătoarea Ефанова Е.В. (Efanova E.V.) consideră în acest context că „nucleul intereselor naționale într-o societate democratică trebuie să fie necesitățile oricărei persoane, întrucât doar garantarea acestora poate să le confere statului și societății o reală stabilitate și securitate”. „Protecția regimului constituțional, a suveranității și integrității teritoriale, asigurarea stabilității politice, economice și sociale, respectarea necondiționată a legii și menținerea ordinii de drept, dezvoltarea colaborării internaționale constituie, în esența lor, doar modalități și mijloace de asigurare a celui mai important și vital interes al statului – dezvoltarea multilaterală a persoanei.” [130, p. 151].

În ordinea dată de idei, academicianul Колобов А.О. (Kolobov A.O.) definește securitatea persoanei ca „viața persoanei liberă de orice pericol și calitatea acesteia însoțită de crearea condițiilor pentru dezvoltarea liberă, realizarea drepturilor și a posibilităților persoanei de a participa la viața socială (la nivel național și global)” [101, p. 109].

Prin esența sa, concepția securității persoanei se distinge de concepțiile tradiționale ale securității, în care drept subiect principal al analizei era statul. Respectiv, deja cetățenii și posibilitățile sociale și economice ale acestora devin obiectul principal în sfera securității. În acest sens, se susține că „securitatea persoanei vizează posibilitatea protecției oamenilor în aceeași măsură în care sunt protejate statele” [131, p. 6].

Cercetătorii britanici consideră că „securitatea persoanei poate fi privită sub un dublu aspect: cantitativ – ce ține de bunăstarea materială, și calitativ – legat de protecția demnității umane, care cuprinde autonomia individuală, controlul asupra propriei vieți și participarea la viața societății”. Pornind de la aceasta se consideră că „eliberarea de asupra structurilor puterii (globale, naționale sau locale) constituie o condiție obligatorie pentru asigurarea securității persoanei” [132, p. 162].

În esența sa, securitatea persoanei este o categorie ce reflectă un fenomen social complex, care se caracterizează printr-o legătură organică a omului aflat în pericol cu mediul social, cu societatea. Factorul social are o semnificație decisivă în mecanismul de survenire și anihilare a

pericolului. Dat fiind faptul că omul este o ființă socială, interesele vitale ale acestuia și condițiile concrete de existență, inclusiv cele marcate de pericol, sunt determinate social. Amenințările care formează pericolul de asemenea sunt de natură socială (fie derivă din diferite surse sociale, fie sunt admise de către acestea) [133, p. 144]. De aici deducem că societatea trebuie să fie responsabilă de soarta omului plasat în situație de pericol, iar acesta, la rândul său, are dreptul la asigurarea securității sale prin mijloace sociale.

În contextul dat, Mocanu I. menționează pe bună dreptate că „individul își poate asigura securitatea personală doar parțial, acționând în cadrul legii și fără a neglija interesele societății și ale statului. Organizațiile neguvernamentale, activând pe principii de voluntariat, pot asigura într-o oarecare măsură securitatea anumitor grupuri sociale. Statul însă reprezintă instrumentul principal de asigurare a securității persoanei. Aceasta este nu doar sarcina lui principală, ci și o atribuție excepțională” [40, p. 160].

La rândul său, cercetătorul Курбатов М.Д. (Kurbatov M.D.) subliniază că „statul are un rol activ și obiectiv de asigurare a securității persoanei, de garantare a drepturilor și libertăților acesteia, adică statul își asumă o totalitate de obligații față de persoană. Relațiile dintre persoană și stat, persoană și societate se bazează pe unitatea drepturilor și obligațiilor reciproce ale acestora. Doar în asemenea condiții se realizează echilibrul dintre interesele persoanei, societății și statului, prin intermediul căruia este posibilă stabilitatea soluționării pașnice a conflictelor și a problemelor apărute” [134, p. 31].

În Republica Moldova, acest rol ar trebui asumat prin documente de politici, unul dintre care este Concepția securității naționale [135]. Aceasta reflectă evaluarea generală a mediului de securitate pe planurile național și internațional în care operează Republica Moldova și care definește scopul securității naționale, liniile directoare de bază pentru securitatea națională, valorile și principiile generale ce urmează a fi protejate de statul și societatea moldovenească. Prin esență, Concepția securității naționale a Republicii Moldova este un sistem de idei care conturează prioritățile statului în domeniul securității naționale. În conținutul acesteia sunt stabilite principiile, valorile generale, obiectivele, liniile directoare de bază ale securității naționale, amenințările, riscurile și vulnerabilitățile cu impact asupra securității naționale a țării. Acest document ar trebui să dețină rolul director al politicii de securitate, însă din cauza deficiențelor sale structurale și conceptuale nu și-a găsit locul în reglementarea politicii de securitate a statului. Specialiștii în domeniu au expus în repetate rânduri opinia că Concepția trebuie revizuită substanțial [29, p. 64], părere pe care o considerăm judicioasă.

Așadar, „statul în procesul exercitării funcțiilor sale este obligat să asigure securitatea persoanei și a societății în ansamblu, să vegheze asupra respectării intereselor tuturor păturilor

sociale cu ajutorul sistemului de drept” [28, p. 312]. Adăugăm că, aceasta este o funcție de bază a statului.

Dincolo de subiecții responsabili de asigurarea securității persoanei, trebuie luați în considerare și factorii de care depinde realizarea practică a acesteia. În doctrină, la acest capitol au fost identificate diferite măsuri indispensabile consolidării securității persoanei, printre care enumerăm: socializarea juridică, educația juridică și dezvoltarea culturii juridice a persoanei, dezvoltarea culturii drepturilor omului [36, pp. 15-19], dezvoltarea culturii juridice a funcționarilor publici [38, pp. 8-13], dezvoltarea culturii de securitate [35, pp. 148-153], soluționarea problemelor sociale și economice ale societății [40, p. 160] etc. Evident, toate aceste măsuri sunt absolut necesare și utile, totodată însă nu trebuie uitat faptul că eficiența lor depinde foarte mult de fundamentul teoretic ce trebuie să stea la baza lor – de teoria securității persoanei, care să asigure cunoașterea profundă și detaliată a acestui fenomen.

Securitatea persoanei în sistemul de securitate al Republicii Moldova. Pentru început, reiterăm că, la nivel internațional, Raportul de dezvoltare umană al Organizației Națiunilor Unite din anul 1994 [124] a fost consacrat în exclusivitate securității umane. În acest Raport, pentru prima dată au fost combinate concepția *securității* cu cea a *dezvoltării* umane datorită legăturii strânse dintre acestea: prima se referă la extinderea libertății omului, iar a doua – la protecția libertăților vitale ale omului față de amenințări. Respectiv, s-a accentuat că „securitatea necesită atenție față de toate riscurile dezvoltării omului” [136, p. 80].

În Raport s-a propus dezvoltarea ideii tratării extinctive a concepției securității persoane, fiind identificați în conținutul acesteia doi factori interdependenți [124]:

- „protecția față de evenimentele nedorite și dăunătoare ale vieții cotidiene” (cunoscută ca libertatea de frică);
- „protecția față de amenințările permanente ale foamei, maladiilor, infracțiunilor și asupririlor/represaliilor” (cunoscută ca libertate de necesități).

În același timp, au fost expuse șapte componente distincte ale securității persoanei [124] [97, p. 17]: securitatea economică, securitatea alimentară, securitatea ocrotirii sănătății, securitatea ecologică, securitatea personală, securitatea publică și culturală, securitatea politică.

Este de menționat că sectorul de securitate cuprinde multiple aspecte ale activității umane, inclusiv activitatea economică, socială și altele, sub aspectul de protecție a acestora și asigurare a dezvoltării durabile. Din acest motiv, sunt posibile clasificări ale domeniilor de securitate pe diferite criterii.

În continuare vom dezvolta elementele enunțate ale securității persoanei prin prisma prevederilor Strategiei securității naționale a Republicii Moldova [137], în accepțiunea valorilor

protejate, gradându-le conform influenței fiecăruia asupra stării de securitate. Denumirile și gradarea rezultă din percepția și opinia noastră, care ne va ajuta să apreciem în ce măsură sistemul național de securitate dezvoltă, garantează și asigură securitatea persoanei.

1. Securitatea politică – „posibilitatea de a trăi în societatea care recunoaște drepturile fundamentale ale omului (protecția acestora)”. Amenințările la adresa securității politice se caracterizează prin „persecuții politice, tortură sistematică, rele tratamente, represiunea persoanelor și a grupurilor de către stat, controlul ideologiei și al informațiilor” [138, p. 8].

În acest context, Strategia pune accentul doar pe stabilitatea politică, care presupune „necesitatea implementării normelor europene de dialog constructiv între formațiunile politice, în special între cele implicate în procesele electorale, în scopul depășirii blocajelor care ar putea genera instabilitate politică” [137]. Din punctul nostru de vedere, este destul de evident decalajul dintre securitatea politică a persoanei ca un concept „internațional” și asigurarea stabilității politice ca direcție a politicii de securitate a Republicii Moldova [139, p. 92]. Prin urmare, cu referire la securitatea politică, Strategia urmează a fi completată în vederea asigurării securității persoanei față de asuprire, persecuție, represiune, parvenite din partea statului, chiar dacă asemenea pericole nu caracterizează ordinea de drept. În evoluția sa negativă, evenimentele anilor 2009 și 2019 demonstrează slăbiciunea sistemului politic moldovenesc, care poate degrada rapid la autoritarism, poate provoca revolte sociale și confruntări violente.

2. Securitatea economică a statului și a persoanei este văzută ca starea de asigurare a oamenilor cu un câștig sau un venit suficient pentru satisfacerea necesităților lor vitale, inclusiv venitul minim garantat [124]. Asigurarea securității economice a persoanei este imposibilă fără securitatea economică a întregii comunități, implicit a statului, fiindcă economia este cooperare. La evaluarea factorilor ce amenință securitatea economică, prioritari sunt indicii de șomaj – unul dintre principalii indicatori ai securității economice a omului. Respectiv, posibilitatea angajării în câmpul muncii constituie condiția principală în prevenirea sărăciei și a consecințelor acesteia pentru om [140, p. 5] [138, p. 6].

Potrivit Strategiei securității naționale a Republicii Moldova, „securitatea economică reprezintă o parte componentă indispensabilă a securității naționale. Astfel, acțiunile autorităților administrației publice centrale vor fi orientate spre crearea unor condiții interne și externe care să asigure independența economiei naționale, o creștere economică durabilă, satisfacerea necesităților statului și ale cetățenilor, combaterea sărăciei, competitivitatea pe piețele externe”. Din punctul nostru de vedere, legiuitorul prezintă destul de vag securitatea economică a persoanei, practic ignorând asemenea amenințări precum șomajul și migrarea forțată [141, p. 10] [142, p. 20], care afectează destul de grav bunăstarea și nivelul de trai al persoanei.

Dincolo de aceasta, atragem atenția că de securitatea economică este strâns legată și securitatea socială, care are ca obiect protejarea indivizilor față de riscurile inerente vieții sociale, de ordin [143, p. 2] [106, p. 29]: psihologic – boală, maternitate, invaliditate, deces, bătrânețe, care pot afecta persoanele, antrenând astfel reducerea sau pierderea câștigurilor; profesional – accidente de muncă și boli profesionale. În pofida importanței sale deosebite [144, pp. 126-135] (securitatea socială fiind o garanție acordată fiecărei persoane ca în orice împrejurare să dispună de mijloacele necesare pentru asigurarea propriei existențe și pe cea a familiei sale în condiții decente [145, p. 2]), legiuitorul a omis să o prevadă și să o garanteze în textul Strategiei.

În acest context trebuie elucidate și unele neclarități ce se referă la faptul că securitatea juridică privește atât persoane fizice, cât și persoane juridice. Suntem întru totul de acord cu această opinie – este evident că securitatea juridică se referă și la persoane juridice în aceeași măsură ca la persoane fizice. Doar că securitatea juridică a persoanei juridice urmărește scopul statutar al acesteia, fie el economic sau de altă natură. În cazul unor întreprinderi fondate cu scopul de obținere a beneficiului economic, interesul de securitate juridică este subordonat intereselor economice, inclusiv de protejare a securității sale economice, deci este cuprinsă de aceasta. Pe când, vorbind despre securitatea juridică a persoanei fizice, ne referim la aspecte mai fundamentale ale activității umane. Amintim că și jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, care a fundamentat și a argumentat principiul securității juridice, se referă în cea mai mare parte la om sau la persoana fizică. Asta, chiar luând în calcul mai multe studii teoretice privind securitatea juridică a persoanelor juridice. Totodată, exigențele securității juridice în forma sa legală de norme obligatorii, pe bună dreptate protejează inclusiv drepturile și interesele persoanelor juridice.

Conform unei opinii, „securitatea întreprinderii (organizației) dispune de câteva dimensiuni, printre care securitatea economică – chemată să protejeze întreprinderea, în principal de eventualele riscuri economice, și securitatea criminologică – menită să asigure protecția acesteia față de pericole și atentate criminale, inclusiv cu caracter economic” [146, p. 133]. Alte studii de asemenea argumentează specificul economic al activității unei persoane juridice, în special a unei întreprinderi [147, p. 237]. Având în vedere aceste considerente, securitatea juridică a persoanei juridice o privim în primul rând ca o componentă a securității economice.

Totodată, unii cercetători au enunțat propunerea, pe care o considerăm judicioasă și o susținem, de completare a Strategiei „cu un compartiment aparte privind «Securitatea financiar-bancară»” [148, p. 47]. Susținem această propunere din considerentul importanței deosebite a securității financiar-bancare pentru securitatea economică a statului și securitatea națională în general. Importanța acesteia se demonstrează prin urmările grave pentru dezvoltarea politică, economică și umană a țării ale cazurilor de fraudă bancară mediatizate, numite generic „Furtul

miliardului”. Analiza profundă a circumstanțelor și a urmărilor acestei fraude încă urmează să facă obiectul unei cercetări complexe.

3. Securitatea militară se asigură prin mijloace militare de către Forțele Armate. Acestea au misiunea apărării independenței, integrității teritoriale și suveranității statului; participarea la operații internaționale de pacificare; acordarea de sprijin autorităților civile în situații de criză [137, p. 15] [149]. Strategia securității naționale conține un șir de obiective și sarcini specifice instituțiilor militarizate ale statului. Buna funcționare a componentei militare a securității naționale tradițional este primordială pentru existența națiunii și, implicit, a persoanei. Anterior am argumentat că rolul componentei militare în ultimele decenii scade în toată lumea, cedând teren dezvoltării economice, stabilității politice și cooperării interstatale reciproc avantajoase. Tot în acest context se înscriu și eforturile conjugate de integrare regională și creștere a rolului organizațiilor mondiale. Înseși efectele globalizării reduc drastic aplicabilitatea intervenției armate. Cel puțin așa ar trebui să fie o abordare rațională a dezvoltării globale.

Însă, atacul armat al Federației Ruse asupra Ucrainei în iarna anului 2022 a readus capacitatea militară a statelor pe agenda imediată de asigurare a securității. Regimul dictatorial a demonstrat că, fără mecanisme de guvernare democratică prin control, limitări și balanțe, derapajele duc inevitabil spre crime instituționalizate și războaie sângeroase. Evenimentele tragice din Ucraina au reactualizat importanța păstrării păcii prin forța militară, iar alianța militară interguvernamentală a redevenit opțiunea de supraviețuire pentru multe state europene. Considerăm că lecția privitoare la legătura cauzală dintre regimurile autoritare și agresiunile militare armate încă urmează a fi învățată de umanitate. Studiile ample vor trebui să examineze eficiența organismelor internaționale în fața pericolului nuclear din partea dictatorilor; justificarea cooperării internaționale, inclusiv comerciale, cu regimurile nedemocratice; răspândirea tehnologiilor avansate în afara statelor cu mecanisme de control democratic eficient.

4. Securitatea fizică sau personală presupune „libertatea și protecția persoanei față de amenințările și violența fizică” [124]. Dincolo de această definiție formulată în Raportul de dezvoltare umană al Organizației Națiunilor Unite din anul 1994 [124], în doctrină sunt enunțate următoarele amenințări la adresa securității personale: „accidentele și catastrofele naturale și cele tehnogene; riscul accidentelor la locul de muncă, în transport, acasă; mortalitatea cauzată de accidentele rutiere; creșterea nivelului criminalității etc. În același timp, merită atenție asemenea amenințări precum violența statului (tortura fizică, munca forțată în zone de pericol sporit pentru viață și sănătate etc.), violența asupra copiilor și femeilor, violența la locul de muncă, creșterea violenței psihice ca trăsături caracteristice ale dezvoltării contemporane, ce prezintă pericol pentru viața și sănătatea persoanei” [138, pp. 6,7].

Tot în această categorie am include și securitatea alimentară, care presupune accesibilitatea principalelor produse alimentare, altfel spus cantitatea necesară și accesul liber la acestea, capacitatea populației de a le procura, accesibilitatea fizică și economică a produselor alimentare [124] [97]. Amenințările la adresa securității alimentare sunt evaluate în baza analizei următorilor indicatori: consumul zilnic de calorii în procente raportate la necesitățile minime, indicele producerii alimentelor pe cap de locuitor, coeficientul dependenței față de importul de produse alimentare [140, p. 5] [138, p. 6].

Potrivit Strategiei, „politica de stat va asigura deplina și eficiența gestionare a resurselor alimentare strategice. Credibilitatea, siguranța și calitatea produselor alimentare constituie criteriile fundamentale cărora Republica Moldova li se va conforma pentru a asigura protecția sănătății consumatorului și competitivitatea produselor alimentare pe piețele interne și cele externe. Securitatea alimentară internă va reprezenta una din prioritățile dezvoltării sectorului agroindustrial. Principiul «de la produse alimentare sigure la un regim alimentar sănătos» va sta la baza dezvoltării politicilor și a planurilor de acțiuni, a elaborării și adoptării unui cadru normativ în domeniul calității, siguranței și al securității alimentare, precum și a protecției sănătății consumatorilor. În scopul protecției sănătății consumatorilor vor fi elaborate și implementate programe de monitorizare a amenințărilor din lanțul alimentar” [137].

În pofida recunoașterii unor importanți vectori ai securității alimentare precum: asigurarea calității produselor alimentare, protecția sănătății consumatorilor și a competitivității produselor alimentare pe piața internă și externă, totuși trebuie subliniat că Strategia nu prevede un asemenea aspect important precum este puterea de cumpărare a populației (accesul fizic și economic la alimente) [141, p. 10] [150, p. 6], ceea ce face ca securitatea alimentară a persoanelor să fie extrem de fragilă.

5. Securitatea informațională sau cibernetică este un fenomen relativ nou, apărut odată cu dezvoltarea vertiginoasă a tehnologiilor informaționale în ultimele câteva decenii. Tehnologiile noi, mobilitatea, internetul și accesibilitatea dispozitivelor digitale, au provocat o adevărată explozie informațională. Incontestabil, informația a oferit nenumărate beneficii întregii omeniri și fiecărui individ în parte, animând creșterea nivelului de viață și a calității în mai toate domeniile de activitate umană. Dar, pe lângă beneficii, au luat amploare anumite tehnici și procedee dăunătoare, care pot și trebuie să fie contracarate.

Brusc a devenit clar că fiecare persoană are acces nelimitat și suportă o avalanșă informațională livrată de rețele sociale, aplicații de mesagerie, bloguri și site-uri informaționale, toate acestea pe lângă mijloacele de informare tradiționale – presă, radio și televiziune. Mulți au devenit victime ale informatizării manipulatorii, eronate sau criminale. Victimele suportă

prejudicii financiare, acceptă și adoptă practici dăunătoare în domeniul sănătății, însușesc opțiuni politice dezavantajoase. În acest context, sunt necesare eforturi conjugate ale autorităților statului pentru reglementare și ale societății civile pentru educare, îndreptate spre cultivarea informatizării conștiente. După cum menționează cercetătorul S. Sprincean în lucrarea sa „Implicații securitare ale politicilor de promovare a drepturilor omului”, pentru a obține un efect durabil al securizării informaționale a unui spațiu cu repercusiuni clare asupra siguranței pe termen lung a cetățenilor, se cere participarea și implicarea societății civile, a opiniei publice nu doar în contextul diversificării surselor de informare, ci și în identificarea și anihilarea cauzelor dezinformării și manipulării premeditate [151, p. 48]. Suntem de acord cu această abordare.

6. Securitatea medicală sau securitatea ocrotirii sănătății reprezintă „protecția omului față de riscurile de îmbolnăvire, altfel spus posibilitatea de a trăi într-un mediu sigur pentru sănătate, accesibilitatea serviciilor medicale (libertatea relativă față de îmbolnăviri și contaminări)” [124]. Amenințările securității ocrotirii sănătății cuprind condițiile nefavorabile de viață: alimentație necorespunzătoare, condiții de muncă nocive, venituri mici și instabile, sărăcia și accesul redus la serviciile medicale eficiente. În același timp, principalele riscuri pentru sănătate sunt: poluarea mediului de viață (a solului, a apei potabile, a aerului atmosferic, poluarea radiologică și chimică a alimentelor), noile biotehnologii, mortalitatea maternă etc. [138, p. 6].

Anul 2020, odată cu declanșarea pandemiei Covid-19, a sporit brusc conștientizarea importanței securității medicale. A explodat interesul acordat de societate, de autoritățile publice și de persoanele particulare asigurării sau recuperării sănătății, cercetărilor științifice în domeniul medicinei și rezultatelor acestora. Au crescut vertiginos investițiile financiare în aceste domenii de activitate, fiind susținute de nevoia unor soluții rapide și durabile. Deși, cerințele de „rapid” și „durabil” rar sunt compatibile. Apreciem ca fiind justificată atenția acordată acestor dimensiuni ale securității persoanei, iar statul trebuie să asigure suportul legal necesar bunei funcționări a domeniului și protejării acestuia.

Pentru asigurarea securității sănătății persoanei, Strategia prevede [137] [149]: „reducerea răspândirii bolilor prin elaborarea și implementarea unor politici și programe naționale de profilaxie primară și secundară, inclusiv prin promovarea sănătății, prin informarea și modificarea comportamentelor de risc, prin extinderea vaccinării profilactice, prin mărirea potențialului de intervenție pentru detectarea, localizarea și lichidarea focarelor epidemice, prin cooperare internațională în scopul protecției teritoriului țării de importul și de răspândirea maladiilor transmisibile, prin implementarea Regulamentului Sanitar International; menținerea sănătății publice prin dezvoltarea capacităților de adaptare și de răspuns la un șir de factori ambientali și sociali, cum ar fi poluarea apei potabile, schimbarea climei, utilizarea substanțelor și a deșeurilor

chimice toxice, și prin realizarea măsurilor de prevenire a maladiilor condiționate de acești factori; monitorizarea permanentă a răspândirii infecției HIV/SIDA, stabilizarea situației epidemice a tuberculozei”. De această dată, în opinia noastră, a fost trecut cu vederea un asemenea aspect important precum asigurarea accesibilității serviciilor medicale eficiente – factor absolut necesar pentru garantarea corespunzătoare a securității ocrotirii sănătății [141, p. 10] [142, p. 20]. Aceste concepții și reglementări trebuie actualizate în lumina efectelor provocate de pandemia Covid-19.

7. Securitatea socială sau societală și culturală presupune dezvoltarea coeziunii sociale, susținerea persoanelor defavorizate, a toleranței și a respectului reciproc. Pentru asigurarea securității culturale și societale, Strategia prevede obligația statului „să garanteze drepturile reprezentanților minorităților etnice și ale diferitelor grupuri sociale minoritare; să sprijine informarea societății despre istoria și cultura țării, despre procesele politice, despre posibilitățile și drepturile participării la aceste procese, stimulând astfel spiritul civic și implicarea civilă; să respecte în procesul integrării minorităților etnice în societate identitatea lor culturală și lingvistică; să promoveze în sistemul educațional însușirea limbii de stat a Republicii Moldova, a limbilor minorităților naționale, facilitând astfel integrarea socială; să asigure respectarea dreptului cetățenilor Republicii Moldova la libertatea conștiinței și a religiei, să creeze condițiile necesare pentru funcționarea pe teritoriul țării a cultelor care respectă legislația națională. O atenție distinctă se acordă: combaterii tabagismului; consumului abuziv de alcool; tratamentului bolnavilor de alcoolism și de narcomanie; măsurilor de prevenire a proliferării narcoticelor etc.” [137]. S-au expus opinii că aceste ultime pericole și amenințări pot fi catalogate la categoria securității criminologice (după cum se susține și în doctrină [152, p. 41]), și nu la securitatea societală, întrucât securitatea persoanei poate fi amenințată nu de societate, ci de fenomenele negative deviate din cadrul acesteia. Nu susținem această opinie, concretizând că protecția împotriva atacurilor criminale se încadrează în securitatea fizică. Totodată, subliniem că într-o societate incluzivă și tolerantă fenomenele criminale au mai puține șanse de răspândire.

Tot în această categorie am include și securitatea ecologică, deoarece este un factor ce asigură dezvoltarea armonioasă a societății. Libertatea și protecția față de amenințările poluării mediului, în special, presupun „beneficierea de aer curat și apă nepoluată; posibilitatea obținerii de alimente ecologic pure; posibilitatea de a trai în condiții care nu prezintă pericol ecologic pentru sănătate (locuință, condiții de muncă etc.); protecția față de catastrofe ecologice (accesibilitatea apei curate și a aerului curat, sistemul de utilizare a pământului care să mențină fertilitatea solului)” [124]. Amenințările orientate împotriva securității ecologice sunt determinate prin prisma nivelului de poluare radioactivă sau chimică a mediului, a radiației geomagnetice și electromagnetice [140, p. 5] [138, p. 6].

În scopul asigurării securității ecologice în context transfrontalier, regional și internațional, Strategia prevede luarea următoarelor măsuri [137]: „armonizarea legislației naționale din domeniul protecției mediului la Directivele Europene; monitorizarea și prevenirea proceselor geologice periculoase; monitorizarea și prognozarea hazardurilor naturale periculoase; reducerea poluării componentelor de mediu ca rezultat al activității antropogene; asigurarea informării operative în cazul poluării accidentale a componentelor de mediu; reducerea și eliminarea impactului substanțelor chimice toxice asupra mediului și a sănătății populației; remedierea terenurilor contaminate cu poluanți organici persistenti”. Observăm că în acest domeniu este prevăzut cel mai complex sistem de măsuri de asigurare a securității. Cu toate acestea însă, este eludată posibilitatea recuperării prejudiciilor cauzate persoanei prin acțiunea negativă a factorilor ecologici [141, p. 10], lacună care – în opinia noastră – necesită a fi înlăturată.

Potrivit Strategiei securității naționale, pentru securitatea personală a omului sunt necesare măsuri de asigurare a „apărării vieții, sănătății, onoarei, demnității, drepturilor, libertăților, intereselor și averii cetățenilor de atentate criminale, prevenirea și curmarea infracțiunilor, menținerea ordinii publice și securitatea publică, supravegherea de stat în domeniul protecției civile și al apărării împotriva incendiilor pe întreg teritoriul țării; intensificarea eforturilor de reducere a fenomenului infracțional, a gradului de victimizare și intensificarea eforturilor de sporire a securității și a ordinii publice pentru asigurarea protecției cetățenilor, inviolabilității proprietății și a celorlalte valori patrimoniale și nepatrimoniale” [137]. Din câte se poate observa, securitatea personală formulată în textul Strategiei cuprinde în esență cel puțin două componente importante: securitatea criminologică (ca o stare de protecție a persoanei, a societății și a statului față de atentatele criminale) [152, pp. 38-42] și protecția persoanei în caz de situații excepționale (cu caracter natural sau tehnogen). Mai mult, legiuitorul atribuie la categoria securității personale și „inviolabilitatea proprietății și a altor valori patrimoniale și nepatrimoniale ale persoanei”, ceea ce denotă o extindere a conținutului acesteia.

Totodată, în opinia noastră, formula folosită de legiuitor pentru a garanta securitatea persoanei în conținutul Strategiei securității naționale a Republicii Moldova este una prea generală și departe de a fi suficientă și efectivă. După cum s-a putut observa din cele expuse mai sus, practic fiecare dimensiune a securității expusă în Strategie este afectată de curențe și necesită completări substanțiale. În special, probabil cea mai mare lacună admisă de legiuitor rezidă în omiterea garantării securității persoanei, atât la nivelul Strategiei, cât și la nivelul întregului sistem legislativ, aspect ce va fi reflectat în capitolele următoare.

În acest context trebuie să repetăm că un important component al securității persoanei în Republica Moldova constă în obligația respectării drepturilor și libertăților omului în contextul

asigurării securității statului. Astfel, potrivit art. 7 din Legea securității statului, nr. 618/1995 [125], „respectarea și ocrotirea drepturilor și libertăților omului constituie una dintre îndatoririle principale ale statului; activitatea de asigurare a securității statului nu poate leza drepturile și libertățile legitime ale omului”.

Respectiv, nu se admite: „amestecul în viața familială și particulară; încălcarea dreptului de proprietate privată; acțiuni ce atentează la onoarea și demnitatea omului, dacă acesta nu a săvârșit vreo faptă ce prezintă, conform legii, o amenințare la adresa securității statului; urmărirea pentru exprimarea liberă a opiniilor sale politice și religioase. Limitarea drepturilor și libertăților omului se efectuează în strictă corespundere cu legislația. Statul asigură secretul scrisorilor, telegramelor, al altor trimiteri poștale, al convorbirilor telefonice și al celorlalte mijloace legale de comunicare”.

În același timp, „persoana care consideră că drepturile și libertățile ei legitime au fost lezate sau exercitarea lor a fost limitată în mod neîntemeiat sau a fost încălcată procedura exercitării lor de către organul (persoana oficială) care a exercitat măsuri de asigurare a securității statului, are dreptul să se adreseze în organul securității statului ierarhic superior, la procuratură sau în instanța judecătorească în modul stabilit de legislație, autorități obligate să întreprindă măsuri în scopul restabilirii depline a drepturilor și libertăților lezate ale persoanei, cu repararea prejudiciului material și moral în conformitate cu legislația”.

Semnificația distinctă a prevederilor citate rezidă în faptul că practic se interzice asigurarea securității statului prin măsuri de natură să încalce sau să vatăme drepturile și libertățile persoanei. Prin urmare, legiuitorul recunoaște valoarea deosebită a drepturilor omului și în condițiile în care există anumite amenințări și pericole la adresa securității statului. Este un moment, desigur, foarte important, doar că el nu echilibrează raportul dintre securitatea statului și securitatea persoanei, aceasta din urmă rămânând și în continuare cu mult mai puțin dezvoltată spre deosebire de securitatea statului.

În concluzia cercetării acestui subiect, ținem să subliniem că, în prezent, Republica Moldova se dezvoltă potrivit standardelor recunoscute la nivel internațional, inclusiv în materia drepturilor omului. Dar, în pofida consacării la nivel constituțional și legislativ a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, precum și a altor valori democratice, lipsește o concepție clară a securității persoanei, care să prevadă protecția persoanei față de diferite amenințări și pericole, prin aceasta garantându-se dezvoltarea liberă și durabilă [141, p. 8] [142, pp. 19-22] [139, p. 94]. Mai mult, se poate susține că chiar și după 25 de ani de independență a statului Republica Moldova, nu există o viziune comună și generală cu privire la evoluția politicii naționale în domeniul securității umane [33, p. 88].

În context, susținem opinia specialiștilor care subliniază că „securitatea umană este unul dintre cele mai importante repere în procesul de dezvoltare a societății, iar neținându-se seama de această componentă, procesul evolutiv ar stagna. De aceea, politicile publice care ținesc protecția drepturilor și libertăților cetățenești, concomitent cu realizarea securității naționale, necesită o schimbare de paradigmă și regândirea sistemului de securitate națională. Eficiența sectorului de securitate națională se cuantifică, în valoare reală, în indicatorii de securitate umană. Legislația în materie trebuie să țină seamă de acest adevăr fundamental” [111].

Cercetând diversele aspecte ale securității, putem concluziona că securitatea reprezintă un fenomen complex, care se manifestă în diferite ipostaze, și anume: necesitate, interes, senzație, scop și rezultat al unei activități specializate, valoare, funcție socială, relație, proces, sistem, ramură a științei și artă. Toate aceste ipostaze trebuie luate în considerare de către subiecții competenți în cadrul procesului complex de asigurare a securității persoanei, a societății și a statului [153, p. 36] [154, p. 49]. Dacă în secolul XX noțiunea de securitate era definită, în principal, sub aspect militar, maximum sub aspectul stabilității sociale, atunci acum noțiunea de securitate cuprinde și guvernarea democratică, și justiția, și chiar drepturile omului. Respectiv, perceperea sectorului de securitate s-a lărgit considerabil. Acesta nu mai întrunește doar structurile militare și de forță, ci și instituții parlamentare, guvernamentale, de justiție și organizații ale societății civile. Reformarea sectorului de securitate și guvernarea democratică au devenit condiții obligatorii pentru dezvoltarea durabilă a societății, întrucât doar o societate protejată poate pretinde o creștere economică, evoluție culturală și avansare creatoare.

Dar ce înseamnă *societate protejată*? Oare numai lipsa pericolului militar sau de distrugerii masive? Nu. O societate protejată reprezintă o societate în care este respectată legea, sunt respectate drepturile omului și fiecare membru al acesteia are acces, prin instituțiile democratice, la guvernare. Lipsa acestor factori duce inevitabil la instabilitate, suprimare, nemulțumire și, ca manifestări extreme, dezordini, revoluții și războaie. Iată de ce conceptul domeniului de securitate s-a umplut cu un sens nou, iar obiectivele de bază ale reformării sectorului de securitate au devenit: securitatea statului și securitatea persoanei, instituirea guvernării democratice, creșterea și eficiența economică a societății [155, p. 3]. Toate aceste momente au determinat și justifică necesitatea aprofundării cercetărilor în materia securității la nivel de stat, prin dezvoltarea teoriei generale a securității naționale ca un domeniu distinct al științei juridice, care să integreze diferite direcții de cercetare social-umanistă, orientate spre elaborarea unui spectru larg de instrumente și mecanisme teoretice în domeniu.

Ca rezultat al analizei conținutului Strategiei securității naționale a Republicii Moldova, cu referire la securitatea persoanei am constatat că statul și-a asumat responsabilități mari și

importante în astfel de domenii precum securitatea politică și securitatea fizică, securitatea economică, securitatea medicală, securitatea socială și culturală. Cu regret însă, în toate aceste domenii există lacune serioase, care diminuează eficiența măsurilor planificate pentru asigurarea securității.

Finalmente, subliniem că în Republica Moldova nu există o concepție clară și completă a securității umane ca parte componentă a securității și ca dimensiune distinctă a securității naționale. Acest fapt influențează considerabil eficiența protecției persoanei și a societății față de diferite pericole, amenințări și factori negativi ce pot să o afecteze [139, p. 94] [142, p. 22] și, fără îndoială, necesită a fi remediat.

În condițiile actuale de fortificare a ordinii de drept și dezvoltare a societății civile, este evidentă necesitatea elaborării unei asemenea concepții în corespundere cu standardele internaționale în materie și asigurarea realizării efective a acesteia în viața societății. Dar, până la definitivarea acesteia este necesară o analiză aprofundată și o cunoaștere detaliată a esenței fenomenului în cauză, a particularităților acestuia, a elementelor indispensabile și a factorilor de care depinde eficiența sa practică.

2.3. Persoana ca subiect al securității constituționale: concept și dileme

După cum am constatat în cele analizate anterior, în ultima vreme problema securității persoanei, a societății și a statului a devenit una dintre cele mai dominante în mediul politic și în cel academic, fapt justificat pe deplin de realitatea socială, politică, economică, juridică etc. din societate.

Paralel cu abordarea detaliată, sub diverse aspecte, a unor asemenea concepte precum securitatea națională, securitatea statului, securitatea persoanei, cercetătorii se pronunță tot mai frecvent pentru identificarea unui segment distinct al securității – *securitatea constituțională* [156, p. 258] [157, p. 265] [158, pp. 356-360]. În general, conceptul de securitate constituțională este foarte intens cercetat în ultimele două decenii, mai ales în doctrina rusă. În pofida eforturilor depuse și a numărului impunător de cercetători care au manifestat interes față de acest concept, la moment nu se poate atesta o viziune unanimă în materie [51, p. 5]. Acest fapt practic ne-a motivat să ne oprim asupra aspectului dat și în lucrarea noastră de doctorat, fiind motivați de următoarea întrebare: În ce măsură putem sau nu putem vorbi despre o securitate constituțională a persoanei, în condițiile în care unii cercetători o invocă fără a oferi careva explicații? Totodată, acest interes este provocat de ultimele evoluții în practica constituțională a Republicii Moldova de modificări și interpretări discutabile ale textului Constituției fără acordul forului suprem legislativ.

Pe cale de consecință, în cele ce urmează ne propunem să observăm pentru început cum este explicat conceptul în cauză în doctrina juridică.

În încercarea de a aborda succint categoria de securitate constituțională, vom examina contribuția cercetătorilor din Federația Rusă și din Ucraina, autorii autohtoni fiind preocupați în cea mai mare parte doar de problema protecției constituției [159, pp. 372,373]. Bunăoară, cercetătorul Езеров А.А. (Ezerov A.A.) pornește în argumentarea securității constituționale de la existența practic continuă a conflictualității constituționale, generată de interesele și necesitățile diferite ale subiecților raporturilor juridice constituționale, ceea ce determină ca și asigurarea securității constituționale să fie un proces permanent. Pe cale de consecință, acest fapt justifică necesitatea unei monitorizări permanente a situației, înțelegerea și conștientizarea științifică a mecanismului de asigurare a securității constituționale în condițiile unor realități politice dinamice [160, p. 80]. Susținem această opinie, considerând că, în ultimul deceniu, în Republica Moldova conflictele constituționale au devenit o practică dăunătoare securității juridice.

Potrivit lui Кутыин Н.Г. (Kutin N.G.) [16, p. 13], noțiunea *securitate constituțională* a fost introdusă în circuitul academic din Rusia în anul 1997, fiind definită de cercetătorul Șubert Т.Ă. ca „un sistem de măsuri desfășurate de autoritățile statului și cele ale administrației publice locale, precum și de asociațiile obștești, agenții economici și alte persoane juridice, funcționari publici și cetățeni – în limitele drepturilor și posibilităților acestora, în scopul consolidării și protecției ordinii constituționale a statului, a acțiunii legislației constituționale, fortificării regimului politic bazat pe autoritatea înaltă a autorităților statului, dezvoltarea democrației, asigurarea drepturilor și libertăților cetățenilor” [161, pp. 17-19].

În opinia lui Ezerov A.A. [160, p. 82], „o asemenea definiție pune accentul mai mult pe latura funcțională a categoriei în cauză, fără a lua în considerare esența acesteia”.

Mai târziu însă, Șubert Т.Ă. și-a reformulat definiția, precizând că „securitatea constituțională presupune o stare de protecție a ordinii constituționale față de amenințările interne și externe, care cuprinde normele Constituției ce stabilesc principiile sistemului de drept, cele mai importante principii ale statutului și activității subiecților relațiilor juridice constituționale, care permit determinarea și dezvoltarea instituțiilor și direcțiilor legislației constituționale. Securitatea constituțională cuprinde legislația ce reglementează sfera securității, metodele aplicării legii în sfera securității și sistemul organelor care o asigură” [52, p. 17].

Nu suntem de acord în totalitate cu această afirmație, deoarece vedem multiple exemple de interpretări discutabile ale textului Constituției, nemaivorbind de aprecierile controversate ale constituționalității legilor. Respectiv, pare a fi importantă însăși protejarea Constituției de

modificări și interpretări abuzive, iar în acest efort exigențele securității juridice ar avea un rol decisiv.

Un alt cercetător rus, Фомин А.А. (Fomin A.A.), definește securitatea constituțională ca „un complex de măsuri ale organelor federale ale statului, ale organelor puterii de stat a subiecților federației, precum și ale autorităților locale orientate spre elucidarea, prevenirea și contracararea a tot ceea ce amenință bazele ordinii constituționale a țării” [54, p. 71]. Și această definiție, potrivit lui Ezerov A.A., nu este perfectă, întrucât cuprinde doar „un complex de măsuri”, eludând „starea de protecție, siguranța”, ceea ce o face incompletă. În același timp, în opinia sa, „nici cercul subiecților care asigură securitatea constituțională nu poate fi redus doar la autoritățile statului” [160, p. 82].

Încercări de definire a conceptului pot fi atestate și la savantul Мамонов В.В. (Mamonov V.V.), care face distincție între securitatea națională și securitatea constituțională, precizând că „securitatea constituțională asigură protecția Constituției juridice, pe când securitatea națională – a Constituției de fapt a țării” [162, p. 11]. Este greu a cădea de acord cu o asemenea afirmație, susține pe bună dreptate Ezerov A.A., întrucât „o înțelegere atât de îngustă a securității constituționale o reduce la noțiunea de protecție juridică a Constituției” [160, pp. 82,83].

La rândul său, Гончаров И.В. (Goncharov I.V.) înțelege prin securitate constituțională „securitatea internă a statului, care presupune o stare de protecție a bazelor ordinii constituționale față de amenințările predominant interne și care asigură dezvoltarea stabilă, treptată a persoanei, a societății și a statului” [53, p. 108]. Ceva mai târziu, cu ocazia unui alt demers științific, autorul susține lapidar că „securitatea constituțională este o parte componentă a securității naționale”, prin care se înțelege „starea de protecție a sistemului constituțional (ordinii constituționale) față de amenințările de orice natură” [55, p. 121].

Generalizând asupra problemei, Ezerov A.A. [160, p. 83] [163, p. 50] notează că «în definirea conceptului de securitate constituțională, ca și în cazul securității naționale, pot fi evidențiate două abordări: „de esență” – prin noțiunea de „stare de protecție”, și „de formă” – ca sistem de garanții sau măsuri normative, organizaționale, instituționale ce asigură dezvoltarea stabilă a constituționalismului, protecția regimului constituțional. Combinând aceste două abordări, securitatea constituțională poate fi definită, în linii generale, ca starea de protecție a ordinii constituționale și sistemul de garanții, măsuri normative, organizaționale și instituționale ce asigură protecția acesteia».

Luând în considerare definițiile enunțate, securitatea constituțională poate fi interpretată pe larg ca „stare a relațiilor juridice constituționale desfășurate în procesul unei activități planificate, al cărui rezultat constă în atingerea unei stări optime de funcționare și dezvoltare a societății civile,

a statului de drept și a structurilor acesteia, și care se caracterizează prin capacitatea de rezistență față de amenințările ce prezintă pericol pentru orânduirea constituțională” [160, p. 83] [163, p. 50].

Paralel cu definirea conceptului, cercetătorii au fost preocupați și de identificarea sistemului de obiecte ale securității constituționale, majoritatea atribuind la această categorie principalele valori reglementate și protejate de Constituție, precum: forma de guvernământ – republica; caracterul unitar sau federativ al statului; integritatea teritorială și inalienabilitatea teritoriului; suveranitatea statului; supremația Constituției; asigurarea și protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și cetățeanului; protecția dreptului de proprietate; pluralismul politic și ideologic etc. [55, p. 122] [163, p. 51].

„Acest sistem de valori formează conținutul ordinii constituționale și astfel reprezintă obiectul securității constituționale. Existența stabilă a acestor valori, dezvoltarea și utilizarea lor liberă determină starea de protecție a ordinii constituționale ca o lipsă de amenințări la adresa lor”, precizează Ezerov A.A. [163, p. 51].

Odată descrise obiectele securității constituționale, s-a pus accentul și pe problema factorilor negativi ce pot acționa asupra valorilor constituționale fundamentale, considerate că formează conținutul securității date, printre care: „coliziunile, lacunele și alte defecte ale legislației; conflictul dintre dreptul natural și cel pozitiv; nihilismul juridic al subiecților raporturilor juridice constituționale, nivelul scăzut al culturii juridice a acestora; abuzul de drept” [163, p. 52]. „Acești factori de risc se pot manifesta prin diferite acțiuni periculoase pentru ordinea constituțională, precum: atentarea la integritatea teritorială a statului, încălcarea supremației Constituției, uzurparea puterii de stat, nerespectarea și nerespectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și cetățeanului etc.” [163, p. 52] [164, pp. 91-102] [165, p. 261].

O cercetare voluminoasă și profundă a securității constituționale a fost realizată de cercetătorii ruși Игнатова Н.С. (Ignatova N.S.) și Зверев О.И. (Zverev O.I.), în viziunea cărora sistemul securității constituționale este constituit din următorii factori principali [166, p. 5]:

- „legislația constituțională perfectă;
- existența unui sistem de instituții de stat și obștești care asigură aplicarea corectă și respectarea legislației constituționale;
- asigurarea stabilității constituționale, elucidarea oportună, prevenirea și anihilarea pericolelor ce amenință securitatea constituțională, fie prin lichidarea instituțiilor neconstituționale, fie prin abrogarea dispozițiilor constituționale necorespunzătoare și adoptarea altora noi”.

Din perspectiva dată, unii autori constata că, la moment, problema securității constituționale, atât la nivel internațional, cât și la nivelul fiecărui stat, a devenit o problemă-cheie,

de care depinde viitorul fiecărui stat în parte, dar și a omenirii în general [167, p. 13]. Susținem întru totul această poziție, considerând că problema securității constituționale este una de actualitate deosebită în condițiile dezvoltării rapide a proceselor de integrare regională și a eforturilor conjugate de asigurare a stabilității politice interne.

O abordare destul de judicioasă a securității constituționale și a securității constituționale a persoanei o regăsim la cercetătorul Бондарь Р.С. (Bondar R.S.), care susține că „Constituția în esența sa reprezintă fundamentul normativ al securității persoanei, a societății și a statului, securitate ce reflectă un anumit regim juridic al statutului acestor subiecte și prin aceasta capătă caracteristici constituționale, adică devine securitate constituțională” [168, p. 15]. Altfel spus, categoria de securitate este considerată a fi una de natură constituțională – aspect la care ne-am referit într-un alt demers științific propriu [90, pp. 4-8] și pe care l-am susținut.

Continuând, autorul Bondar R.S. subliniază că „securitatea constituțională a persoanei reprezintă un principiu al statului de drept. Chiar dacă fundamentul securității juridice și constituționale a persoanei este securitatea națională, totuși aceasta este considerată o categorie mai largă, ce privește mai mult domeniul relațiilor publice în cadrul cărora se asigură securitatea națiunii, a poporului ca unicul deținător al suveranității naționale. Securitatea juridică a persoanei însă, starea de protecție a acesteia se exprimă ca o securitate constituțională, deoarece cuprinde și interesele persoanei, drepturile și libertățile acesteia. Totuși, nu se poate susține că securitatea constituțională se reduce doar la protecția unor interese private. În această categorie se cuprinde echilibrul dintre interesele private și cele publice ca fundament al ordinii constituționale din cadrul statului și al societății. Pe cale de consecință, securitatea constituțională a persoanei este văzută ca o componentă indispensabilă a statului de drept, iar drepturile și libertățile persoanei reprezintă mijloace de atingere a intereselor societății și ale statului, constituind totodată și un fundament al securității constituționale”.

Într-un final, autorul accentuează „necesitatea dezvoltării conceptului de securitate constituțională, întrucât un domeniu distinct al securității naționale este reprezentat de securitatea valorilor constituționale (reglementate și protejate prin normele Legii Supreme)” [168, p. 15].

O precizare importantă ține de corelația categoriilor de securitate a persoanei și securitate juridică a persoanei. Ambele pornesc de la premisa recunoașterii persoanei ca subiect al securității constituționale. În plan constituțional, securitatea persoanei este o categorie mai largă și universală, care include atât securitatea umană, cât și securitatea juridică a persoanei, deopotrivă cu alte componente importante. Referindu-ne la securitatea umană, luăm în considerare existența fizică, materială a ființei umane. Pe când securitatea juridică a persoanei se referă la drepturile omului, corectitudinea și stabilitatea laturii juridice a existenței lui. Ambele fundamentează

securitatea persoanei. Am argumentat în lucrările anterioare ideea că o societate stabilă și protejată este o societate în care este respectată legea și personalitatea umană, sunt respectate drepturile omului și fiecare membru al acesteia are acces, prin instituțiile democratice, la guvernare. Lipsa acestor factori duce inevitabil la instabilitate, suprimare, nemulțumire și, ca manifestări extreme, dezordini, revolte, revoluții și războaie. Aplicând metoda istorică, înțelegem de ce conceptul de securitate s-a umplut cu un sens nou, iar obiectivele de bază au devenit: securitatea statului și securitatea persoanei; instituirea guvernării democratice; creșterea și eficiența economică [155, p. 2], implicit stabilitatea raporturilor juridice. Neglijarea drepturilor omului aduce atingere directă securității.

Așadar, generalizând ideile expuse, putem conchide că, în opinia cercetătorilor ruși, pornind de la rolul Constituției ca fundament normativ al securității, „baza juridică normativă a asigurării securității persoanei, societății și statului” [169, p. 85], și de la necesitatea asigurării securității valorilor constituționale, printre care se numără și persoana ca o condiție importantă pentru stabilitatea statului și a societății, securitatea constituțională a persoanei reprezintă o instituție distinctă, menită să consolideze statutul juridic al persoanei și protecția acesteia în cadrul statului [157, pp. 265-275] [156, p. 259].

Apreciem contribuția cercetătorilor citați la dezvoltarea teoriei securității constituționale și recunoaștem că chiar dacă conceptul și fenomenul în cauză nu este abordat în doctrina din Republica Moldova, totuși politica de securitate a statului îl înglobează, doar că nu ca o dimensiune distinctă a securității. În acest sens, atât Concepția securității naționale [170], cât și Strategia securității naționale a Republicii Moldova [137] recunosc ca interese vitale ale țării: „asigurarea și apărarea independenței, suveranității, integrității teritoriale, a frontierelor inalienabile ale statului, a siguranței cetățenilor, respectarea și protejarea drepturilor și libertăților omului, consolidarea democrației și a statului de drept”, toate acestea fiind veritabile valori constituționale – obiecte ale securității naționale [157, pp. 265-275], [158, pp. 356-360].

În ceea ce ne privește, fără a neglija efortul teoretic al autorilor enunțați mai sus, ne permitem totuși să nu susținem poziția, cel puțin din câteva considerente.

În primul rând, în opinia noastră, delimitarea și identificarea securității constituționale nu se poate baza doar pe faptul că un domeniu distinct al securității naționale este reprezentat de securitatea valorilor constituționale, reglementate și protejate prin norme constituționale. În acest sens, considerăm că reglementarea și garantarea constituțională a anumitor valori constituționale nu echivalează cu securitatea acestor valori, întrucât asigurarea securității nu poate fi redusă doar la reglementare și garantare juridică.

În al doilea rând, pentru recunoașterea securității constituționale este necesară identificarea concretă a pericolelor care amenință obiectul acesteia. Din acest punct de vedere, atragem atenția că, de obicei, dimensiunile concrete ale securității sunt denumite în funcție de pericolele care amenință obiectul sau domeniul manifestării lor. Bunăoară, securitatea criminologică sugerează că este vorba despre securitatea față de pericolul criminalității; securitatea alimentară – securitatea față de pericolul lipsei sau calității nocive a produselor alimentare; securitatea informațională – securitatea față de pericolul manipulării informaționale; securitatea ecologică – securitatea față de pericolul calității nocive a mediului înconjurător și a factorilor acestuia etc. Raportând acest considerent la conceptul securității constituționale, observăm că în cazul dat denumirea acestei dimensiuni a securității ține nu de pericolul ce amenință obiectul său, ci sugerează însuși obiectul securității – valorile constituționale sau nivelul normativ la care se asigură securitatea, prin norme constituționale. Pe cale de consecință, securitatea constituțională a persoanei, în sensul său strict, poate fi înțeleasă drept securitate a persoanei ca valoare constituțională, altfel spus, securitatea persoanei asigurată la nivel de Constituție, prin mijloace constituționale. Cel mai dificil în acest caz este identificarea pericolelor ce amenință persoana și de care aceasta poate fi protejată cu ajutorul securității constituționale.

În al treilea rând, având în vedere cele enunțate, considerăm că au dreptate cercetătorii autohtoni [51, p. 6] care înțeleg prin securitatea constituțională, în sensul său strict, securitatea Constituției față de pericolul interpretării distorsionate a normelor acesteia și modificării sau completării ilegale a textului ei, momente atestate în practica constituțională a statului [171, pp. 75-82] [172, pp. 15-21] În aceeași ordine de idei interferează securitatea juridică și securitatea constituțională [173, pp. 157-160] [174, p. 7]. Doar într-o astfel de accepțiune securitatea constituțională ar putea fi recunoscută ca dimensiune distinctă a securității.

Reflectând asupra acestor constatări, conchidem că securitatea constituțională reprezintă un concept fără un conținut concret, folosirea căruia în raport cu persoana fiind inutilă și declarativă. Totodată, este imperativă consacrarea în Constituție a principiului securității juridice, fapt care ar asigura protecția juridică constituțională cuvenită a persoanei.

2.4. Sinteza capitolului 2

Ca rezultat al abordării valorii juridice constituționale a securității persoanei, generalizăm următoarele:

1. Nu susținem argumentarea din doctrina de specialitate a faptului că securitatea persoanei sub aspect juridic echivalează cu dreptul persoanei la securitate, chiar luând în considerare reglementarea expresă a acestui drept în legislația unor state. În opinia noastră, pentru

recunoașterea existenței de sine stătătoare a acestui drept, este necesar mai întâi de stabilit concret conținutul acestuia mai ales sub aspectul dimensiunilor sale. În acest sens, este important de clarificat dacă dreptul persoanei la securitate se reduce în dreptul la securitate prin toate dimensiunile acesteia consacrate constituțional: securitatea socială, securitatea fizică și individuală, securitatea economică – ca fiind categorii constituționale. Sau, acest drept presupune ceva mai mult, înglobând și dimensiunile cuprinse de cadrul de securitate națională: securitatea politică, securitatea economică, securitatea militară, securitatea fizică, securitatea informațională, securitatea medicală, securitatea socială. În opinia noastră, un veritabil drept constituțional la securitate ar trebui să fie complet și să cuprindă toate dimensiunile securității, determinate sau nedeterminate la moment. Suplimentar, recunoașterea dreptului persoanei la securitate trebuie însoțită de conturarea clară și clarificarea instituției răspunderii juridice a statului și a altor persoane pentru încălcarea acestuia.

2. În condițiile în care toate aspectele enunțate nu vor fi realizate cumulativ, considerăm că nu putem apela un drept la securitate, cu atât mai mult un drept fundamental al persoanei la securitate. Altfel spus, până la crearea condițiilor enunțate, putem vorbi doar despre un drept la securitate declarativ, lipsit de mecanismul juridic necesar pentru realizarea, protecția și apărarea acestuia. În astfel de circumstanțe, optăm pentru recunoașterea securității persoanei ca fiind o valoare supremă în stat și un principiu constituțional, care trebuie să fie consacrate și garantate expres de Legea Supremă a statului – Constituția.

3. Pornind de la faptul că asigurarea securității naționale depinde în mare parte de cadrul legislativ al statului, care are ca obiectiv coordonarea mecanismelor, instrumentelor și instituțiilor statului și ale societății în vederea asigurării securității naționale, scopul prioritar al teoriei generale a securității ar trebui să conștie în elaborarea bazei teoretice necesare și în fundamentarea suportului juridic normativ al acestui proces. În general, susținem necesitatea consolidării eforturilor ce vizează perfecționarea continuă a cadrului teoretic, politic și normativ al sectorului de securitate al statului, pentru aceasta fiind necesare studii ample și complexe cu caracter științific în cadrul teoriei generale a securității naționale [175, p. 68]. Un pas important pentru realizarea acestui deziderat este analiza detaliată a principalelor dimensiuni ale sistemului de securitate al statului. Din analiza cadrului normativ în materie, putem desprinde ideea că securitatea statului și, implicit, securitatea națională se concentrează în principal pe componenta militară și pe pericolele legate de aceasta și într-o măsură limitată pe protecția persoanei și a drepturilor sale, protecția intereselor democratice ale societății. Aceasta este o abordare învechită a fenomenului de securitate, ce nu corespunde practicilor internaționale actuale și cerințelor societății [155, p. 5]. Iată de ce cadrul normativ în vigoare necesită amendamente substanțiale, menite să contureze

caracterul contemporan și actual al sectorului de securitate al Republicii Moldova, cu delimitarea și garantarea clară a securității naționale, securității statului și securității persoanei.

4. Securitatea statului este un concept mai îngust decât cel de securitate națională, prin care se și deosebește de aceasta. Ca parte componentă a securității naționale, securitatea statului este strict reglementată de lege în ceea ce privește: sistemul de organe ce o asigură, atribuțiile acestora, principiile asigurării, amenințările la adresa securității statului, principalele direcții de activitate orientate spre asigurarea acesteia etc. [176, pp. 13,14]. În pofida acestui fapt, securitatea statului nu poate fi redusă doar la reglementările din Legea-cadru citată mai sus, ci trebuie privită în complex cu securitatea societății și a persoanei, ca elemente ale securității naționale. Sub acest aspect, suntem de părerea că Strategia securității naționale a Republicii Moldova necesită o revizuire substanțială în vederea conturării clare a conținutului și a mijloacelor de asigurare atât a securității naționale în ansamblul său, cât și a securității statului, societății și persoanei în mod separat, pe diferite dimensiuni ale acestora. Ignorarea acestui deziderat face ca și în continuare cadrul de securitate al statului să rămână a fi unul general, declarativ și selectiv, cu accentuarea doar a anumitor pericole și riscuri și ignorarea altora la fel de importante, care au un impact negativ mai ales asupra persoanei, ca unică entitate reală în raport cu statul și societatea.

5. Referitor la problema securității constituționale a persoanei, considerăm că deocamdată aceasta reprezintă un concept fără un conținut concret, folosirea căruia în raport cu persoana este inutilă și declarativă din considerentele explicate mai jos.

- În primul rând, delimitarea și identificarea securității constituționale nu se pot baza doar pe faptul că „un domeniu distinct al securității naționale este reprezentat de securitatea valorilor constituționale, reglementate și protejate prin norme constituționale”. În acest sens, este evident că reglementarea și garantarea constituțională a anumitor valori constituționale nu echivalează cu securitatea acestor valori, întrucât asigurarea securității nu poate fi redusă doar la „reglementare și garantare juridică”.

- În al doilea rând, pentru recunoașterea securității constituționale este necesară identificarea concretă a pericolelor ce amenință obiectul acesteia. Din punctul dat de vedere, atragem atenția că dimensiunile concrete ale securității sunt denumite în funcție de pericolele care amenință obiectul sau domeniul manifestării acestora. Raportând acest fapt la conceptul securității constituționale, observăm că în cazul dat denumirea acestei dimensiuni a securității ține nu de pericolul ce amenință obiectul său, ci sugerează însuși obiectul securității, valorile constituționale sau nivelul normativ la care se asigură securitatea – prin norme constituționale. Pe cale de consecință, securitatea constituțională a persoanei, în sensul său strict, poate fi înțeleasă drept securitate a persoanei ca valoare constituțională, altfel spus, securitatea persoanei asigurată la nivel

de Constituție, prin mijloace constituționale. În acest caz, cel mai dificil este a identifica pericolele ce amenință persoana și de care aceasta poate fi protejată cu ajutorul securității constituționale. Sub aspectul dat, securitatea constituțională a persoanei nu întrunește elementele necesare pentru a fi delimitată într-o dimensiune de sine stătătoare a securității persoanei.

- În al treilea rând, pornind de la cele enunțate, susținem opinia expusă în doctrină [51, p. 6] conform căreia securitatea constituțională, în sensul său strict, presupune securitatea Constituției față de pericolul interpretării distorsionate a normelor sale și modificării sau completării ilegale a textului său. Doar într-o astfel de accepțiune securitatea constituțională ar putea fi recunoscută ca dimensiune distinctă a securității.

În fine, securitatea constituțională, adică securitatea asigurată cu mijloace constituționale, nu trebuie confundată cu securitatea juridică, întrucât ultima, chiar dacă sugerează ideea unei securități asigurate prin mijloace juridice, totuși are conturat un conținut clar, ce cuprinde o serie de pericole cu caracter juridic care pot amenința persoana și față de care aceasta necesită a fi protejată, după cum vom vedea în compartimentele ce urmează ale studiului.

3. SECURITATEA JURIDICĂ CA FACTOR DE PROTECȚIE A PERSOANEI

3.1. Siguranța dreptului ca fundament al statului

În perioada contemporană, în condițiile statului de drept, securitatea persoanei depinde în mod substanțial de capacitatea sistemului de drept de a garanta suficient respectarea și apărarea eficientă a drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale persoanei. Dincolo de garanțiile oferite de Constituție și de legislația în vigoare, persoana trebuie să beneficieze de siguranța dreptului, altfel spus de calitatea și stabilitatea acestuia. În cazul în care dreptul nu dispune de aceste trăsături, persoana riscă să devină vulnerabilă nu numai în raport cu dreptul, ci și cu toți factorii de natură să genereze insecuritatea în toate domeniile de acțiune ale politicii de securitate a statului.

Toate aceste momente sugerează destul de clar necesitatea unei dimensiuni distincte a securității persoanei – securitatea juridică, care să servească drept garanție generală pentru securitatea acesteia pe toate dimensiunile – atât reglementate de Constituție, cât și prevăzute în Strategia securității naționale.

Așadar, caracterul stringent al ideii de securitate a persoanei în contextul ordinii de drept contemporan reclamă abordarea detaliată a tuturor aspectelor implicite ale acesteia. Unul dintre aspecte este securitatea juridică, care constituie fundamentul securității persoanei într-un stat de drept [177, pp. 46-50].

Pornind de la cele menționate, în continuare ne propunem:

- să elucidăm esența și semnificația siguranței dreptului ca fundament al statului;
- să argumentăm rolul legii în garantarea și asigurarea securității persoanei prin intermediul analizei principiului securității juridice;
- să deducem rolul justiției în aplicarea și respectarea principiului securității juridice ca garanție distinctă a asigurării securității persoanei.

Orice persoană fizică ori juridică are nevoie și este deopotrivă interesată atât de protejarea drepturilor pe care le are la un moment dat, cât și de protejarea drepturilor pe care le va dobândi, eventual, în viitor. La rândul său, dreptul are sarcina de a asigura prin normele sale această dublă protecție. Altfel spus, fiecare persoană are nevoie de securitate, care reprezintă practic „motorul central” al vieții noastre juridice și sociale [178, p. 63].

Această poziție am susținut-o și în argumentările anterioare, elucidând că lipsa securității face practic imposibilă dezvoltarea durabilă și democratică.

Reiterăm în context că ideea de securitate este foarte importantă pentru viața socială și juridică, întrucât fără ea stabilitatea, consolidarea și dezvoltarea raporturilor sociale, economice,

juridice și de altă natură ar fi cu neputință, iar în loc de ordine și pace socială ar exista numai dezordine, anarhie și conflicte sociale, ceea ce ar duce la descompunerea oricărei societăți [75, p. 110]. Chiar dacă această idee este una proprie tuturor timpurilor, ea a devenit deosebit de actuală anume în prezent, când procesul de dezvoltare a societății contemporane este tot mai mult dominat de ideea statului de drept.

Vorbind nemijlocit despre ideea securității juridice bazate pe siguranța dreptului, atenționăm că chiar dacă aceasta s-a conturat definitiv în zilele noastre, mai ales prin intermediul jurisprudenței instanțelor europene, germenii ei pot fi atestați în reflecțiile unor gânditori ai secolului trecut și nu numai, ceea ce denotă o dată în plus necesitatea dezvoltării și implementării acesteia în practica relațiilor sociale contemporane [177, pp. 46-50].

„Rolul major al dreptului pentru societate nu poate fi realizat dacă nu este siguranța necesară” – este o afirmație expusă încă la începutul secolului trecut de un mare savant român – Rădulescu A., dar care a rămas actuală și în zilele noastre. Din aceste considerente, vom cita în continuare și alte câteva reflecții ale acestui savant, considerându-le deosebit de actuale și relevante pentru tinerele democrații.

Astfel, potrivit lui Rădulescu A. [69, p. 39] (citată de Nicolae M. [75, pp. 100-102]), „nu este suficient ca dreptul să fie recunoscut, ci trebuie să fie prevăzut în primul rând cu anumite sancțiuni. Lipsit de acestea, dreptul rămâne o simplă enumerare de principii pe care oamenii le respectă sau nu, după bunul lor plac. Constrângerea sub feluritele ei forme este – cum se știe – unul din elementele esențiale ale dreptului și e absolut necesară pentru îndeplinirea misiunii lui”.

Dreptul trebuie să aibă mijloacele potrivite pentru a se realiza. Înfăptuit prea târziu sau cu mari greutate, dacă nu chiar deloc, dreptul își pierde valoarea și încrederea pe care trebuie să le inspire. Dar mai presus de orice, subliniază savantul, trebuie să existe siguranța că dreptul nu poate fi schimbat oricum și, în special, nu poate fi răpit. Toate acestea înseamnă că dreptul trebuie asigurat, garantat, trebuie să i se dea deplina siguranță. Ceea ce dă valoare și utilitate normelor juridice este tocmai această siguranță. Oriunde lipsește ori a lipsit siguranța, dreptul nu a putut să-și dea toate roadele binefăcătoare. „Pot avea cele mai mari și mai frumoase drepturi, dacă n-am siguranța că mă pot folosi de ele și că nu-mi pot fi răpitate, ele nu reprezintă nimic” – conchide Rădulescu A.. Însemnătatea siguranței iese și mai bine în evidență dacă ne vom gândi la neajunsurile produse de lipsa ei, care pot fi observate pretutindeni [69, pp. 39-42].

Principala cauză de nesiguranță a dreptului atârnă, potrivit savantului citat, de modul defectuos al organizării sociale, care se manifestă prin [69, pp. 45-53]:

- «legi rău alcătuite, neclare și imprecise, pe de o parte, și obiceiuri (cutume) îndoielnice sau insuficient cristalizate;

- schimbările dese ale dreptului, care măresc nesiguranța;
- lipsa de sancțiuni energice, fie că acestea nu sunt deloc prevăzute, fie că nu se aplică;
- dificultățile de valorificare, de realizare a dreptului: „Ce înseamnă dreptul pe care-l obții prin 10 ani de judecăți? Ce încredere mai ai când pierzi dreptul pentru că n-ai făcut o alegere de domiciliu ori a greșit avocatul sau funcționarul instanței cine știe ce formalitate? Ce îndemn poți avea să-ți reclami și să-ți aperi dreptul, când știi că te costă mulți bani, când ai destule riscuri și când ai mai aflat că la urmă nu poți executa?” – iată doar câteva din întrebările retorice pe care le pune savantul;
- neglijența, dezinteresul și abuzurile funcționarilor publici;
- practicile ilegale ale puterii executive (regulamente, decrete, decizii și hotărâri luate contra legii);
- disfuncționalitățile puterii judecătorești: „Organizarea magistraturii – nu întotdeauna cea mai reușită, interpretări greșite, uneori prea largi, alteori prea înguste, blândețe ori asprime în sancțiuni și îndeosebi variațiile în jurisprudență etc.”».

Exemplele citate, pe care le considerăm valoroase, se referă la eficiența dreptului sau la aplicarea acestuia. În fapt, sunt consecințele legilor ineficiente și ale aplicării lor defectuoase. Sub acest aspect, în doctrină, în repetate rânduri a fost subliniată necesitatea unor norme procesuale proprii justiției administrative (Cod de procedură administrativă), a unor instanțe specializate în contenciosul administrativ, cu magistrați pregătiți în domeniu, pentru ca să se delimiteze definitiv justiția de drept comun de cea de contencios administrativ. Recunoaștem că acestea sunt aspectele-cheie ale consolidării contenciosului administrativ din țara noastră, ale fortificării sistemului judiciar al Republicii Moldova ca putere judecătorească reală, eficientă și activă în echilibrarea puterilor în stat și în apărarea pe această cale a drepturilor și a libertăților omului și cetățeanului. [179, p. 312]

Mai jos prezentăm câteva exemple de ineficiență manifestată la elaborarea legilor, aduse de Rădulescu A. [69, pp. 45-53]:

- abuzurile și practicile neconstituționale ale puterii legiuitoare, precum: „modificarea frecventă a legilor fără a se ține cont de drepturile cetățenilor. Sistemul este cu atât mai amenințător, cu cât o sumă de drepturi consacrate în Constituție sunt lăsate să fie reglementate de legiuitorul ordinar, de pildă libertatea individuală, inviolabilitatea domiciliului etc.”. În același timp, „legiuitorul compromite siguranța când nesocotește autoritatea lucrului judecat sau principiul neretroactivității legii. Un legiuitor conștient de rolul dreptului în lume nu trebuie să se folosească niciodată de acest procedeu, indiferent de poziția doctrinei și a jurisprudenței. (...) Legiuitorul comite o greșeală și mai mare când nu respectă pactul fundamental și face legi

neconstituționale (...). Când însăși o putere a statului, puterea legiuitoare, menită să garanteze și să apere dreptul, cuprins în legea legilor, îl vatămă, ce siguranță există pentru drept?” – se întreabă savantul. „Orice motive ar avea un legiuitor, nu trebuie să-și permită a nesocoti Constituția, garanția supremă a drepturilor. Legiuitorul care înfrânge această regulă probează că n-are idee exactă despre drept și despre rolul lui pentru bunul mers al societății”;

- abuzul instituției constituante: „Se întâmplă uneori ca puterea constituantă să lovească și mai grav în siguranța dreptului. După o părere foarte răspândită, această putere nu are limite; ea poate face orice, ea poate statua oricum pentru alcătuirea unei noi Constituții; poate schimba forma de guvernământ, poate introduce în patrimoniul statului bunuri particulare, pe care le declară ca bunuri ale sale, fără despăgubiri. Instituția constituantă poate desființa orice drepturi, poate introduce altele, poate desființa, de exemplu, inamovibilitatea magistraturii sau libertatea presei, a întrunirilor, poate să dea efect retroactiv legilor etc. Temeiul acestei atotputernicii stă în aceea că este voința națiunii, în forma cea mai înaltă; și dacă națiunea vrea așa, cum ar putea fi oprită să-și dea organizarea pe care o consideră mai potrivită. Atunci, ce mai rămâne din așa-zisa siguranță și garantare a dreptului?! (...) În lumea civilizată, și mai ales într-un stat de drept, deasupra tuturor înfăptuirilor juridice, deasupra tuturor constituțiilor există un drept, o dreptate, care trebuie materializată în dreptul pozitiv, dar nu încălcată. Oricât am respecta voința națiunii, nu putem admite să răpească dreptul cuiva, fără un echivalent. Însuși constituantul trebuie să aibă o limită în respectul datorat acestei concepții despre Drept”».

Respectiv, ineficiența dreptului, elaborarea defectuoasă și aplicarea păguboasă a dreptului pot fi depășite prin metode științifice de analiză și sinteză, metoda interpretativă și metoda sistemică. Utilizarea acestora ar permite identificarea cauzelor funcționalității scăzute a legilor și determinarea căilor de depășire a acestor situații.

În ceea ce privește mijloacele generale prin care poate fi înlăturată nesiguranța dreptului, după Rădulescu A., acestea ar fi, în principal, următoarele [69, pp. 53-54]:

- „recunoașterea și precizarea dreptului prin legi și în genere prin norme scrise, clare și înțelese ușor; texte cât mai puțin susceptibile de discuții și controversate;
- modificări cât mai rare; sancțiuni energice pentru aplicare; mijloace de realizare a dreptului simple, operative și puțin costisitoare, cu înlăturarea rutinei și simplificarea formalităților;
- organe de interpretare, de aplicare și executare cât mai pregătite; jurisprudență mai puțin variabilă;
- măsuri eficiente pentru înfrângerea abuzurilor;

- contencios administrativ bine organizat și cu o competență cât mai largă, încât cetățeanul, pentru orice abuz, să se poată adresa justiției cu cheltuială puțină;
- precizări în Constituție asupra unor materii în care puterea legiuitoare este pornită a nesocoti drepturile;
- procedură cât mai lesnicioasă pentru anularea legilor și măsurilor neconstituționale;
- părăsirea ideii despre atotputernicia Constituantului;
- schimbarea mentalității publice a guvernanților și guvernaților, în sensul încrederii în dreptate, al respectării dreptului și al lupei pentru triumful lor”.

Iată doar câteva din reflecțiile renumitului savant, care vin să accentueze nu doar rolul deosebit al dreptului în societate, dar și pericolele care amenință misiunea acestuia și măsurile care eventual le-ar aplana. În prezent, într-o altă formulă s-a impus un concept și un principiu „fundamental” în materie – principiul securității juridice (sau principiul stabilității raporturilor juridice) [82, p. 4].

Este important de reconfirmat în acest sens că securitatea raporturilor juridice presupune înainte de toate stabilitatea dreptului. Instabilitatea dreptului, dese schimbări ale elementelor sistemului juridic prin modificări, completări și abrogări de norme juridice creează nesiguranță, lipsă de încredere în normele juridice și riscul aplicării neunitare a dispozițiilor legale. Regulile de drept tranzitorii tind să asigure stabilitatea raporturilor juridice, însă aplicarea lor este de multe ori dificilă, în special în perioadele de tranziție și ale reformelor legislative care generează dese și complicate conflicte între legile succesive având același obiect de reglementare [75, p. 103].

În context, trebuie să recunoaștem că ideea de securitate, de stabilitate a raporturilor și a valorilor sociale și de realizare efectivă a drepturilor și intereselor legitime ale fiecăruia este comună atât dreptului public (de ex., regulile de bază ale incriminării penale – „nullum crimen sine lege” și „nulla poena sine lege”, ori drepturile și libertățile publice recunoscute cetățenilor în raporturile lor cu puterea publică), cât și dreptului privat [75, p. 103]. În dreptul privat securitatea juridică are un rol dintre cele mai însemnate, fiind ideea directoare a tuturor instituțiilor juridice fundamentale ale acestuia.

Dincolo de aceste particularități, important este că la ideea de securitate se atașează nu numai necesitatea stabilității dreptului, ci și rapiditatea procedurilor judiciare, precum și accesibilitatea lor efectivă. După cum s-a subliniat în literatura de specialitate, „un drept întârziat în aplicarea sa este deja un drept lezat” [178, p. 66], astfel încât eficacitatea lui devine îndoielnică.

Așadar, putem conchide că siguranța (calitatea și stabilitatea) dreptului în cadrul sistemului democratic este foarte importantă, constituind chiar fundamentul acestuia. Responsabilitatea asigurării stabilității dreptului revine în mod direct puterii legislative (responsabilă de calitatea și

stabilitatea normelor de drept) și puterii judecătorești a statului (responsabilă de interpretarea și aplicarea corectă și uniformă normelor de drept).

Recunoașterea teoretică a unei astfel de responsabilități însă nu este suficientă pentru manifestarea sa practică. Iată de ce, în prezent, tot mai mult se impune consacrarea normativă a securității juridice, inclusiv constituțională, pentru ca astfel ea să devină general obligatorie, iar în caz de necesitate să poată fi impusă cu ajutorul forței de constrângere a statului. În cazul dat vorbim despre necesitatea consacrării normative a securității juridice ca principiu fundamental pentru ordinea legală.

3.2. Securitatea juridică ca principiu fundamental al ordinii de drept

Abordând problema securității juridice ca principiu, reiterăm că într-un stat de drept respectarea principiilor precum legalitatea, securitatea juridică sau previzibilitatea normelor juridice trebuie să fie de domeniul normalității. Nerespectarea acestora generează o stare de insecuritate juridică, care determină la rândul său neîncrederea cetățeanului în autoritățile publice ale statului și în normele pe care acestea le edictează [83, p. 99].

„Modificarea permanentă a normelor juridice sau crearea de norme juridice cu un sens obscur este o sursă sigură de dezechilibru social și, ca atare, de neîncredere din partea particularilor.” [77, p. 116]. În lumina acestei realități, în ultimele decenii, în spațiul european tot mai mult s-a accentuat un nou principiu fundamental pentru existența statului de drept – principiul securității juridice sau, altfel spus, principiul stabilității raporturilor juridice. La moment acesta se bucură de o largă recunoaștere nu doar în sfera dreptului european, ci și în cea a majorității sistemelor juridice interne ale statelor membre.

În opinia cercetătorilor, acest fapt, dar și semnificația practică deosebită a principiului securității juridice, servește drept o premisă importantă și deloc neglijabilă pentru transpunerea lui și în Republica Moldova, ținând cont de eforturile depuse pentru consolidarea statului de drept și democratizarea societății moldovenești [37, pp. 303,304]. Mai mult, se consideră că necesitatea studierii principiului dat este determinată de câteva considerente importante [82, pp. 4,5]:

- în primul rând, pentru a fi funcțional, acest principiu are nevoie de un conținut clar și accesibil, astfel încât să nu fie perceput ca o noțiune abstractă.
- în al doilea rând, importanța explicării conținutului principiului este majoră mai ales pentru ordinea legală, deoarece atât autoritățile publice, cât și instanțele judecătorești sunt obligate să-l aibă în vedere – primele în emiterea/adoptarea actelor juridice, celelalte în soluționarea litigiilor deferite justiției [77, p. 112].

- în al treilea rând, preocuparea pentru asigurarea securității juridice este actuală mai ales în condițiile creșterii cantitative a legislației în ultimii ani, determinată de creșterea complexității dreptului ca urmare a dezvoltării noilor surse de drept, îndeosebi a celor comunitare și internaționale, precum și a evoluției societății, a apariției unor noi domenii de reglementare [72, p. 2].

Originea principiului securității juridice. Înainte de a analiza esența și conținutul principiului securității juridice, considerăm necesar a reitera câteva momente referitoare la originea acestuia. În doctrină, la acest capitol se menționează că „deși este important pentru statul de drept, acesta nu este reglementat juridic, fiind o creație a jurisprudenței” [78, p. 13].

Potrivit specialiștilor, „pentru prima dată ideea securității juridice ca principiu a fost menționată de Curtea de Justiție a Comunităților Europene, fiind apreciată ca o regulă de drept ce trebuie respectată în aplicarea tratatului” [78, p. 13]. Chiar dacă nu a fost consacrat în mod expres într-un text comunitar, Curtea de Justiție a Comunităților Europene a stabilit, încă în anul 1976 (Cauza C-74/74, CNTA SA împotriva Comisiei Comunităților Europene, Hotărârea din 15 iunie 1976), că principiul securității juridice este parte integrantă a ordinii juridice comunitare, fiind obligatoriu pentru statele membre în exercitarea prerogativelor conferite de directivele comunitare [71, pp. 42-44]. Subliniem că ne referim la abordarea securității juridice anume ca principiu de drept. Anumite laturi ale securității juridice au fost abordate și anterior, cum este, de exemplu, neretroactivitatea legii.

Ulterior, ideea a fost preluată în practica Curții Europene a Drepturilor Omului (în continuare – CtEDO), pentru ca mai târziu să se regăsească și în documentele europene (Cartea albă pentru un dialog intercultural, elaborată în 2008 de Consiliul Europei, unde se arată că „principiul preeminenței dreptului garantează separația puterilor, securitatea juridică și egalitatea tuturor în fața legii” – pct. 3.4.1) [78, p. 13].

Într-o altă opinie, expusă în doctrina românească, se consideră că principiul securității juridice este „un produs de import”, provenit în mare parte din dreptul german și introdus pas cu pas în ordinea internă prin prisma dreptului unional și al celui consacrat de Convenția Europeană a Drepturilor Omului [79, p. 105].

În pofida diversității de opinii cu privire la originea principiului, important este că anume jurisprudența instanțelor jurisdicționale europene a fost cea care a promovat securitatea juridică ca principiu și l-a impus spre respectare și executare statelor europene. Este un model ce poate fi preluat cu succes și de justiția din Republica Moldova.

Referitor la consacrarea normativă a principiului, precizăm că în dreptul european al drepturilor omului nu se atestă o reglementare expresă. În schimb, securitatea juridică este

analizată și aplicată la nivel jurisprudențial, de regulă în legătură cu principiul preeminenței dreptului, prevăzut în Preambulul Convenției Europene a Drepturilor Omului [180].

La nivel legislativ intern european, principiul securității juridice de asemenea nu este consacrat ca o regulă de drept de sine stătătoare, ci rezultă implicit din dispozițiile constituționale ale statelor europene, acesta fiind privit ca un corolar al statului de drept [79, p. 107].

Definirea principiului securității juridice. În unele lucrări de specialitate, securitatea juridică a fost definită ca „acel principiu care tinde să înlăture din ordinea juridică riscul de incertitudine generat de imprecizia sau de instabilitatea dreptului” [181, p. 158].

În același timp, unii cercetători susțin că, în sens larg, prin siguranța persoanei se înțelege siguranța juridică a acesteia, siguranță garantată de către drept, precizându-se în acest sens că „siguranța persoanei este un principiu care, la rândul său, este aproape rațiunea de a fi a dreptului însuși” [65, p. 178] sau că „securitatea juridică este calitatea unei ordini de drept ce garantează individului lizibilitate și încredere în ceea ce constituie dreptul la un moment dat și care, după toate probabilitățile, va fi dreptul și în viitor” [66, pp. 162,163].

În doctrina autohtonă, în cea mai relevantă definiție securitatea juridică este privită ca fiind „o stare de protecție juridică a persoanei (societății și statului) față de amenințări cu caracter juridic care parvin de la lege (drept)” [182, p. 35] [59, p. 181]. Susținem această definiție.

Este important de menționat că principalele amenințări la adresa securității juridice sunt reprezentate de caracteristicile negative ale legii (legislației), ce țin de conținutul (calitate, precizie etc.), acțiunea (efectul), interpretarea și aplicarea (uniformă) a acesteia. Subiecții responsabili de asigurarea securității juridice sunt, în primul rând, legiuitorul – responsabil de conținutul calitativ al legii, în al doilea rând, judecătorul – responsabil de interpretarea și aplicarea uniformă a legii, precum și toate autoritățile statului responsabile de aplicarea uniformă a dreptului [182, p. 35] [5, p. 30].

În doctrina franceză se concretizează că securitatea juridică trebuie să protejeze persoana „de pericolul care vine chiar din partea dreptului, contra unei insecurități pe care a creat-o dreptul sau pe care acesta riscă s-o creeze” [64, p. 10] și are un conținut complex, în sensul că ea comportă două mari categorii de reguli: pe de o parte, cele care vizează calitatea dreptului, iar pe de altă parte, cele care privesc asigurarea stabilității situațiilor juridice (respectiv neretroactivitatea legii și previzibilitatea acesteia și a acțiunilor statului, numită și „principiul încrederii legitime în continuitatea acțiunilor statale”) [67, p. 6]. Din această perspectivă, s-a arătat că axa formală a securității juridice o reprezintă calitatea legii, în timp ce axa temporală o reprezintă previzibilitatea legii [70, p. 5].

Elementele principiului securității juridice. Analizând și sintetizând mai multe reflecții expuse în literatura de specialitate [79, p. 107] [84, p. 38] [82, p. 5], se poate constata că, în esență, principiul securității juridice înglobează următoarele elemente componente: accesibilitatea și previzibilitatea legii, neretroactivitatea legii și interpretarea și aplicarea unitară a acesteia, coordonate a căror respectare constituie o condiție indispensabilă pentru o legislație eficace. Vom menționa că elementele teoretice ale securității juridice sunt reglementate în legislație în formă de exigențe față de diverse aspecte ale proceselor de elaborare, publicare, interpretare și aplicare a legilor. Respectiv, elementele principiului securității juridice în doctrina științifică devin exigențe în reglementarea legislativă. La forma lor de exigențe ale principiului securității juridice ne vom referi în paragraful următor, cercetând garantarea securității juridice în legislația națională.

a) Accesibilitatea și previzibilitatea legii. În opinia savantului român Rădulescu A., unul dintre mijloacele generale prin care poate fi înlăturată nesiguranța dreptului constă în „recunoașterea și precizarea dreptului prin legi și în genere prin norme scrise, clare și înțelese ușor; texte cât mai puțin susceptibile de discuții și controverse” [69, pp. 53,54].

După cum prea bine se știe, în cadrul societății ordinea de drept este asigurată în cea mai mare parte prin intermediul realizării și respectării principiului legalității, care „implică subordonarea necondiționată a subiectelor raporturilor juridice față de comandamentul normativ” [183, p. 163]. În acest sens, atragem atenția că chiar dacă respectarea legilor este obligatorie, nu i se poate pretinde unui subiect de drept să respecte o lege care nu este clară, precisă și previzibilă, întrucât acesta nu își poate adapta conduita în funcție de ipoteza normativă a legii. Iată de ce legiuitorul trebuie să manifeste o deosebită atenție atunci când adoptă un act normativ [80, p. 79]. Prin urmare, e de la sine clar că destinatarii normelor juridice trebuie să aibă o reprezentare clară a normelor juridice aplicabile, astfel încât să-și adapteze conduita și să prevadă consecințele ce decurg din nerespectarea acestora [184, pp. 302-308].

Aceste aspecte au fost ridicate la rangul de cerințe legale, fiind reglementate în actele legislative consacrate normelor de tehnică legislativă. În concret, art. 3 alin. (1) din Legea cu privire la actele normative, nr. 100/2017 [185], prevede: „La elaborarea unui act normativ se respectă următoarele principii: constituționalitatea; respectarea drepturilor și libertăților fundamentale; legalitatea și echilibrul între reglementările concurente; oportunitatea, coerența, consecutivitatea, stabilitatea și predictibilitatea normelor juridice; asigurarea transparenței, publicității și accesibilității; respectarea ierarhiei actelor normative.”

Așadar, după cum se poate observa, accesibilitatea și previzibilitatea au fost consacrate normativ ca principii ale legiferării. Acest lucru nu este întâmplător, deoarece alături de alte

principii în materie (neretroactivitatea legii, interpretarea unitară a legii etc.) acestea constituie o condiție sine qua non pentru o legislație de calitate [79, p. 107] și o aplicare eficientă a acesteia.

Accesibilitatea legii. Vorbind despre accesibilitatea legii, precizăm că în sensul cel mai general aceasta privește, în principal, aducerea la cunoștință publică a legii, moment realizat în principal prin publicarea actelor normative. După cum se știe, pentru ca o lege lato sensu să producă efecte juridice, trebuie să fie cunoscută de destinatarii săi; efectele legii se produc, prin urmare, după aducerea acesteia la cunoștința publică și după intrarea ei în vigoare [72].

O relevanță distinctă în contextul dat o are art. 23 alin. (2) din Constituția Republicii Moldova, potrivit căruia: „(2) Statul asigură dreptul fiecărui om de a-și cunoaște drepturile și îndatoririle. În acest scop statul publică și face accesibile toate legile și alte acte normative”. Prin urmare, asigurarea accesibilității legilor este o îndatorire fundamentală/constituțională a statului.

Există însă și o altă semnificație a noțiunii de accesibilitate, și anume aceea care privește modul de receptare a conținutului actelor normative de către corpul social, în sensul de înțelegere a acestora. În ordinea dată de idei, este important ca norma juridică să fie clară și inteligibilă, întrucât cei cărora li se adresează trebuie nu doar să fie informați în avans despre consecințele actelor și faptelor lor, ci să și înțeleagă consecințele legale ale acestora. În caz contrar, principiul „nemo censetur ignorare legem” nu ar mai putea fi aplicat, ceea ce ar avea grave consecințe asupra securității raporturilor sociale, dar și a existenței societății în general [72].

Într-o altă opinie, accesibilitatea legii presupune atât caracterul public al normei, ca pe un element intrinsec al juridicității sale, cât și claritatea conținutului normei, care să-i confere inteligibilitate nu doar pentru specialistul în drept, ci și pentru orice persoană cu inteligență medie [74, p. 53]. Considerăm că această abordare este mai completă și cuprinde aspectele esențiale ale accesibilității legii.

Precizăm că realizarea regulii legate de accesibilitatea legii este condiționată de mai mulți factori: alegerea formei exterioare a reglementării, alegerea modalității de reglementare, care se referă la opțiunea legiuitorului în legătură cu un anumit mod de impunere a conduitei prescrise subiecților de drept, și utilizarea procedeeleor de stabilire a unor noțiuni sintetice, într-un limbaj adecvat, printr-un instrument logic potrivit construcției normative [186, pp. 144,145].

Așadar, pornind de la cele enunțate, considerăm că cel mai dificil aspect al accesibilității unei legi rezidă în claritatea acesteia, altfel spus – în calitatea acesteia. Astfel, norma de drept trebuie să fie, pe de o parte, clară, adică ușor de înțeles, fără echivoc, simplă, concisă, fără elemente inutile, iar pe de altă parte, să fie precisă, în sensul că nu trebuie să lase loc de incertitudine în mintea cititorului [80, p. 81].

Cerințele necesare unei legi pentru ca aceasta să fie înțeleasă sunt definite, potrivit „Dicționarului explicativ al limbii române”, astfel:

- „precizie” – faptul de a fi precis, calitatea de a măsura, de a determina sau de a indica precis; exactitate;
- „claritate” – calitate a gândirii, a exprimării, a stilului de a fi clare, deslușite, lămurite; „cu claritate” – cu precizie, clar, lămurit, limpede.

Pornind de la aceste definiții lexicografice se poate susține că o lege precisă și clară are următoarele caracteristici [80, p. 81]:

- indică precis, cu exactitate și lămurește care este „reprezentarea conștientă a legiuitorului în legătură cu conduita posibilă sau datorată a subiecților participante la relațiile sociale” [183, p. 117];
- are un stil al exprimării clar, deslușit și limpede.

Prin urmare numai o astfel de normă poate fi calificată ca fiind „de calitate”, deoarece ea conține, fără posibilitatea de a fi interpretată, „ceea ce trebuie să îndeplinească un subiect, ceea ce el este îndreptățit să facă sau ceea ce i se recomandă sau este stimulat să îndeplinească” [183, p. 118]. În general, calitatea legii și claritatea acesteia trezesc, probabil cele mai multe discuții de specialitate. Mai jos ne vom referi la argumentele principale.

Vorbind despre calitatea legii, specialiștii precizează că „legea este făcută pentru a impune, a interzice, a sancționa. Ea nu este făcută pentru a flecări, a crea iluzii, a provoca ambiguități și decepții. Legea trebuie să fie deci normativă: legea non-normativă diminuează regula necesară, inducând un dubiu asupra efectului real al dispozițiilor sale. [...] Pentru a ști ce prevede legea, nu este suficient ca ea să fie accesibilă în sens material. Mai trebuie ca norma să fie și inteligibilă, calitate ce implică lizibilitatea, adică atât claritatea și precizia enunțurilor, cât și coerența lor” [79, p.102].

Din această perspectivă, se poate susține că inflația legislativă, instabilitatea normativă, nerespectarea cerințelor de tehnică și de procedură legislativă, la care se adaugă și incertitudinea ce planează asupra condițiilor de aplicare, creează o insecuritate juridică dificil de suportat pentru omul obișnuit, confruntat cu aplicarea dreptului, punându-l în dificultate chiar și pe specialistul în drept [79, p. 103].

Generalizând, subliniem că atât asigurarea clarității, cât și a preciziei (deci a calității legii) revine, în totalitate, în responsabilitatea nemijlocită a legiuitorului, fapt ce are un rol important pentru eficiența mecanismului de protecție a drepturilor omului și, implicit, pentru securitatea persoanei [177, p. 48].

Previzibilitatea legii. Literatura de specialitate folosește atât noțiunea de *previzibilitate*, cât și cea de *predictabilitate*. Conținutul sintagmei „predictabilitatea legii” are componenta semantică „a dictă”, „dictare” referindu-se la procesul de pronunțare clară a unui text pentru a fi scris sau înregistrat. Însuși cuvântul predictabilitate semnifică posibilitatea de a fi pronosticat pe baza unei generalizări științifice [104]. Sintagma „previzibilitatea legii” se referă la viziunea sau la deducerea evenimentelor. Referindu-ne la textul legilor, conținutul acestora trebuie să fie previzibil, predictabil sau pronosticat rezonabil. Totuși, luând în considerare sensul imprecis al pronosticului textului legii, având în vedere mai degrabă direcția generală de dezvoltare a creației legislative, termenul de previzibilitate este mai potrivit. Ținând cont de faptul că cei mai mulți autori autohtoni și străini, precum și jurisprudența europeană și națională, folosesc noțiunea de *previzibilitate*, vom folosi această noțiune, respectiv vom cita operele în forma lor originală.

Cerința imperativă de previzibilitate semnifică faptul că efectele legii trebuie să fie previzibile, în măsura în care să le permită subiecților de drept să-și gândească conduita conform reglementărilor legii [80, p. 83].

Într-o altă opinie, previzibilitatea legii evocă posibilitatea pe care o oferă celor interesați însăși norma juridică de a-și reprezenta consecințele aplicării ei ori cele ce derivă din ignorarea sau încălcarea ei. Previzibilitatea se polarizează astfel în jurul „urmărilor” efectivității normei [74, p. 60].

Dintr-o altă perspectivă, cercetătorii atenționează că o lege este previzibilă dacă „definește întinderea și modalitățile de exercitare a funcțiilor autorităților publice competente în materie cu suficientă claritate pentru a proteja individul împotriva arbitrariului” [80, p. 84].

Considerăm necesar a sublinia că cele două concepte – accesibilitatea și previzibilitatea – se află într-o strânsă legătură și într-o interdependență, afirmându-se în acest sens că „accesibilitatea este condiția imanentă a previzibilității, premisa acesteia, întrucât pentru a prevedea trebuie mai întâi să ai acces la suficiente și comprehensibile informații pertinente” [74, p. 53].

Prin urmare, nu putem să ne raportăm la una dintre aceste cerințe (pe care trebuie să le întrunească o lege de calitate) fără a lua în considerare existența celeilalte. Acest lucru se observă cel mai bine atunci când încercăm să identificăm conținutul cerinței privind previzibilitatea – „o lege este previzibilă dacă este suficient de precisă și clară pentru a putea fi aplicată”. În acest sens, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a precizat că „legea trebuie să fie accesibilă justițiabilului și previzibilă în ceea ce privește efectele sale. Pentru ca legea să satisfacă cerința de previzibilitate, ea trebuie să precizeze cu suficientă claritate întinderea și modalitățile de exercitare a puterii de

apreciere a autorităților în domeniul respectiv, ținând cont de scopul legitim urmărit, pentru a oferi persoanei o protecție adecvată împotriva arbitrariului” (citată de Popescu R.-M. [80, p. 85]).

În concluzie, reiterăm opinia profesorului Deleanu I., care a apreciat destul de just problema în cauză și a subliniat următoarele [74, pp. 52,53]: „Accesibilitatea și previzibilitatea unei norme de conduită socială și, a fortiori, a unei norme juridice sunt condiții imanente ale acesteia, în lipsa lor acea normă negându-și însuși rostul. Mai mult chiar, am spune că o normă juridică inaccesibilă și/sau imprevizibilă introdusă în viața socială este ori poate fi mai păgubitoare decât inexistența ei, pentru prea simplul motiv că o normă care nu există nu poate antrena răspunderea juridică, pe când una care există, dar de nimeni înțeleasă cum s-ar cuveni, rămâne un mijloc perfid oficializat de a face rău destinatarilor ei”, deci – am adăuga noi – un pericol pentru drepturile omului și securitatea persoanei.

Importanța acestor principii a fost subliniată atât în jurisprudența Curții Constituționale a Republicii Moldova [187, p. 59], cât și în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, care a pus, în mod esențial, accentul pe respectarea exigențelor de calitate a legislației interne, legislație care, pentru a fi compatibilă cu principiul preeminenței dreptului, trebuie să îndeplinească cerințele de: accesibilitate, claritate (normele trebuie să aibă o redactare fluentă și inteligibilă, fără dificultăți sintactice și pasaje obscure sau echivoce, într-un limbaj și stil juridic specific normativ, concis, sobru, cu respectarea strictă a regulilor gramaticale și de ortografie), precizie și previzibilitate („lex certa”, norma trebuie să fie redactată clar și precis, astfel încât să permită oricărei persoane – care, la nevoie, poate apela la consultanță de specialitate – să își corecteze conduita și să fie capabilă să prevadă, într-o măsură rezonabilă, consecințele care pot apărea dintr-un act determinat).

Aceste exigențe trebuie să fie inerente oricărui act normativ, cu atât mai mult unor reglementări care le dau autorităților publice dreptul de a interveni în viața privată a persoanei (precum ar fi, în opinia cercetătorilor, Codul administrativ al Republicii Moldova [188, pp. 108-118] [187, pp. 59-68]). Numai în condițiile respectării lor este posibilă protecția și, eventual, apărarea eficientă a drepturilor și libertăților omului, este posibilă asigurarea securității juridice a persoanei.

Însă, Constituția Republicii Moldova nu stabilește exigențe clare față de calitatea și previzibilitatea legilor.

b) Neretroactivitatea legii. Multiplele aspecte ale principiului securității juridice au fost examinate minuțios de teoreticieni și practicieni pe parcursul timpului. Unul din pilonii de bază și, probabil, cel mai vechi este cel al neretroactivității legii.

Normele cu privire la efectele și aplicarea legilor în genere, inițial aveau următorul conținut: „Legea dispune numai pentru viitor; ea nu are putere retroactivă”, după modelul Codului civil francez din 1804, care în art. 2 a statuat că: „La loi ne dispose que pour l’avenir; elle n’a point d’effet rétroactif” [189]. Practic de la norma juridică privind neretroactivitatea legii s-au dezvoltat celelalte componente ale securității juridice: previzibilitatea, accesibilitatea și interpretarea unitară a legii [190, p. 4]. Toate elementele numite asigură aplicarea legală a legii și respectarea drepturilor omului. Într-un sens mai larg, acestea sunt caracteristicile noțiunii de legalitate.

Ca regulă generală, legea nu se aplică pentru trecut. Totuși, ca orice regulă, și aceasta are excepții aplicabile atât în dreptul penal, cât și în dreptul civil. O problema jurisprudențială aparține a retroactivității o reprezintă și interpretările. Normele legale nu persistă veșnic. Legislația este supusă unui proces permanent de perfecționare, adaptare și interpretare. Acest proces este determinat de relațiile sociale în dezvoltare, jurisprudența instanțelor judecătorești și cercetările teoretice efectuate.

Normele juridice puse la baza reglementărilor constituționale ale multor state cu referire la acțiunea în timp a legii se conțin în Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Baza principiului legalității, indispensabil de principiul securității juridice, este pusă în art. 7 din Convenție, în care se statuează că: „Nimeni nu poate fi condamnat pentru o acțiune sau o omisiune care, în momentul săvârșirii, nu constituia o infracțiune potrivit dreptului național sau internațional. De asemenea, nu se poate aplica o pedeapsă mai severă decât aceea aplicabilă în momentul săvârșirii infracțiunii” [180]. Această normă se referă la retroactivitatea și la neretroactivitatea normei care înrăutățește poziția persoanei supuse urmării. Deși inițial s-a referit la pedeapsa penală și la poziția inculpatului, ulterior această regulă a cuprins și alte domenii legale, fiind aplicabilă inclusiv dreptului civil.

În majoritatea statelor democratice, neretroactivitatea legii, ca element al securității juridice, a fost ridicată la rangul de principiu constituțional, devenind astfel obligatoriu nu doar pentru judecătorul care aplică legea, ci și pentru legiuitor, care este ținut deopotrivă să-l respecte în procesul de legiferare. În așa mod, neretroactivitatea legii constituie în prezent o garanție fundamentală a drepturilor constituționale [191, p. 139]. Vom adăuga că neretroactivitatea legii nu este unicul element și o exigență a principiului securității juridice. Cum am accentuat mai sus, aceasta trebuie suplinită cu calitatea legii și interpretarea uniformă.

Constituția Republicii Moldova conține anumite reglementări cu referire la aceste exigențe, dar reglementările sunt răzlețe și incomplete. Bunăoară, art. 22 din Constituție [48] stabilește: „Nimeni nu va fi condamnat pentru acțiuni sau omisiuni care, în momentul comiterii, nu constituiau un act delictuos. De asemenea, nu se va aplica nicio pedeapsă mai aspră decât cea care

era aplicabilă în momentul comiterii actului delictuos”. Jurisprudența Curții Constituționale este fermă în sensul unei interpretări riguroase și univoce a acestor prevederi constituționale, nelăsând loc la niciun fel de confuzii în privința modului și cadrului de aplicare a acestui text constituțional explicit. Totuși, norma citată omite aplicarea retroactivă a legii favorabile, așa cum, de exemplu, prevede Constituția României [120] în articolul 15, alineat (2): „Legea dispune numai pentru viitor, cu excepția legii penale sau contravenționale mai favorabile”. Vom reveni la aceste aspecte mai jos.

Astfel, reglementările juridice citate tratează diferite aspecte ale retroactivității legii. În context, este definitorie stabilirea caracteristicilor temporale ale raporturilor juridice la care se referă norma: trecutul, prezentul sau viitorul. Totodată, trebuie determinate caracteristicile de stare ale raporturilor juridice: consumate, în execuție sau planificate. În funcție de rezultat, aplicabilitatea legii noi este retroactivă sau neretroactivă [190, p. 5]. Totuși, normele constituționale omit prevederile despre aplicarea legii mai favorabile.

Revenind la abordarea teoretică a subiectului, reiterăm că în perioada Revoluției franceze neretroactivitatea era considerată „o garanție fundamentală a libertății publice”, dar ulterior, prin dezvoltare jurisprudențială și doctrinală, legiuitorul a stabilit că legea poate deroga de la acest principiu, dat fiind că în Franța principiul nu are putere constituțională [192, pp. 469,470]. Ulterior, dezvoltarea normelor retroactivității legilor a concordat permanent cu perspectivele apărării drepturilor omului.

După cum am menționat anterior, doctrina autohtonă se bazează pe faptul că protecția drepturilor este una dintre activitățile de guvernare, care oferă persoanei o securitate juridică reală. O trăsătură specifică a acestei activități este existența mecanismelor legale puse atât la dispoziția statului, folosite de acesta pentru impactul pozitiv și reglementarea relațiilor sociale, cât și la dispoziția omului, garantându-i executarea reală a îndatoririi statului de a proteja drepturile omului în conformitate cu normele constituționale.

Totodată, în știința juridică, „protecția drepturilor omului și cetățeanului” este interpretată în sens îngust și în sens larg. În sens îngust, protecția este înțeleasă ca tip de procedură, iar în sens larg – ca îndatorire constituțională a statului, activitățile sistematice ale organismelor de protecție a drepturilor omului etc. În lipsa unor soluții la această problemă, nu poate fi vorba de o societate durabilă, precum nu poate fi vorba nici despre un stat obișnuit, nemaivorbind despre unul de drept [193, pp. 78-85]. Fiind de acord cu autorul, vom adăuga că asemenea abordare necesită și o viziune strategică de dezvoltare a sectorului de securitate [194, pp. 67-78].

Majoritatea autorilor admit ideea că principiul neretroactivității legii este esențial pentru protecția drepturilor omului în fața legii. N-ar exista nicio siguranță pentru persoane dacă, atâta

vreme cât o lege este în vigoare, iar ele s-au conformat prevederilor acesteia, s-ar putea repune în discuție, după abrogarea ei, actele încheiate conform dispozițiilor legale. Sau, în alți termeni, legea este un ordin al legiuitorului, iar un ordin nu poate fi valabil decât pentru viitor; nu se poate pretinde cetățenilor supunerea față de o lege pe care n-o puteau cunoaște întrucât încă nu exista [73, pp. 319-322]. Pe cale de consecință, „dacă un individ care se supune ordinului legii ar putea să fie tulburat sub pretextul că o lege posterioară a modificat termenii reglementării existente anterior, legea și-ar pierde orice putere, pentru că nimeni n-ar mai cuteza nici măcar să execute ordinele legii de teama actelor care, deși făcute legitim, ar fi ulterior criticate de o lege nouă și necunoscută” [192, p. 468].

Nu trebuie să considerăm totuși că în Franța sau în orice altă țară în care retroactivitatea legii este lăsată la aprecierea legiuitorului, cu condiția ca ea să fie, de fiecare dată, expres și neîndoiește prevăzută, renunțarea, prin voința legiuitorului, la neretroactivitate – întrucât aceasta nu are valoarea unui principiu constituțional – ar putea duce la practici legislative abuzive. Este ceea ce a decis, formal, Consiliul Constituțional francez în decizia nr. 98-404 din 18 decembrie 1998, publicată în Jurnalul Oficial al Republicii Franceze din 27.12.1998, în termeni pe care îi reproducem riguros: „Dacă legiuitorul are facultatea de a adopta dispoziții fiscale retroactive, el nu poate să facă aceasta decât în considerarea unui motiv de interes legal suficient și sub rezerva de a nu lipsi de garanții legale exigențele constituționale.” În speță Consiliul constituțional a declarat, tocmai pentru acest motiv, contrară Constituției o dispoziție legală a legii care îi fusese supusă spre judecare [192, p. 470].

În deplină concordanță cu cele expuse, doctrina juridică, în ipoteza că în legislațiile unor state, ca și în legislația franceză, principiul neretroactivității nu este înscris în Constituție, ci doar în Codul civil, cu consecința că legiuitorul ordinar poate înlătura acest principiu prin adoptarea unei legi retroactive – a admis unanim că neretroactivitatea este regula, iar retroactivitatea excepția.

În context, cercetătorii autohtoni, după o analiză minuțioasă a legislației Republicii Moldova, a actelor normative și a recomandărilor Uniunii Europene, a jurisprudenței Curții Constituționale, Curții Europene pentru Drepturile Omului, a doctrinei în domeniu, menționează destul de argumentat că „derogarea și excepția reprezintă procedee tehnice aplicate la elaborarea actului legislativ (normativ) pentru a ajusta normele juridice ale acestuia la condițiile reale ale mediului social și a asigura echitatea și eficiența reglementării juridice, luând în considerare că nu pot exista derogări de la principiul securității raporturilor juridice (art. 6 §1 al Convenției) decât doar dacă anumite motive substanțiale și imperioase o cer” [195, pp. 124-132].

Pentru înțelegerea profundă a conținutului normelor privind retroactivitatea legii, vom apela succint la reperatele gândirii juridice de la începutul sec. al XX-lea. Cu privire la aplicarea legii în timp și la regula neretroactivității legilor, cercetătorul român Cantacuzino M. arăta că „în rezolvarea problemei privitoare la câmpul de aplicare a legilor în timp trebuie să ținem seama de următoarele două principii: pe de-o parte, legea nouă trebuie să aibă preferință față de legea veche pentru îndoitul motiv că în mod teoretic ea realizează sau e menită să realizeze un progres social, o stare mai bună și pentru că trebuie în principiu să aibă o putere obligatorie obștească, uniformă pentru toți. Dar, de altă parte, siguranța raporturilor sociale și asentimentul de care legea trebuie să se bucure în simțul de dreptate al tuturor cer neapărat ca legea nouă să nu nimicească sau să nu modifice, fără un motiv grav de înaltă ordine obștească, acele stări de drepturi care, în momentul când legea nouă intră în vigoare, erau deja traduse în acte de voință și în raporturi încheiate și valabile după legea în momentul încheierii.” [196, p. 20].

Astfel, vedem că în perioada de la Revoluția franceză până la legislația modernă, evoluția doctrinară s-a referit preponderent la beneficiul obștesc sau social. Totuși, elementele de progres sau de îmbunătățire a situației erau prezente. În dezvoltare firească s-a ajuns la concluzia că nu poate exista beneficiu obștesc prin neglijarea beneficiului individual, astfel, ca urmare a conștientizării importantelor evenimente din sec. XX, au fost definite normele obligatorii de respectare a drepturilor omului, printre care siguranța raporturilor juridice.

În context, alți savanți români cu renume considerau că deși, „la prima vedere, problema neretroactivității pare foarte simplă – orice lege nouă reglementează, în principiu, numai actele și situațiile ivite din ziua punerii ei în vigoare; legea veche se aplică la toate actele și situațiile ivite înainte de abrogarea ei”, în practică însă, „problema este mult mai complicată”, făcând următoarele precizări: doctrina clasică și-a axat criteriul în deosebirea dintre drepturile câștigate și simplele expectative. Când o lege lovește sau modifică drepturi deja câștigate, ea are un efect retroactiv; când lovește sau modifică numai simple expectative, ea nu are efect retroactiv. Prin urmare, o lege care nu este retroactivă prin natura ei sau prin declarația legiuitorului nu trebuie aplicată drepturilor deja câștigate în momentul punerii ei în vigoare, însă trebuie aplicată simplelor expectative.

Dar ce se înțelege prin *drepturi câștigate* și prin *simple expectative*? În general, autorii definesc ca drepturi câștigate drepturile intrate definitiv în patrimoniul nostru și care nu ne mai pot fi răpite prin faptul nimănui, iar ca expectative – simpla speranță de a se folosi de un drept care nu s-a realizat încă și a cărei realizare este eventuală. Jurisprudența a adoptat în marea ei majoritate acest criteriu clasic, bazat pe distincția dintre drepturi câștigate și simple expectative, iar doctrina modernă combate cu vigoare deosebirea clasică între aceste două noțiuni, întrucât este foarte greu

a deosebi în practică drepturile câștigate de simplele expectative; criteriul clasic nu este deci destul de clar și de bine definit [197, p. 42].

În ceea ce privește actele cu efecte viitoare și succesive, ale căror consecințe au loc sub imperiul unei legi noi, alta decât legea în vigoare la momentul în care actul a fost încheiat, pentru a ști dacă putem aplica legea nouă acestor efecte fără a-i da un caracter retroactiv, „cel mai bun criteriu este acela propus de cercetătorii Colin A. și Capitant H.. După acești savanți, „trebuie să distingem între consecințele și efectele deja trecute, epuizate sau complet realizate ale unor acte sau situații anterioare, și consecințele și efectele viitoare, adică nerealizate în momentul intrării în vigoare a noii legi, ale acelor acte sau situații anterioare. Conform regulii neretroactivității și nesupraviețuirii, în principiu primele efecte rămân supuse legii vechi, sub care a fost făcut actul, pe când următoarele vor fi supuse legii noi, sub care se îndeplinesc” [198, p. 51].

Acești autori apreciau că legea nouă este prezumată a fi mai bună decât legea veche și, în consecință, legea nouă trebuie să reglementeze pentru efectele care se vor produce în viitor ale unor acte sau situații juridice, chiar anterioare promulgării acesteia. Așadar, consecințele trebuie guvernate de legea nouă, pentru că ea se aplică pentru viitor, iar trecutul aparține legii vechi. De la principiul potrivit căruia legea nouă se aplică inclusiv consecințelor viitoare ale situațiilor sau raporturilor juridice chiar anterioare, există două excepții: contractele și legile supletive sau facultative [198, p. 51].

Profesorul M. Cantacuzino considera că pentru a răspunde la întrebarea care lege va cărmui efectele raportului încheiat, efecte care rămân a se produce în viitor, „formula general admisă recurge la criteriul drepturilor câștigate pe care legea nouă trebuie să le respecte”. Însă, singurul criteriu sigur se găsește „în noțiunea de raport, întrucât tăria și aplicația legilor de drept privat nu se manifestă decât cu privire la reglementarea raporturilor de la individ la individ. Sunt în domeniul dreptului privat drepturi care se nasc într-un subiect determinat în stare de puteri, de aptitudini, de facultăți opozabile oricui, adică asigurate de respectul tuturor și al societății și care puteri, aptitudini, facultăți nu se traduc în raporturi determinate decât prin un act juridic de voință a subiectului dreptului. Astfel este proprietatea [...], astfel sunt drepturile cuprinse în noțiunea de libertate [...], tot astfel sunt puterile derivând dintr-un anumit statut sau dintr-o anumită stare de capacitate, puteri care până când n-au fost exercitate prin un act de voință nu dau loc la raporturi determinate. Toate aceste puteri pot să fie îngădite sau nimicite pentru viitor prin o lege posterioară nașterii dreptului de proprietate sau stării de libertate, sau de capacitate, fără ca legea care aduce modificări acestor puteri să aibă o putere retroactivă; dar raporturile în care se traduseseră aceste puteri prin un act de voință al subiectului, anterior intrării în vigoare a legii noi, nu pot fi atinse prin această lege” [196, p. 25].

În opinia aceluiși cercetător, în ceea ce privește drepturile care nu se nasc decât în puterea unui raport determinat, prealabil încheiat, cum sunt drepturile născute din contract, regula neretroactivității „duce neapărat la rezultatul că în principiu efectele viitoare ale contractului, astfel cum ele sunt determinate prin voința comună a părților contractante, se vor realiza potrivit acestei voințe în limitele îngăduite de legea vigoare la momentul când contractul s-a încheiat, fără ca o lege ulterioară să poată avea vreo influență asupra efectelor care mai rămân a se produce în puterea contractului. Totuși, această aplicație a normei nu e exactă decât în privința acelor dispoziții legale care sunt interpretative a voinței părților, adică a acelor care determină efectele pe care contractul trebuie să le producă după natura lui și în privința cărora voința părților s-a referit în mod tacit la legea în vigoare în momentul contractării. Când însă o lege ulterioară modifică efectele viitoare ale unei specii de contract sau le exclude pentru satisfacerea unui interes de ordine publică, atunci dispoziția ce modifică sau prohibitivă a legii ulterioare se aplică și la efectele nerealizate ale contractului anterior încheiat, pentru motivul că ordinea publică astfel cum legiuitorul o stabilește trebuie prin esența ei să aibă un caracter de unitate și de uniformă obligativitate pentru toți și că împotriva legii obștești nu poate prevala legea privată a contractului” [196, p. 37].

Referind-se la redactarea normei de retroactivitate a legii, profesorul Micescu I. apreciază că „două dispoziții acumulate, condensate: una care se referă la domeniul de aplicare a legii pentru viitor și fixează în timp crâmpeiul de durată asupra căruia legea are vigoare; a doua se referă la trecut și-l exceptează de la punerea în vigoare a unei legi, sustrăgându-l de la autoritatea ei. Acolo însă unde se naște dificultatea este când un eveniment are loc fără a-și epuiza, în însăși clipa apariției lui, toate consecințele. Când suntem în prezența unor manifestări continue, de oarecare durată, a unui eveniment juridic, durata prelungirii manifestării în timp poate să cadă peste momentul schimbării unei legi. Evenimentele desfășurându-se în timp, au un crâmpei din existența lor sub imperiul unei legi anterioare și un alt crâmpei sub imperiul unei legi viitoare”. În aceste condiții, profesorul utilizează distincția dintre drepturile câștigate și simplele expectative, arătând că „drepturile câștigate nu pot fi modificate de o lege ulterioară, întrucât ele, luându-și ființa valabilă sub imperiul legii anterioare și legea ulterioară neputând să aibă efect retroactiv, ar urma – dacă asemenea drept ar fi tangibil prin punerea în vigoare a unei legi noi – ca legea nouă să aibă putere retroactivă, ceea ce interzice norma retroactivității. Nu sunt decât două categorii de excepții, în care doctrina a văzut, după distincția între drepturile câștigate și simplele expectative, drepturi câștigate: situațiile contractuale și dispozițiile supletive ale legii vechi”. În general, toate legile se aplică numai pentru viitor, însă același cercetător afirmă că există legi „care prin starea lor au putere retroactivă: legile de ordine publică și legile interpretative” [199, p. 79]. Excepțiile de la regulă vor fi examinate mai jos, fiind făcute concluziile de rigoare.

La moment, în doctrina autohtonă se menționează că „legitățile sociale caracteristice doar dreptului se întrunesc în conținutul unei categorii de principii denumite special-juridice. Ele reflectă particularitățile reglementării juridice, determină distincția de alți reglatori sociali și, de aceea, sunt determinate a fi principii ale reglementării juridice. La categoria acestora sunt atribuite: principiul libertății, egalității juridice, răspunderii pentru vinovăție, unității între drepturile și obligațiile juridice, unității dintre dreptul obiectiv și dreptul subiectiv, principiul garantării de stat etc. Deosebit de important în acest caz este că principiile general-sociale și cele special-juridice pot fi eficiente doar fiind aplicate corelativ” [200, pp. 4-11]. Iată de ce insistăm asupra privirii în ansamblu a tuturor elementelor securității juridice, neretroactivitatea legii fiind unul dintre pilonii acesteia.

Cercetătorii autohtoni menționează în contextul dat că principiul neretroactivității legii răspunde preocupării de securitate juridică, fiind o garanție pentru situațiile juridice legal create și consolidate sub imperiul legii vechi. Neretroactivitatea reprezintă deci un factor de ordine și de securitate juridică, protejând drepturile subiective împotriva intervenției legiuitorului și împiedicând repunerea în discuție a drepturilor dobândite și a actelor vechi încheiate sub imperiul legii vechi [201, p. 458] [202, p. 110]. Mai mult, și Curtea Constituțională a Republicii Moldova a confirmat semnificația deosebită a principiului în cauză, subliniind: „Principiul neretroactivității legii urmărește protejarea libertăților, contribuie la adâncirea securității juridice și a certitudinii în raporturile interumane.” [203].

În concluzie, retroactivitatea legii sau regula de neretroactivitate a legii se bazează în primul rând pe dezideratul asigurării drepturilor omului [204, p. 285] și pe siguranța raporturilor juridice. La aplicarea acesteia vom lua seama de criteriul temporal – raport juridic trecut, prezent sau viitor, precum și de criteriul de stare al raportului juridic – consumat, în execuție sau planificat. Retroactivitatea legii nu poate fi aplicată pentru înrăutățirea situației individului, dar poate fi aplicată pentru îmbunătățire. Totuși, legiuitorul va evita asemenea ingerințe, păstrând regula neretroactivității. În această afirmație ne conducem de alte elemente ale securității juridice: previzibilitatea, accesibilitatea și interpretarea unitară a legii. Or, legea retroactivă a priori nu poate fi previzibilă, din simplul motiv că nu a existat la momentul apariției raportului juridic. În același timp, o lege retroactivă va afecta substanțial regulile de accesibilitate și de interpretare unitară a legii sub aspectul inexistenței sale în etapa planificării actului juridic și asumării eventualelor consecințe. Doar privite și aplicate în complex elementele numite servesc și asigură siguranța raporturilor juridice din cadrul societății.

Susținând cercetătorii autohtoni [37, p. 333] [86, p. 19], formulăm pe final propunerea de a consolida principiul neretroactivității legii la nivelul Constituției Republicii Moldova atât ca

regulă, cât și cu consacarea expresă a excepțiilor de la ea. Aceste măsuri sunt necesare cel puțin din câteva considerente, printre care: în primul rând, în calitatea sa de principiu constituțional, neretroactivitatea legii este obligatorie pentru toate ramurile de drept, nu numai pentru acelea care îl prevăd expres, cu excepțiile prevăzute explicit; în al doilea rând, în afara excepțiilor stabilite prin Constituție, nicio altă excepție nu trebuie să aducă limitări acestui principiu constituțional, orice alte prevederi legale contrarii trebuind a fi considerate neconstituționale și putând fi atacate pe căile controlului de constituționalitate; în al treilea rând, excepția efectului retroactiv al legii favorabile trebuie să fie corelată dreptului persoanei de a beneficia de aceasta și obligației corelative a statului de a-l respecta; în al patrulea rând, ca excepție, persoana trebuie să dispună de dreptul de a beneficia de efectul retroactiv al legii favorabile atât în materie procesual civilă, cât și în materie procesual penală. În fine, doar o consacrare constituțională precisă, clară și completă a neretroactivității legii și a excepțiilor favorabile de la aceasta ar putea să consolideze, să garanteze și să asigure respectarea principiului securității juridice ca principiu fundamental în cadrul unui stat de drept.

c) Interpretarea și aplicarea uniformă a legii. Interpretarea unitară a legii constituie o altă exigență a principiului securității juridice și chiar dacă, în aparență, acest element al său aduce pe primul plan rolul instanțelor judecătorești, în realitate exigența vizează tot activitatea legislativă, deoarece de modul în care sunt elaborate, corelate, sistematizate actele legislative, depinde caracterul unitar al interpretării lor [72, pp. 12,13].

În acest sens, cercetătorii atenționează că „interpretarea juridică este o temă de importanță majoră pentru domeniul juridic, teoretic și practic, întrucât atât autoritatea ce elaborează, cât și cele ce aplică legea trebuie să țină cont de valorile ce ghidează societatea în care au loc procesele de elaborare și aplicare a dreptului” [88, p. 41]. Din perspectiva dată, se consideră că „puterea de interpretare a dreptului poate deveni un adevărat substitut al controlului de constituționalitate” [205, p. 130]. Mai mult, în doctrină se susține că „un loc deosebit în influența asupra dezvoltării dreptului îi revine precedentului judiciar referitor la interpretarea legilor” [206, p. 534] [207, p. 52].

Referindu-se la puterea judecătorului de a interpreta, Aramă E. subliniază că aceasta „are o amplitudine elastică, întrucât asupra ei influențează cultura juridică, dar și cultura generală, formația judecătorilor, ținuta morală a judecătorului, contextul politic, atenția justițiabililor”. În continuare, cercetătoarea reiterează că în adoptarea deciziei judecătorești trebuie să fie independenți și să nu primească niciun fel de instrucțiuni referitor la faptul cum trebuie să interpreteze dreptul. O justiție independentă și puternică reprezintă o garanție contra abuzurilor puterii legislative și

executive, dar și contra abuzurilor particularilor, indiferent de statutul lor economic sau politic” [88, p. 41].

În acest context este semnificativ faptul că „puterea judecătorească nu este o putere politică, funcția ei socială este de a asigura preeminența dreptului în interesul societății în întregime și a fiecărui membru în particular. Dacă puterea legislativă și executivă se schimbă periodic, alta este situația puterii judecătorești, căreia îi revine sarcina de a asigura continuitatea și coerența indispensabile dreptului, supunând actele normativ-juridice adoptate în diferite legislaturi și sub diferite guvernări unei interpretări care să le imprime conformitatea cu valorile universale, de respectarea cărora depinde în mod esențial conviețuirea pașnică” [208, p. 24]. Prin urmare, din perspectiva dată, anume judecătorului îi revine misiunea principală de a asigura respectarea principiului securității juridice în cadrul raporturilor sociale, fiind garantul principal al acestuia. Constituția Republicii Moldova nu conține însă suficiente reglementări privind aplicarea uniformă a legii de către instanțele judecătorești.

Așadar, elementele pe care se bazează principiul securității juridice sunt certitudinea, predictibilitatea dreptului, necesare mai ales pentru a menține încrederea legitimă a cetățenilor în activitatea instanțelor [82, p. 8]. Important este că certitudinea și predictibilitatea dreptului privesc atât legea, cât și jurisprudența [78, p. 14]. Din perspectiva dată se poate susține că securitatea juridică este parte intrinsecă a securității sociale, componentă care denotă raporturile constructive dintre cetățean și puterile legislativă și judecătorească ale statului [76, p. 187]. În acest fel, abordarea cuprinzătoare capătă valoarea justificată.

În concluzie, subliniem că în cadrul ordinii de drept respectarea principiului securității juridice trebuie să reprezinte o prioritate, atât sub aspectul asigurării calității legii și acțiunii sale în timp, cât și al interpretării corecte și aplicării uniforme a acesteia de către autoritățile statului, rolul principal în acest sens revenind autorității legislative și puterii judecătorești.

3.3. Garantarea securității juridice a persoanei în legislația națională

Securitatea juridică a persoanei. Înainte de a trece nemijlocit la abordarea garantării securității juridice a persoanei, considerăm necesar a clarifica un moment extrem de important legat de însuși sensul sintagmei *securitate juridică a persoanei*. În literatura de specialitate, unii cercetători definesc această expresie într-un mod în care apar mai multe semne de întrebare decât răspunsuri clare.

Bunăoară, Рагимов А.Т. (Raghimov A.T.) susține: „Categorica de securitate juridică a persoanei, reprezentând o concretizare a unei abstracții mai largi – securitatea persoanei, și fiind un antipod al pericolului, cuprinde toate instrumentele și mijloacele juridice predestinate

funcțional pentru a contracara eficient pericolele. Acestea sunt instrumente atât de apărare juridică, cât și de protecție juridică a drepturilor omului prin măsuri de asigurare juridică organizațională” [209, pp. 17,18]. Considerăm mult prea largă această abordare a principiului securității juridice. În această accepțiune, securitatea juridică ar cuprinde oricare obiecte protejate, inclusiv proprietatea, accesul la informație, libertatea întrunirilor sau altele. Pe când securitatea juridică încearcă să protejeze stabilitatea și previzibilitatea raporturilor juridice, fără a se extinde asupra altor drepturi fundamentale. Incontestabil, raporturile juridice ale căror stabilitate este protejată pot avea orice obiect, dar principiul securității juridice garantează realizarea acestora, nu și obiectul lor.

La rândul său, Тюрина Т.Б. (Tiurina T.B.) consideră că „principalele forme de exprimare a securității juridice rezidă în reglementarea normativă a unor asemenea instituții juridice precum sunt legitima apărare, extrema necesitate și autoapărarea civilă” [210, p. 9]. Alt exemplu de interpretare extensivă a principiului securității juridice, pe care îl considerăm excesiv.

În același context, Галузин А.Ф. (Galuzin A.F.) consideră că „la categoria măsurilor juridice de asigurare a securității juridice pot fi atribuite garanțiile juridice, imunitățile juridice, regimurile juridice (de exemplu, stările excepționale), măsurile de apărare a drepturilor, măsurile de asigurare, măsurile de răspundere juridică” [211, p. 110]. Aceasta de asemenea este o interpretare extensivă a securității juridice, care include mijloace nespecifice, cum ar fi instituția imunității sau a regimului stării excepționale.

Observăm că în opinia acestor cercetători securitatea juridică a persoanei presupune în esență existența unor instituții juridice de apărare a drepturilor și a libertăților acesteia.

În literatura de specialitate autohtonă, un astfel de subiect nu este pus în discuție, dar unele reflecții în acest sens le atestăm la cercetătoarea Buga L., pentru care problema securității persoanei constituie o problemă-cheie, care presupune în esență „capacitatea sa de apărare a vieții și sănătății sale, a drepturilor și libertăților fundamentale, proprietatea, onoarea și demnitatea sa”. În această opinie, „securitatea societății reprezintă continuarea securității omului. Securitatea statului însă formează unul dintre elementele necesare și una dintre condițiile securității societății. Doar creând condiții necesare privind asigurarea securității persoanei pot fi întreprinse măsuri în vederea asigurării securității societății și a statului. De aici rezultă interesul sporit față de securitatea juridică a persoanei”. Pe cale de consecință, autoarea consideră că „securitatea persoanei nu poate fi elucidată în afara securității juridice, mecanismelor sale juridice de reglementare” [85, p. 44]. Susținem întru totul această argumentare privind reglementarea securității juridice a persoanei.

Pe de altă parte, Buga L. consideră justificată utilizarea termenului *securitate juridică* pentru caracterizarea securității sistemului juridic în general și a dreptului inclusiv [85, p. 45]. În acest sens, cercetătoarea menționează: „Vorbind despre securitatea juridică, în primul rând trebuie să înțelegem că prin intermediul reglementărilor juridice a relațiilor sociale sunt realizate măsuri de securitate în diferite domenii ale vieții sociale, precum: economică, politică, ecologică, militară, informațională etc. Respectiv, securitatea juridică este chemată să asigure starea de apărare a intereselor naționale, reflectate în procesul reglementării juridice a relațiilor sociale prin elucidarea și identificarea diferitelor tipuri de securitate. Astfel se manifestă importanța securității în apărarea intereselor naționale. Rolul dreptului în asigurarea securității naționale implică necesitatea asigurării securității juridice a întregului sistem juridic” [85, p. 45]. Aceste idei sunt binevenite și contribuie la o mai bună înțelegere a scopurilor securității juridice.

Totuși, considerăm că abordarea menționată este prea extensivă, deoarece securitatea sistemului juridic în general echivalează cu menținerea securității statului. Or, statul este funcțional atât timp cât este funcțional sistemul său juridic, prin mecanismele de elaborare și adoptare a legilor, garantarea executării lor și asigurarea proceselor de sancționare a neexecutării. Pe când securitatea juridică se referă la anumite aspecte ale funcționării statului, anume de previzibilitate, claritate și stabilitate a raporturilor juridice.

Pornind de la aceasta, autoarea Buga L. apreciază „securitatea juridică a persoanei ca starea de apărare a intereselor primordiale ale individului împotriva amenințărilor în domeniul relațiilor juridice. În concret, obiectul de studiu al securității juridice a persoanei este persoana, interesul persoanei în domeniul relațiilor juridice. Securitatea persoanei ca instituție juridică reprezintă un domeniu complex, iar securitatea juridică a persoanei reprezintă un element al acestui domeniu. Pe de altă parte, securitatea juridică a persoanei include asigurarea juridică a diferitelor tipuri de securitate: ecologică, economică, informațională, politică etc. De aici se observă necesitatea și importanța securității juridice a persoanei în raport cu alte tipuri de securitate. Securitatea juridică trebuie să fie clasificată în funcție de conținutul ramurii de drept care reglementează și apără respectivele relații sociale și, prin urmare, se asigură securitatea persoanei. Din acest punct de vedere, asigurarea juridică a securității se divizează în civilă, penală, ecologică etc. Asemenea divizare permite identificarea normelor juridice, corespunzător a ramurii de drept, care asigură securitatea individului în vederea prevenirii amenințărilor posibile. Însă individul formează nu doar obiectul securității juridice a persoanei, dar și subiectul acesteia. Persoana, ca subiect al securității juridice, posedă o dublă natură: pe de o parte, necesită apărare, iar pe de altă parte, dimpotrivă, constituie o sursă de pericol și amenințare. De exemplu, neexecutarea obligațiilor încredințate poate cauza pericol pentru sine și persoanele din jur” [85, p. 47].

Reflectând asupra poziției date, constatăm că în mare parte aceasta se aseamănă cu ideile expuse în doctrina rusă. În opinia noastră, o asemenea abordare a categoriei securității juridice a persoanei este mult prea largă și difuză, ceea ce complică înțelegerea acesteia și face foarte dificilă asigurarea ei practică. În acest sens, susținem opinia cercetătorilor Iacob I. și Costachi Gh., care susțin că „consacrarea normativă a diferitor instituții juridice (mijloace juridice) destinate protecției și apărării drepturilor și intereselor persoanei (societății, statului) nu poate fi privită ca o probă a stării de protecție juridică a acestor subiecți, adică a securității lor juridice” [182, p. 26]. Astfel, cercetătorii definesc securitatea juridică ca fiind „o stare de protecție juridică a persoanei (societății și statului) față de amenințări cu caracter juridic care parvin de la lege (drept). Principalele amenințări la adresa securității juridice sunt reprezentate de caracteristicile negative ale legii (legislației) ce țin de conținutul (calitate, precizie etc.), acțiunea (efectul), interpretarea și aplicarea (uniformă) a acesteia” [182, p. 36]. Aceleași idei autorul le-a analizat în cadrul grupului de cercetare cu Costachi Gh. și Iacob I. [139].

Pornind de la cele menționate, conchidem că securitatea juridică a persoanei presupune securitatea persoanei garantată de principiul securității juridice. Doar într-o astfel de accepțiune pericolele ce amenință securitatea juridică a persoanei reies din obiectul protejat – stabilitatea și previzibilitatea raporturilor juridice, precum și măsurile chemate să asigure o astfel de securitate a persoanei. Aceste măsuri necesită o abordare sistemică, rațională și chibzuită [212, pp. 161-176].

Garantarea securității juridice a persoanei în sistemul de drept al Republicii Moldova. Respectarea drepturilor omului începe de la recunoașterea și proclamarea lor. Acestor scopuri servesc așa acte precum Convenția Europeană a Drepturilor Omului și Constituția Republicii Moldova, prevederile cărora constituie fundamentul apărării drepturilor omului. Dar, pe acest fundament urmează de zidit edificiul măreț al legislației, actele legislative și normative care vor reglementa raporturi juridice, vor declara și vor garanta drepturi și obligații. Asemenea norme juridice sunt numeroase și diverse, precum sunt numeroase și diverse relațiile dintre oameni. Totodată, relațiile dintre oameni mereu se modifică, se transformă, apar noțiuni noi bazate pe realități nevăzute anterior. Acestor mișcări trebuie să le corespundă și legislația – baza normativă trebuie să fie în permanentă mișcare, fiind un organism viu care evoluează continuu. Doar așa tindem spre idealul asigurării drepturilor fiecărui om [213, pp. 4-10].

În rândul actelor fundamentale care proclamă principiile de bază ale securității juridice am numit Convenția Europeană a Drepturilor Omului [180]. Aceasta stipulează în art. 5 că orice persoană are dreptul la libertate și la siguranță. Nimeni nu poate fi lipsit de libertatea sa, cu excepția cazurilor strict determinate și potrivit căilor legale. În art. 6 este stabilit că orice persoană are dreptul la judecarea cauzei sale în mod echitabil, în mod public și în termen rezonabil, de către o

instanță independentă și imparțială, instituită de lege, care va hotărî fie asupra încălcării drepturilor și obligațiilor sale cu caracter civil, fie asupra temeiniciei oricărei acuzații în materie penală îndreptate împotriva sa. Astfel, dreptul la siguranță și dreptul la un proces echitabil, bazat pe lege, constituie fundamentul principiului securității juridice. Aceste norme sunt reflectate în Constituția Republicii Moldova și vor fi analizate mai jos.

În art. 7 din Convenție, cu privire la interzicerea oricăror pedepse fără lege, este stipulat că nimeni nu poate fi condamnat pentru o acțiune sau o omisiune care, în momentul săvârșirii, nu constituia o infracțiune potrivit dreptului național sau internațional. De asemenea, nu se poate aplica o pedeapsă mai severă decât cea aplicabilă în momentul săvârșirii infracțiunii. Articolul 18 din Convenție, privind limitarea folosirilor restrângerilor drepturilor, stabilește că restricțiile care, în termenii prezentei Convenții, sunt aduse respectivelor drepturi și libertăți, nu pot fi aplicate decât în scopul pentru care ele au fost prevăzute. Acestea de asemenea sunt norme importante în asigurarea principiului legalității – legalitatea și neretroactivitatea.

Din normele citate putem desprinde baza garantării exigențelor securității juridice. Iar rolul primordial în această activitate îi revine statului. Din motivele menționate, este imperativă implementarea în normele constituționale a normelor de protecție a drepturilor omului inițiate în actele internaționale fundamentale [213, p. 5].

În sensul expus, un act fundamental cu norme referitoare la principiul securității juridice, destinate printre altele să asigure statul de drept, este Constituția Republicii Moldova. În art. 1 este consfințit că Republica Moldova este un stat suveran și independent, unitar și indivizibil. Forma de guvernământ a statului este republica. Republica Moldova este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sunt garantate [214, pp. 25,26]. Aceste reglementări garantează drepturile și libertățile omului și dreptatea, recunoscându-le valori supreme. Deja în art. 4 din Constituție este făcută legătura dintre statul de drept și respectarea drepturilor omului: dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile omului se interpretează și se aplică în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care Republica Moldova este parte. Dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte și legile ei interne, prioritate au reglementările internaționale [48]. În sensul protecției juridice, norme importante își găsesc reflecția și în articolul 18, alineat (1) din Constituție, potrivit căruia cetățenii Republicii Moldova beneficiază de protecția statului atât în țară, cât și în străinătate. Reglementările constituționale întăresc aplicabilitatea legilor oricăror raporturi sociale, inclusiv extrateritoriale.

În continuare, textul Constituției Republicii Moldova conține mai multe norme referitoare la exigențele principiului securității juridice. Astfel, în art. 20, privind accesul liber la justiție, se menționează că orice persoană are dreptul la satisfacție efectivă din partea instanțelor judecătorești competente împotriva actelor care violează drepturile, libertățile și interesele sale legitime. Nicio lege nu poate îngreuna accesul la justiție. Însă, acest articol nu menționează nimic despre interpretarea uniformă a legilor.

O normă importantă cu privire la legalitate se conține în art. 22 – neretroactivitatea legii: „Nimeni nu va fi condamnat pentru acțiuni sau omisiuni care, în momentul comiterii, nu constituiau un act delictuos. De asemenea, nu se va aplica nicio pedeapsă mai aspră decât cea care era aplicabilă în momentul comiterii actului delictuos”. În compartimentele precedente ale prezentului studiu am argumentat necesitatea modificării și completării acestui articol constituțional cu exigențe ale securității juridice. Acestea trebuie să conțină prevederi despre neretroactivitatea legii, cu excepțiile legii favorabile; precum și despre interpretarea și aplicarea uniformă a legilor.

Articolul 23 din Constituție se referă la dreptul fiecărui om de a-și cunoaște drepturile și îndatoririle. Este stipulat că fiecare om are dreptul să i se recunoască personalitatea juridică. Statul asigură dreptul fiecărui om de a-și cunoaște drepturile și îndatoririle. În acest scop statul publică și face accesibile toate legile și alte acte normative. Deși constituie un element important al protecției juridice, publicarea și accesibilitatea legilor în sensul material al cuvântului nu descoperă pe deplin exigențele securității juridice, care stabilește accesibilitatea legilor inclusiv în sensul înțelegerii legilor.

Articolul 25 privind libertatea individuală și siguranța persoanei stabilește că libertatea individuală și siguranța persoanei sânt inviolabile. În sensul acestui articol constituțional, noțiunea de siguranță se referă la securitatea fizică a persoanei – în baza legii, dar fără a dezvolta aspectele esențiale ale securității juridice. Nici alte aspecte de securitate a persoanei nu sunt descoperite. Totuși această protecție este importantă, așa cum stabilește baza legală pentru orice ingerință în viața privată sau libertatea persoanei. Legalitatea rămâne a fi un principiu esențial pentru garantarea protejării drepturilor omului.

Remarcăm că anumite drepturi personale nu trebuie să afecteze securitatea națională, cum este, de exemplu, reglementat în articolul 34 din Constituție, potrivit căruia dreptul la informație nu trebuie să prejudicieze măsurile de protecție a cetățenilor sau siguranța națională.

Este necesar de menționat și articolul 76 din Constituție, care stabilește obligativitatea publicării legilor, care, ca și articolul 23, se referă la accesibilitatea legilor, deși mai sus am argumentat că accesibilitatea se referă nu doar la publicare, ci și la textul accesibil înțelegerii sau

perceperii sensului legal. Este importantă anume înțelegerea corectă a legilor, dar norma constituțională nu se referă la aceste aspecte.

Cu referire la interpretarea legilor, Constituția stabilește interpretarea legilor ca una din atribuțiile de bază ale Parlamentului, în articolul 66, litera c). Articolul 135, în alineatul (1), litera b) stabilește competența Curții Constituționale de a interpreta Constituția. O normă referitoare la interpretare o găsim și în articolul 4 menționat mai sus, care stipulează concordanța interpretării. Totodată, Constituția Republicii Moldova nu conține reglementări despre obligativitatea aplicării uniforme a legilor de către instanțele judecătorești.

Rolul acestor prevederi constituționale nu este declarativ. Importanța normelor constituționale se reflectă la nivelul practic, în activitatea legislativă de zi cu zi. La acest capitol, cercetătorul Balmuș V. reamintește că dacă „Republica Moldova este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sunt garantate” (art. 1 alin. (3), art. 34 alin. (1)-(2) din Constituția Republicii Moldova), iar „dreptul persoanei de a avea acces la orice informație de interes public nu poate fi îngrădit”, aceasta presupune că „autoritățile publice, potrivit competențelor ce le revin, sunt obligate să asigure informarea corectă a cetățenilor asupra treburilor publice și asupra problemelor de interes personal” (art. 34 alin. (1)-(2) din Constituția Republicii Moldova). Scopul urmărit de autor este de a demonstra că evoluția procesului de amendare a Codului cu privire la știință și inovare și a Codului educației a condiționat revenirea la problema respectării principiilor preeminenței dreptului și asigurării securității juridice în Republica Moldova. Autorul vine cu argumente ce confirmă că principiile în cauză nu sunt respectate în continuare atât în procesul elaborării actelor legislative în cadrul Guvernului, Cancelariei de Stat, ministerelor și al altor autorități administrative centrale, cât și în procesul adoptării lor de către Parlament [215, pp. 23-30]. Iată de ce este imperativă garantarea securității juridice în normele de drept comun.

Din normele citate, deducem clar ideile de promovare a ordinii de drept, de respectare a drepturilor omului și, implicit, de garantare a securității juridice. Între altele, asigurarea securității persoanei prin promovarea statului de drept și a drepturilor omului este constant susținută de mai mulți savanți renumiți din Republica Moldova. În acest context, vom menționa ideile expuse de profesorul Costachi Gh., potrivit căruia „educația pentru drepturile omului implică procese, schimbări și competențe de lungă durată. Și, din acest motiv, atunci când vorbim de educația pentru drepturile omului vorbim de educația pentru viață și pe tot parcursul vieții – a dezvolta competențe la indivizi pentru drepturile omului și deci a promova o cultură a drepturilor omului nu pot fi tratate doar ca materii școlare, este vorba de mult mai mult decât atât. Educația pentru drepturile omului

poate să contribuie substanțial la asigurarea securității persoanei. Înțelegerea principiilor și drepturilor omului și cunoașterea mijloacelor de realizare și apărare a acestora dau posibilitate indivizilor de a-și valorifica oportunitățile, de a-și asigura existența și dezvoltarea fizică și spirituală, de a se implica în procesul de luare a deciziilor ce privesc viața lor, în procesul de soluționare a conflictelor și de menținere a păcii și a ordinii în comunitate, în baza respectării drepturilor omului. În fine, dat fiind faptul că, în mare parte, securitatea persoanei este orientată spre protecția drepturilor omului, prevenirea conflictelor și eliminarea cauzelor insecurității și vulnerabilității, orice strategie de asigurare a securității persoanei (care acum, cu regret, lipsește în Republica Moldova) trebuie să fie orientată în mod necesar și spre crearea unei culturi politice și juridice bazate pe drepturile omului (cultura drepturilor omului). În prezent, necesitatea și oportunitatea unei astfel de culturi practice este de necontestat, întrucât constituie o premisă și o condiție-cheie pentru democratizarea societății, edificarea statului de drept și integrarea europeană a Republicii Moldova” [36, pp. 15-19].

Cu referire la principiul de accesibilitate a actului normativ, este important de menționat și de susținut ideile expuse de academicianul Guceac I., conform căruia „individul percepe și interpretează ideea statului de drept așa cum îi permite propria conștiință, cunoștințele acumulate, aptitudinile și abilitățile de care dispune. Din păcate, atitudinea societății față de drept variază de la nihilism juridic până la idealism, punând în seama dreptului speranțe înșelătoare. Cu toate acestea, este de datoria noastră să recunoaștem că niciunul dintre obiectivele majore, de primă necesitate, cu care se confruntă țara noastră, nu poate fi realizat fără asigurarea drepturilor și libertăților cetățenilor” [193, pp. 78-85]. Susținem deplin această constatare, considerând protecția drepturilor omului una din condițiile principiile pentru asigurarea dezvoltării societății.

Din aceste idei decurge obligația legiuitorului de a stabili niște criterii clare pentru respectarea securității juridice în procesul de creare a actelor normative. Legea privind actele normative, nr. 100/2017 [185], ne oferă următoarele componente ale principiului securității juridice: previzibilitatea legii este asigurată prin norma care stabilește că actul normativ trebuie să corespundă prevederilor Constituției Republicii Moldova, tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte, principiilor și normelor unanim recunoscute ale dreptului internațional, precum și legislației Uniunii Europene. Actul normativ trebuie să se integreze organic în cadrul normativ în vigoare, scop în care:

a) proiectul actului normativ trebuie corelat cu prevederile actelor normative de nivel superior sau de același nivel cu care se află în conexiune;

b) proiectul actului normativ întocmit în temeiul unui act normativ de nivel superior nu poate depăși limitele competenței instituite prin actul de nivel superior și nici nu poate contraveni scopului, principiilor și dispozițiilor acestuia.

Componentele principiului securității juridice de interpretare unitară a legii sunt desfășurate în art. 41, care stabilește că elementele constitutive ale actului normativ trebuie să asigure expunerea consecutivă, ordonată și sistematizată a obiectului reglementării, precum și interpretarea și aplicarea corectă a actului normativ.

Articolul 71 menționează că interpretarea actelor normative se efectuează cu scopul clarificării sensului unui act normativ sau al unor dispoziții din acesta. Prin interpretare se oferă soluții juridice de aplicare a normei de drept în sensul exact al acesteia. De menționat că interpretarea unitară a legii este unul din componentele de bază ale principiului securității juridice.

În art. 72 este explicat că: actele de interpretare oficială a Constituției Republicii Moldova și a legilor constituționale sunt adoptate de Curtea Constituțională. Interpretarea oficială a legilor, altele decât cele menționate, se realizează exclusiv de către Parlament prin adoptarea legilor de interpretare. Interpretarea oficială a ordonanțelor Guvernului se realizează de către Guvern prin adoptarea de ordonanțe, în limita termenului de abilitare, sau de către Parlament prin adoptarea legilor de interpretare, în afara acestuia. Actele de interpretare oficială a actelor normative, altele decât cele menționate, sunt adoptate, aprobate sau emise de autoritățile care au adoptat, au aprobat sau au emis actele supuse interpretării. Actul normativ se interpretează printr-un act normativ de aceeași categorie și forță juridică. Actul normativ de interpretare nu are efecte retroactive, cu excepția cazurilor în care prin interpretarea normelor de sancționare se creează o situație mai favorabilă. Deci, în acest context legiuitorul, în deplină concordanță cu principiul securității juridice, ne oferă niște reguli clare de interpretare a actului normativ, dar și se referă la o altă componentă a principiului – cea de neretroactivitate a actului normativ.

În aceeași ordine de idei, art. 73, acțiunea în timp a actului normativ, stabilește că actul normativ se aplică fără limită de timp dacă în textul acestuia nu este prevăzut altfel. Actul normativ sau unele dispoziții ale acestuia pot avea aplicare temporară. În acest caz, în actul normativ se indică termenul de aplicare ori evenimentul la survenirea căruia actul normativ sau unele dispoziții își încetează acțiunea. Actul normativ produce efecte doar cât este în vigoare și, de regulă, nu poate fi retroactiv sau ultraactiv. Au efect retroactiv doar actele normative prin care se stabilesc sancțiuni mai blânde. Actele normative pot avea efect ultraactiv, în mod excepțional, dacă acest lucru este prevăzut expres de noul act normativ [185].

Din analiza prezentată concluzionăm rolul diriguitor al actelor fundamentale: Convenția Europeană al Drepturilor Omului și Constituția Republicii Moldova. De aceeași importanță

definitorie este și Legea privind actele normative, nr. 100/2017, care stabilește condițiile obligatorii de garantare a principiului securității juridice în sistemul de drept al Republicii Moldova. Mai jos vom încerca să demonstrăm respectarea acestor exigențe în actele legislative de specialitate și aplicative [213, p. 7].

Actele legislative codificate sunt un pilon de nădejde al normelor juridice sistematizate și, implicit, al asigurării exigențelor statului de drept, inclusiv al accesibilității actelor normative și interpretării unitare a legii. Legile codificate sunt diferite, precum sunt variate și relațiile omenești. Clasificându-le după ramurile dreptului, cele mai cunoscute sunt Codul familiei, Codul muncii, Codul civil, Codul contravențional, Codul penal.

Bunăoară, Codul penal al Republicii Moldova cuprinde importante norme juridice penale în materie. Astfel, art. 8 reglementează acțiunea legii penale în timp și instituie neretroactivitatea legii penale, statuând că caracterul infrațional al faptei și pedeapsa pentru aceasta se stabilesc de legea penală în vigoare la momentul săvârșirii faptei. În continuare, art. 10 stabilește excepția de la regulă, menționând că „legea penală care înlătură caracterul infrațional al faptei, care ușurează pedeapsa ori, în alt mod, ameliorează situația persoanei ce a comis infracțiunea are efect retroactiv, adică se extinde asupra persoanelor care au săvârșit faptele respective până la intrarea în vigoare a acestei legi, inclusiv asupra persoanelor care execută pedeapsa ori care au executat pedeapsa, dar au antecedente penale”. Norma ce întărește această regulă generală se conține în alin. (2) al articolului citat: „legea penală care înăsprește pedeapsa sau înrăutățește situația persoanei vinovate de săvârșirea unei infracțiuni nu are efect retroactiv” [216].

O desfășurare importantă a normelor retroactivității o găsim în articolul 101 privind aplicarea legii penale mai favorabile în cazul pedepselor definitive [216]. Deci, în dreptul penal regula generală de neretroactivitate a legii se aplică cu referire la înrăutățirea poziției subiectului de drept, iar legea nouă are efect retroactiv dacă îmbunătățește poziția persoanei inculpate. Aceste două părți ale aceleiași medalii reflectă conținutul drepturilor omului prin echitate și umanism [190, p. 5].

Codul civil reglementează un număr impunător de raporturi juridice. Unele dintre normele sale sunt relative exigențelor principiului securității juridice. Astfel, art. 5 cu referire la analogia legii și analogia dreptului stipulează că în cazul nereglementării prin lege ori prin acord al părților și lipsei de uzanțe, raporturilor juridice li se aplică, dacă aceasta nu contravine esenței lor, norma legislației civile care reglementează raporturi similare (analogia legii). Dacă aplicarea analogiei legii este imposibilă, drepturile și obligațiile părților se determină în funcție de principiile generale și de sensul legislației civile (analogia dreptului). Nu se admite aplicarea prin analogie a normelor care limitează drepturile civile sau care stabilesc răspundere civilă. Instanța de judecată nu este în

drept să refuze înfăptuirea justiției în cauzele civile pe motivul că norma juridică lipsește sau că este neclară (interpretarea unitară a legii) [217].

Cu referire la următoarea componentă a principiului securității juridice, Codul civil stabilește în art. 6 privind acțiunea în timp a legii civile: legea civilă nu are caracter retroactiv. Legea civilă nu modifică și nici nu suprimă condițiile de constituire a unei situații juridice constituite anterior, nici condițiile de stingere a unei situații juridice stinse anterior. De asemenea, legea nouă nu modifică și nu desființează efectele deja produse ale unei situații juridice stinse sau în curs de realizare. Legea nouă este aplicabilă situațiilor juridice în curs de realizare la data intrării sale în vigoare. De la data intrării în vigoare a legii noi, efectele legii vechi încetează, cu excepția cazurilor în care legea nouă prevede altfel. În cazul situațiilor juridice contractuale în curs de realizare la data intrării în vigoare a legii noi, legea veche va continua să guverneze natura și întinderea drepturilor și obligațiilor părților, precum și orice alte efecte contractuale, dacă legea nouă nu prevede altfel. Respectiv, în aceste situații dispozițiile legii noi se aplică modalităților de exercitare a drepturilor sau de executare a obligațiilor, precum și de înstrăinare, preluare, transformare sau de stingere a acestora. De asemenea, dacă legea nouă nu prevede altfel, clauzele unui act juridic încheiat anterior intrării în vigoare a legii noi contrare dispozițiilor ei imperative sunt, de la această dată, lipsite de orice efect juridic.

Articolele citate din Codul civil demonstrează legăturile dintre normele constituționale fundamentale și normele juridice de drept comun. Aceste legături sunt foarte bine analizate de savanții Arseni Al. și Dabija T.. Cercetătorii afirmă că relațiile de drept, actele curților constituționale au supremație față de actele organelor legislative și executive, deoarece curțile constituționale pot declara actele parlamentului, ale guvernului ca fiind contrare Constituției, prin urmare lipsite de forță juridică. Se subînțelege că aspectele referitoare la competență, procedură, organizare, precum și la alte probleme ale activității curților constituționale sunt specifice fiecărei țări. Totuși, principiile fundamentale ale activității curților constituționale sunt aceleași. Printre acestea se numără și principiul supremației Constituției, asigurarea drepturilor și libertăților omului și cetățeanului. Principiul dat este caracteristic și pentru activitatea Curții Constituționale a Republicii Moldova, care se conduce după valorile juridice precum: supremația dreptului, prioritatea drepturilor omului și cetățeanului față de societate și de stat, recunoașterea principiilor și a normelor de drept internațional unanim acceptate [218, pp. 8-12].

Alți autori autohtoni [82, pp. 4-9] subliniază că „asigurarea respectării principiului securității juridice pentru existența statului de drept trebuie să reprezinte o prioritate și implică acordarea unei importanțe cât mai mari calității legii. Ca atare, chiar dacă inflația legislativă și complexitatea legilor pot fi justificate prin factori istorici, sociologici, politici, economici, este

necesar totuși un efort susținut de reducere a excesului normativ și de supunere a normelor edictate exigențelor securității juridice. Este vorba de un efort care îl privește în primul rând pe legiuitor, care trebuie să pornească de la diagnosticarea problemelor și identificarea remediilor adecvate. Primul pas constă în fundamentarea riguroasă a activității de legiferare pe principiile tehnicii legislative și în creșterea accesibilității și previzibilității normelor juridice. În același timp, o preocupare distinctă trebuie să rămână activitatea jurisdicțională și interpretarea uniformă a legii în activitatea acesteia, în vederea asigurării rolului puterii judecătorești de garant final al securității juridice a relațiilor sociale în statul de drept”. Anume aceste aspecte le-am subliniat și prin citarea normelor juridice de mai sus.

O mai adâncă interdependență a normelor constituționale cu normele de drept comun putem găsi în Codul muncii. Spre exemplu, în articolul 9 – „Drepturile și obligațiile de bază ale salariatului” – printre altele este menționat, la punctul f), că salariatul are dreptul la informarea deplină și veridică privind condițiile de activitate anterior angajării sau transferării într-o altă funcție. Iar la punctul f-1) e stipulat că salariatul are dreptul la informarea și consultarea privind situația economică a unității, securitatea și sănătatea în muncă și privind alte chestiuni ce țin de funcționarea unității, în conformitate cu prevederile prezentului cod. Considerăm că aceste norme decurg direct din principiul securității juridice, componentele căruia – accesibilitatea, interpretarea unitară, previzibilitate și altele – sunt consfințite în normele constituționale citate mai sus [219, p. 9].

În aceeași ordine de idei, Codul familiei în articolul 164 privind aplicarea normelor dreptului familiei ale statelor străine menționează că, în cazul aplicării pe teritoriul Republicii Moldova a normelor dreptului familiei ale statelor străine, conținutul acestora se determină conform interpretării oficiale sau conform practicii din statele respective. Persoanele interesate au dreptul să prezinte documente ce confirmă conținutul normelor dreptului familiei ale statului străin pe care le invocă sau să contribuie într-un alt mod la determinarea conținutului acestor norme. Dacă măsurile întreprinse nu permit stabilirea conținutului normelor dreptului familiei ale statelor străine, se aplică legislația Republicii Moldova. Normele dreptului familiei ale statelor străine nu sunt aplicabile pe teritoriul Republicii Moldova dacă acestea contravin moravurilor și ordinii publice din țara noastră. În acest caz, se aplică legislația Republicii Moldova [220, p. 164].

O altă desfășurare a principiului securității juridice o găsim în normele Codului contravențional, care în articolul 1 – „Legea contravențională a Republicii Moldova” – stipulează că codul contravențional este legea Republicii Moldova care cuprinde norme de drept ce stabilesc principiile și dispozițiile generale și speciale în materie contravențională, determină faptele ce constituie contravenții și prevede procesul contravențional și sancțiunile contravenționale. În

cazurile expres prevăzute în prezentul cod, dispoziția articolului din cod poate să conțină o normă de trimitere la un alt act cu caracter normativ, publicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova. În asemenea cazuri, exigențele aplicabile normei legii contravenționale, inclusiv exigența de previzibilitate, sunt aplicabile și actului normativ respectiv. Dacă în procesul aplicării unui alt act normativ se constată că prevederile acestuia contravin principiilor stabilite în prezentul cod, se aplică prevederile prezentului cod.

În articolul 3 găsim regulile referitoare la acțiunea legii contravenționale în timp: caracterul contravențional al faptei și sancțiunea ei contravențională se stabilesc de prezentul cod în vigoare la momentul săvârșirii faptei. Legea contravențională care înăsprește sancțiunea sau înrăutățește situația persoanei vinovate de săvârșirea unei contravenții nu are efect retroactiv. Fapta care, printr-o lege nouă, nu mai este considerată contravenție nu se sancționează, iar sancțiunea stabilită și neexecutată anterior intrării în vigoare a noii legi nu se execută. Dacă legea nouă prevede o sancțiune contravențională mai blândă, se aplică această sancțiune. În cazul aplicării sancțiunii din legea veche, această sancțiune se execută în limita maximului sancțiunii din legea nouă. Dacă legea nouă nu mai prevede o anumită categorie a sancțiunii, sancțiunea de o astfel de categorie, stabilită și neexecutată anterior intrării în vigoare a noii legi, nu se mai execută. Dacă legea nouă prevede o sancțiune mai aspră, contravenția continuă a cărei săvârșire a început anterior intrării în vigoare a noii legi se sancționează în conformitate cu legea în vigoare la momentul consumării ei. Timpul săvârșirii contravenției este considerat timpul săvârșirii acțiunii ilicite, iar în cazul inacțiunii, timpul în care trebuia să se desfășoare acțiunea pe care contravenientul a omis să o efectueze, independent de timpul survenirii urmărilor. Tot în acest context sunt și normele articolul 5 cu referire la principiul legalității: Nimeni nu poate fi declarat vinovat de săvârșirea unei contravenții, nici supus sancțiunii contravenționale decât în conformitate cu legea contravențională. Interpretarea extensivă defavorabilă și aplicarea prin analogie a legii contravenționale sunt interzise. Legea contravențională nu urmărește cauzarea suferințelor fizice sau lezarea demnității omului. Nimeni nu poate fi supus la torturi, nici la pedepse sau tratamente crude, inumane ori degradante. [221, pp. 3-5]. În acest mod, elementele securității juridice a persoanei își găsesc aplicabilitatea în diverse ramuri ale dreptului.

O manifestare neordinară a principiului securității juridice o găsim în Legea cu privire la Banca Națională a Moldovei [222]. Articolul 11 privind actele Băncii Naționale, în alineatul (5), stabilește că: actele Băncii Naționale nu se supun controlului de oportunitate; în alineatul (7): actele Băncii Naționale în domeniul politicii monetare și valutare, inclusiv măsurile de salvagardare, pot fi contestate doar sub aspectul procedurii de adoptare. În articolul 75, sancțiuni și măsuri de remediere, este stabilită competența Băncii Naționale de aplicare a sancțiunilor și a

măsurilor de remediere, în baza constatărilor de încălcare a legii, atât persoanelor fizice, cât și persoanelor juridice, băncilor sau unităților de schimb valutar. Articolul 75-1 stabilește procedurile de constatare a încălcărilor, iar articolul 75-2 – procedurile de aplicare a sancțiunilor și a măsurilor de remediere. Normele citate au venit să înlocuiască redacția anului 2017 din Legea instituțiilor financiare [223] (ulterior, Lege cu privire la lichidarea băncilor), care în articolul 38, alineat (7), privitor la încălcări, măsuri de remediere și sancțiuni, stipula că: „în procesul de judecată intentat Băncii Naționale în legătură cu aplicarea sancțiunilor, se vor respecta condițiile de reparare a prejudiciilor materiale și menținerea tuturor efectelor produse în baza actului anulat al Băncii Naționale, inclusiv retragerea licenței rămânând în vigoare; contestarea sau acțiunea în justiție nu va influența asupra procesului de lichidare și nu va suspenda executarea actelor impuse de Banca Națională; instanța de judecată stabilește legalitatea acțiunilor întreprinse în scopul executării prezentei legi și decide numai asupra faptului dacă au fost făcute cu sau fără intenție; angajații Băncii Naționale, administratorul special, lichidatorul și persoanele angajate pentru acordarea asistenței acestora nu răspund pentru prejudiciile, acțiunile sau omisiunile care au avut loc în exercitarea atribuțiilor lor decât în cazul în care s-a demonstrat că acestea sunt intenționate și ilegale” [224]. Totalitatea acestor norme juridice, luând în considerare necesitatea prevenirii prejudiciilor semnificative în sistemul financiar, oferă Băncii Naționale competențe de adoptare a actelor cu caracter normativ sau individual cu o capacitate limitată de contestare. Altfel spus, sunt acte de o stabilitate juridică deosebită. În acest caz, constatăm aplicarea principiului securității juridice.

În concluzie, menționăm importanța definitorie a bazei legale – actelor constituționale, actelor legislative, actelor normative – în garantarea principiului securității juridice. Analiza aprofundată a acestora facilitează perfecționarea cunoașterii științifice și elaborarea recomandărilor practice pentru implementarea cu succes a dezideratelor protecției drepturilor omului și garantării statului de drept. Anume aceste norme juridice vor sta la baza hotărârilor și deciziilor judecătorești legale, menite să apere sau să restabilească drepturile lezate ale persoanei. Recomandăm cercetătorilor și practicienilor analiza sistemică a bazei legale anume sub aspectul respectării principiului securității juridice a persoanei. Acest procedeu va permite compararea normelor legale cu caracter similar în diferite acte legislative pentru a defini mai complet conținutul acestora, aplicarea lor exactă și corectă, dar și pentru o posibilă modificare cu scopul perfecționării din partea legislatorului. Doar abordarea sistemică, în context cu teoria științifică și practica jurisprudențială, poate asigura mișcarea progresistă spre binele oamenilor și al societății.

3.4. Securitatea juridică în jurisprudența națională și în cea europeană

Statul de drept există în condițiile respectării normelor sale legale, care sunt aliniat la standardele internaționale recunoscute. Una dintre preocupările actuale cele mai importante ale comunității internaționale este respectarea drepturilor omului. Totodată, această preocupare este comparabilă ca importanță cu o alta, care este securitatea. Nu poate exista drept la viață fără securitate personală sau drept la proprietate fără securitate comunitară; nu poate fi drept la muncă fără securitate politică sau drept la sănătate fără securitate alimentară etc. [225, pp. 34-38].

Securitatea juridică este un principiu relativ nou în jurisprudența internațională și reflectă în deplină măsură legătura necesară dintre drepturile omului și securitate. Sinergia dintre drepturile omului și securitate o exprimă foarte bine proclamația din Declarația franceză a Drepturilor Omului și Cetățeanului din 1789 (Declarația franceză) că: „Libertatea constă în puterea de a face totul ce nu dăunează altora” [49]. În sensu lato, securitatea juridică reprezintă exercitarea drepturilor omului în stare de siguranță legală.

Declarația franceză își păstrează actualitatea ca parte integrantă în Blocul constituțional al Republicii Franceze a V-a. Aceasta a contribuit esențial la apariția principiului securității juridice, deoarece conține, printre altele, norme juridice cu privire la: egalitatea oamenilor în drepturi în art. 1; dreptul la un proces legal în art. 7; principiul neretroactivității legii penale în art. 8 [49]. Convenția Europeană a Drepturilor Omului a format temelia jurisprudenței europene. La scrierea textului acesteia a fost luată în considerare Declarația Universală a Drepturilor Omului [112]. Printre noutățile introduse de Convenție față de Declarația franceză a fost desfășurarea mai multor noțiuni, printre care noțiunile de legalitate, egalitate și dreptul la siguranță. Deși nu a fost formulat expres, vom argumenta mai jos că principiul securității juridice s-a conturat definitiv în jurisprudența instanțelor judecătorești de apărare a drepturilor în jurul acestor norme din Convenție [180].

- Articolul 5: „Orice persoană are dreptul la libertate și la siguranță.”
- Articolul 6: „Orice persoană are dreptul la judecarea cauzei sale în mod echitabil.”
- Articolul 7: „Nimeni nu poate fi condamnat pentru o acțiune sau o omisiune care, în momentul săvârșirii, nu constituia o infracțiune potrivit dreptului național sau internațional.”

Normele privind siguranța, procesul echitabil și neretroactivitatea legii, dezvoltarea cărora am văzut-o în actele fundamentale citate mai sus, au condiționat formularea în jurisprudență a principiului securității juridice. După cum am menționat deja, principiul securității juridice s-a conturat prin contopirea a două domenii primordiale: respectarea drepturilor omului și asigurarea

securității. Or, cu o structură complexă, principiul securității juridice s-a format din înțelegerea că omul trebuie protejat contra unui pericol ce vine chiar din partea dreptului, contra unei insecurități pe care a creat-o dreptul sau pe care acesta riscă s-o creeze [64, p. 10]. Ulterior, au fost dezvoltate mai multe norme juridice, fiind aduse explicații și contribuind la definirea regulilor de aplicare a Convenției Europene a Drepturilor Omului. În a doua jumătate al sec. XX, principiul securității juridice a devenit una din noutățile jurisprudenței internaționale, iar în sec.XXI este indispensabil protecției juridice și securității umane.

Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului. Pentru prima dată, principiul certitudinii sau securității juridice a fost menționat în Hotărârea din 6 aprilie 1962 a Curții de Justiție a Uniunii Economice Europene, în cauza *Uitdenbogerd v. Robert Bosch*. În această hotărâre, Curtea a statuat că „sunt inadmisibile situațiile în care anumite reglementări sunt revocate cu efect retroactiv, dacă aceasta duce la nulitatea unor acorduri. Acest fapt ar fi contrar principiului general al certitudinii juridice – principiu de drept care trebuie respectat” [226]. Astfel, inițial principiul certitudinii juridice a fost aplicat cu referire la neadmiterea retroactivității normelor juridice.

Ulterior, principiul securității juridice a fost pus în aplicare de Curtea Europeană a Drepturilor Omului. La 13 iunie 1979, Curtea s-a pronunțat în cauza *Marckx v. Belgia*, în care a menționat că principiul securității juridice, în mod necesar inerent Convenției și dreptului comunitar, lipsește statul membru de posibilitatea să pună în discuție acte sau situații juridice anterioare pronunțării vreunei hotărâri. Unele state contractante care au o instanță constituțională aplică soluția similară: dreptul lor public intern limitează efectul retroactiv al legilor și le anulează prin deciziile acestei instanțe [227].

În Hotărârea din 2 noiembrie 2010, în cauza *Ștefănică v. România*, Curtea a motivat că această cauză se referă la o problemă legală ce îi afectează pe foștii angajați ai unei bănci care au făcut parte din același proces de concediere colectivă. Aceasta acceptă faptul că miza problemei legale nu era un subiect de interes general pentru întreaga societate, dar a afectat o categorie bine definită de persoane. Curtea consideră că reclamanții, ca oricare alt cetățean, aveau dreptul la un proces echitabil pentru stabilirea pretențiilor lor civile, iar dreptul la un proces echitabil include dreptul la securitatea raporturilor juridice. În acest sens, Curtea reamintește jurisprudența sa, potrivit căreia principiul securității raporturilor juridice decurge din Convenție și constituie unul dintre elementele de bază ale statului de drept. Totuși, atunci când există divergențe cu privire la aplicarea unor dispoziții legale în esență similare în cazul persoanelor aflate în grupuri aproape identice, apare o problemă în privința securității raporturilor juridice. Aceasta a fost situația și în cauza dată.

În concluzie, Curtea a declarat admisibil capătul de cerere întemeiat pe art. 6 § 1 din Convenție („Dreptul la un proces echitabil”) în ceea ce privește insecuritatea raporturilor juridice și a hotărât că a fost încălcat art. 6 § 1 din Convenție în ceea ce privește încălcarea principiului securității raporturilor juridice. Totodată, Curtea a concluzionat că în absența unui remediu care să rezolve aceste divergențe, soluționarea diferită a cererilor prezentate de mai multe persoane aflate în situații similare conduce la o stare de incertitudine, care trebuie să fi diminuat încrederea publicului în actul de justiție, această încredere fiind cu certitudine o componentă esențială a statului de drept. Incertitudinea juridică în cauză i-a privat pe reclamânți de un proces echitabil [228]. Articolul 6 din Convenție stabilește un șir de cerințe precise față de „procesul echitabil” și acestea se încadrează în principiul mai general de securitate juridică.

În cauza *Medvedyev și alții v. Franța* (29/03/2010), Curtea subliniază că în cazul privării de libertate este deosebit de important să se respecte principiul general al securității juridice. Prin urmare, este esențial ca condițiile pentru privarea de libertate în conformitate cu legislația internă și/sau dreptul internațional să fie clar definite și ca legea însăși să fie previzibilă în aplicare, astfel încât să umple standardul de „legalitate” stabilit de Convenție, care impune ca toate legile să fie suficient de precise pentru a evita orice risc de arbitrar și pentru a permite cetățeanului să prevadă, într-o măsură rezonabilă în circumstanțele cazului, consecințele unui anumit act. De asemenea, nu se poate argumenta că dreptul statului satisface principiul general al securității juridice, dacă nu îndeplinește condiția previzibilității și accesibilității, necesară pentru a îndeplini standardele de legalitate. Mai mult decât atât, în cazul în care unele state vizează să codifice dreptul cutumiar, acestea trebuie să corespundă exigențelor Convenției. Numai o interpretare îngustă este conformă cu obiectul și scopul art. 5 § 1 al Convenției („Dreptul la libertate și la siguranță”), iar Curtea concluzionează că, în sensul acestui articol, lipsa bazei legale cu calificările necesare pentru a satisface principiul general al securității juridice duce la încălcarea dreptului [229].

În această interpretare a Curții am văzut calitățile suplimentare ale securității juridice, anume ale previzibilității legii și accesibilității legii, înaintând anumite cerințe clare față de adoptarea acestora. Totodată, Curtea menționează necesitatea aducerii legilor în concordanță cu aceste exigențe. Aceste argumente au la bază imperativul principiului încrederii legitime, care impune că legislația trebuie să fie clară și predictibilă, unitară și coerentă [230, p. 146].

Curtea aplică exigențele principiului de securitate juridică și de neretroactivitate nu doar în materie penală. În cauza *Mocanu și alții v. Moldova* (26/06/2018), Curtea constată că părțile sunt de acord că există o privare de proprietate în sensul art. 1 §1 din Protocolul adițional nr. 1 („Protecția proprietății”). Curtea a reamintit că acest articol impune, în primul rând, că orice interferență din partea autorităților publice în exercitarea dreptului la protecția proprietății trebuie

să fie legală. Ea a reiterat în continuare că practica de expropriere de fapt îi permite administrației publice să ocupe o proprietate și să-i transforme ireversibil destinația, așa că este, în cele din urmă, de la sinea patrimoniului public fără să fi existat vreun act formal și declarativ al transferului de proprietate. De asemenea, Curtea notează că instanțele moldovenești au aprobat practica de expropriere de fapt, considerând că reclamanții au fost privați de proprietatea lor pentru o cauză de utilitate publice. Totuși, aceasta observă că actul formal de transfer de proprietate a fost încheiat numai după trei ani de ocupare de către stat a terenului în litigiu. Totodată, în ce privește alți reclamanți, Curtea constată că transferul de proprietate nu a fost înregistrat și că aceștia nu au primit vreo compensație sau vreun teren în schimb. Prin urmare, Curtea consideră că situația reclamanților nu poate fi considerată „previzibilă” și nu satisface cerința securității juridice. Având în vedere aceste argumente, Curtea consideră că ingerința în dreptul de proprietate fără un act de transfer al dreptului nu este compatibilă cu principiul legalității și, prin urmare, a încălcat dreptul reclamanților la respectarea proprietății lor. În consecință, a avut loc o violare a art. 1 din Protocolul nr. 1 la Convenție [231]. După cum vedem, interpretarea dată de Curte va schimba inevitabil modalitatea de exercitare a unor drepturi legate de proprietate, transferul dreptului de proprietate și protecția dreptului de proprietate.

Jurisprudența Curții Supreme de Justiție în asigurarea securității juridice. Curtea Supremă de Justiție (CSJ) a Republicii Moldova este instanța judecătorească supremă, abilitată cu drepturi de judecare a cauzelor în ultima instanță. „Avizele consultative ale CSJ pot exercita o influență considerabilă prealabilă și stimulative asupra ansamblului actelor normative existente. Acestea contribuie la perfecționarea legislației și la crearea unui cadru juridic solid, stabil și funcțional, apt să asigure protejarea valorilor democrației.” „Aplicarea uniformă a legislației în vigoare, prin intermediul avizelor consultative date de Plenul CSJ, va determina în consecință micșorarea numărului de cereri depuse de către justițiabili, precum și micșorarea numărului de cauze aflate pe rolul instanțelor de judecată, creând o practică judiciară clară și previzibilă nu numai pentru juriști, dar și pentru justițiabili în ansamblu.” [232, p. 107]. Mai jos vom constata că nu toate așteptările privind uniformizarea aplicării legislației de către Curtea Supremă de Justiție au dat roade. Din lipsa interpretării uniforme a legii, care poate fi motivată de corupție, sistemul judiciar moldovenesc a degradat gradual până la nivelul neîncrederii totale – peste 90% – din partea populației [233]. Iar aceasta argumentează o dată în plus necesitatea încadrării constituționale a dreptului la securitate juridică.

Nu poate fi neglijat rolul Curții Supreme de Justiție în asigurarea aplicării uniforme a legilor de către instanțele judecătorești naționale. Iar aceasta este una dintre exigențele principiului

securității juridice. Susținem opinia autorilor autohtoni care s-au expus în favoarea rolului diriguitor al Curții în formarea practicii judiciare:

Considerăm că atât legislația, cât și practica oferă destule temeieri și argumente nu doar pentru a recunoaște caracterul oficial al interpretării date de către Curte, ci și pentru recunoașterea obligativității acesteia pentru celelalte instanțe judecătorești [234, p. 524]. Totuși, trebuie delimitate noțiunile de *practică judiciară* și *precedent judiciar*, care sunt văzute de unii cercetători ca fiind echivalente. [235, p. 656]. Legislația națională se referă doar la practica judiciară și la aplicarea uniformă a legilor. Jurisprudența Curții Supreme de Justiție cunoaște multe cazuri de aplicare neuniformă și selectivă a legii, iar aceasta este una dintre cauzele principale ale stării deplorabile a sistemului judiciar din țară, care a necesitat adoptarea măsurilor de evaluare externă extraordinară a judecătorilor, procurorilor și membrilor organelor de autoadministrare (pre-vetting) [236]. Vom aduce mai jos câteva exemple ale practicii Curții Supreme de Justiție care privesc principiul securității juridice.

Curtea Supremă de Justiție aplică exigențele de retroactivitate a principiului securității juridice și aplicarea legii favorabile în cauze penale: în dosarul nr. 1 re-413/08, Colegiul penal lărgit a examinat recursul în anulare declarat de avocat în interesele condamnatului P.A. [237]. În recursul în anulare, avocatul, în interesele condamnatului, solicită casarea sentinței, rejudecarea cauzei și pronunțarea unei noi hotărâri, prin care fapta lui P.A., prin efectul retroactiv al legii penale, să fie recalificată din prevederile art. 195 alin. (1) Cod penal în prevederile art. 186 alin. (2) Cod penal și să i se stabilească o pedeapsă non-privativă de libertate, motivând că în conformitate cu legislația în vigoare suma bunurilor sustrate nu constituie proporții mari. Colegiul conchide: admite recursul în anulare declarat, casează sentința în partea condamnării lui P.A. în baza art. 195 alin. (1) Cod penal, rejudecă cauza și pronunță o nouă hotărâre în partea respectivă. Starea de fapt reținută și de drept apreciată de instanța de fond concordă cu circumstanțele stabilite și probele administrate în cauză și, în momentul condamnării, fapta lui P.A. a fost corect încadrată în prevederile art. 195 alin. (1) Cod penal. În sarcina lui P.A. s-a reținut însușirea prin furt a bunurilor în sumă totală de 12,000 lei. În momentul săvârșirii infracțiunii și condamnării lui P.A., suma de 12,000 lei constituia proporții mari și fapta acestuia a fost calificată ca însușire în proporții mari a bunurilor. Prin Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative, nr. 292-XVI din 21 decembrie 2007, au fost modificate prevederile art. 126 Cod penal și, în redacție nouă, se consideră proporții mari valoarea bunurilor care în momentul săvârșirii infracțiunii depășește 2,500 unități convenționale, adică 50,000 lei. În conformitate cu prevederile art. 10 Cod penal, legea penală ce înlătură caracterul infracțional al faptei are efect retroactiv, adică se extinde asupra persoanelor care au săvârșit faptele respective până la intrarea în vigoare a acestei legi, inclusiv

asupra persoanelor care execută pedeapsa. Suma de bani însușită de condamnat nu constituie în prezent proporții mari și, prin efectul retroactiv al legii penale, fapta lui P.A. de la prevederile art. 195 alin. (1) Cod penal urmează a fi recalificată în prevederile art. 186 alin. (2) lit. d) Cod penal ca furt, adică sustragerea pe ascuns a bunurilor altei persoane, cu cauzarea de daune în proporții considerabile. Curtea decide: admite recursul în anulare declarat de avocatul C.G. în interesele condamnatului, casează sentința Judecătorei Bălți din 11 decembrie 2007 în partea condamnării lui P.A. pe art. 195 alin. (1) Cod penal, rejudecă cauza și pronunță o nouă hotărâre în partea respectivă: fapta lui P.A. se recalifică din prevederile art. 195 alin. (1) Cod penal în prevederile art. 186 alin. (2) lit. d) Cod penal și se stabilește pedeapsa de trei ani închisoare în penitenciar de tip semiînchis. Acesta este un exemplu de retroactivitate favorabilă.

Aspecte ale retroactivității găsim și în Decizia din 10 ianuarie 2018 în cauza D.R. [238]: Colegiul penal a conchis că, în ordinea recursului în anulare, potrivit modificărilor din Codul de procedură penală din 27 octombrie 2012, poate fi atacată doar sentința legalitatea căreia a fost verificată pe căile ordinare de atac – în apel și în recurs – și a devenit irevocabilă. Împotriva încheierilor judecătorești, prin care s-au soluționat alte chestiuni decât vinovăția persoanei, în speța dată s-a examinat aplicabilitatea unei legi penale mai favorabile, acestea au numai un dublu grad de jurisdicție, prima instanță și de recurs, cale de atac prevăzută de lege prin dispoziții imperative, de la care nu se permite nicio derogare. Raportând prevederile legale menționate supra la speța dată, instanța de recurs a constatat că recurența contestă decizia instanței de recurs prin care s-a soluționat aplicabilitatea unei legi penale mai blânde, iar o atare hotărâre irevocabilă nu este susceptibilă de a fi atacată în ordinea recursului în anulare, deoarece nu cade sub incidența categoriilor de hotărâri irevocabile prevăzute la art. 452 alin. (1) Cod de procedură penală, ce pot fi contestate cu recurs în anulare la Curtea Supremă de Justiție.

În cauze civile, principiul securității juridice are o aplicare specifică. În decizia din 3 decembrie 2014 în dosarul nr. 3 ra-1495/14 [239], Colegiul civil comercial și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție a enunțat că, potrivit art. 127/5 alin. (1) lit. c) din Codul vamal, obligația vamală apare în cazul utilizării mărfurilor în alte scopuri decât cele stabilite prin destinația finală a acestora, cu excepția exportului, dacă în această bază au beneficiat de un tratament tarifar favorabil. Conform art. 46 alin. (1) din Legea privind actele legislative, nr. 780 din 27.12.2001, actul legislativ produce efecte numai în timpul cât este în vigoare și nu poate fi retroactiv sau ultraactiv. O întreprindere cu capital străin (ÎCS), importând autovehicule la 15 septembrie 2008 și 29 septembrie 2009, a beneficiat de facilități fiscale în virtutea art. 103 alin. (1) pct. 23 din Codul fiscal și art. 28 pct. q) din Legea cu privire la tariful vamal, nr. 1380-XIII, în acest sens, la caz urma a fi aplicat art. 35 din Codul vamal în redacția din 16.05.2008, în vigoare

în momentul importului/prezentării declarațiilor vamale și obținerii facilităților fiscale care prevedea că, în cazul în care mărfurile sunt puse în liberă circulație la drepturi de import reduse sau zero pe motivul destinației lor finale, acestea rămân sub supraveghere vamală. Colegiul a consemnat că, potrivit principiului acțiunii legii în timp, legea veche nu poate ultraactiva, iar prin modificările operate la art. 35 din Codul vamal (prin Legea nr. 267 din 23.12.2011) în vigoare la 13.01.2012, norma legală anterioară a fost abrogată și nu mai putea produce efecte juridice asupra raporturilor juridice născute sub imperiul legii vechi.

În această ordine de idei, Colegiul a constatat că instanțele inferioare au aplicat eronat art. 35 din Codul vamal în redacția Legii nr. 103-XVI din 16.05.2008 în momentul vămuirii autovehiculelor importate de ÎCS, la caz fiind necesară aplicarea art. 35 din Codul vamal în redacția legii nr. 267 din 23.12.2011 în vigoare în momentul înstrăinării autovehiculelor. Totodată, Legea nr. 267 din 23.12.2011, prin care s-a modificat dispoziția art. 35 din Codul vamal, nu conținea prevederi tranzitorii în sensul conferirii unui caracter ultraactiv legii vechi. Astfel, din considerentele menționate și având în vedere faptul că circumstanțele pricinii au fost constatate de prima instanță și instanța de apel, însă normele de drept material au fost aplicate eronat de prima instanță și instanța de apel și nu este necesară verificarea suplimentară de dovezi, Colegiul civil, comercial și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție a ajuns la concluzia de a admite recursul, a casa decizia instanței de apel și hotărârea primei instanțe, cu emiterea unei noi hotărâri de respingere a acțiunii. Cazul descris este un exemplu al aplicării exigențelor securității juridice la cazuri particulare.

Aspecte de interpretare și aplicare a dispozițiilor legale găsim în Decizia Curții Supreme de Justiție din 27 februarie 2014 cu privire la determinarea modului unitar de interpretare și aplicare a prevederilor art. 257 alin. (5) și art. 271 alin. (7) Cod de procedură penală [240]. În ceea ce privește deciziile procurorului în faza de urmărire penală, privind retragerea cauzei de la un organ de urmărire penală și transmiterea altui organ pentru efectuarea urmăririi penale, Plenul consideră că aceste drepturi sunt niște procedee legale ale procurorului, îndreptate spre organizarea și desfășurarea eficientă a urmăririi penale, și nu pot fi considerate acțiuni ce afectează drepturile și libertățile constituționale ale părților în procesul penal privind accesul la justiție sau dreptul la un proces echitabil. Aceleași aspecte au fost analizate și în Decizia din 17 decembrie 2020 [241]. „Legea nouă, cu o sancțiune mai blândă, trebuie aplicată retroactiv, chiar dacă a intrat în vigoare după comiterea faptei” și: „În cazul în care un stat prevede expres, în legislația sa, principiul retroactivității legii penale mai favorabile, acesta trebuie să permită justițiabililor săi să exercite acest drept, conform garanțiilor din Convenție”.

Un alt exemplu este Decizia din 29 octombrie 2014 în dosarul 2 rac-348/14 [242]. Colegiul civil, comercial și de contencios administrativ al Curții Supreme de Justiție a examinat recursul declarat de către o societate comercială (SC) privind constatarea nulității prevederilor statutului Asociației Internaționale a Transportatorilor Auto din Moldova „AITA” și a constatat: Colegiul nu poate reține argumentul recurențelor privind corespunderea statutului Asociației „AITA” cu Regulamentul societăților economice din Republica Moldova, aprobat prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 500 din 10.09.1991, și în legătură cu neretroactivitatea legii, întrucât regulamentul în cauză a fost abrogat prin Hotărârea Guvernului nr. 1144 din 19.10.2007 și în momentul înregistrării statutului Asociației „AITA”, în redacția nouă, regulamentul dat nu era aplicabil în speță, însă aspectul drepturilor de creanță ale membrilor (fondatorilor) era suficient de clar explicat de prevederile art. 55 Cod civil și ale Legii cu privire la asociațiile obștești, nr. 837-XIII din 17.05.1996, care erau în vigoare în momentul modificării și înregistrării statutului Asociației „AITA” și care nemijlocit urmau a fi aplicate.

Colegiul a constatat că neretroactivitatea legii, în esență, presupune imposibilitatea modificării unei situații juridice create anterior, fapt care în speță nu este aplicabil, or operarea modificărilor și înregistrării statutului Asociației „AITA” în mod obligatoriu cade sub incidența prevederilor legislației în vigoare în momentul modificării și înregistrării propriu-zise a statutului. Nu poate fi interpretată, în speță, neretroactivitatea legii ca un drept exclusiv al Asociației „AITA” de a activa în conformitate cu regulamentul societăților economice în vigoare la data fondării inițiale a asociației, în detrimentul exigențelor prevăzute de lege, în condițiile în care cu certitudine s-a constatat că modificările și înregistrarea statutului au avut loc după abrogarea regulamentului invocat de recurenți, dată la care în mod imperativ se cerea ajustarea modificărilor la normele de drept în vigoare. În această ordine de idei, Colegiul apreciază legalitatea constatării de către instanța de apel a nulității absolute a prevederilor statutului Asociației „AITA”, înregistrat la 24 noiembrie 2008 la Camera Înregistrării de Stat, în partea ce ține de divizarea capitalului social în cote de participare și asimilarea lor de către asociați cu toate drepturile și obligațiile ce derivă din aceste cote de participare. Consideră că prevederile statutului Asociației „AITA” nu sunt contrare legii, în baza principiului neretroactivității legii. Colegiul a mai indicat că prevederile statutului Asociației „AITA” nu cad sub incidența nulității absolute, ori fiind înregistrate în Registrul de Stat au fost investite cu formulă de opozabilitate față de asociați și față de terți.

Aplicarea corectă a exigențelor principiului securității juridice face diferență între legalitatea și ilegalitatea actului juridic, precum și între starea de libertate și cea de închisoare a persoanei. Iată de ce este atât de importantă reglementarea exhaustivă a securității juridice și consacrarea ei constituțională.

Jurisprudența Curții Constituționale a Republicii Moldova. Curtea Constituțională (CC) a Republicii Moldova consecvent pune în aplicare interpretările și explicațiile date de Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Competența o găsim în Titlul V din Constituție, art. 134, conform căruia Curtea Constituțională garantează supremația Constituției, asigură realizarea principiului separării puterii de stat în putere legislativă, putere executivă și putere judecătorească și garantează responsabilitatea statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat [48]. Potrivit Legii cu privire la Curtea Constituțională, aceasta este unica autoritate de jurisdicție constituțională în Republica Moldova. [243]

Având în vedere atribuțiile sale constituționale, Curtea Constituțională în repetate rânduri a interpretat acte normative aplicând exigențele principiului securității juridice. Pe de o parte, Curtea Constituțională a Republicii Moldova ia în considerare jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului și participă activ prin aportul propriu la dezvoltarea practicii constituționale; pe de altă parte, această activitate modifică continuu teoria constituțională și baza legislativă. În unul din cele mai recente acte ale Curții Constituționale – Avizul la proiectul de lege pentru modificarea articolului 70 din Constituție, din 14 februarie 2023, în aplicabilitatea principiului securității juridice calității de deputat, Curtea a statuat că, imunitatea deputatului este o garanție a exercitării mandatului parlamentar în condiții de independență, libertate și siguranță în exercitarea drepturilor și obligațiilor care îi revin. Curtea reține mandatului parlamentar garanțiile privind libertatea individuală și siguranța persoanei, garantate de articolul 25 din Constituție, dreptul la apărare, garantat de articolul 26 din Constituție și alte garanții ale drepturilor omului. Asemenea acte ale Curții Constituționale demonstrează importanța și aplicabilitatea securității juridice diferitor relații politice și sociale. (Curtea Constituțională. Aviz nr.1. 14.02.2023.) [258].

Totodată, în unele cazuri principale, de rezonanță, Curtea Constituțională din Moldova este excesiv de creativă și face interpretări care prejudiciază principii și drepturi fundamentale ale cetățeanului, dobândite pentru civilizație încă în Revoluția franceză din 1789, cum ar fi prezumția nevinovăției sau proprietatea privată. În continuare vom aduce câteva exemple în argumentarea acestei afirmații.

Prevederile Codului penal cu privire la confiscarea extinsă au constituit subiect de sesizare la Curtea Constituțională a Republicii Moldova în anul 2015, în urma căreia s-a adoptat Hotărârea nr. 6/2015. În această hotărâre, CC a statuat: „Este important ca legiuitorul să precizeze nivelul probelor care trebuie respectat de către autorități pentru a obține confiscarea bunurilor, în scopul de a evita ca această confiscare să fie echivalentă unei ingerințe nejustificate față de interesat, a dreptului său la folosirea bunurilor sau atingerii la procesul echitabil sau a dreptului său la egalitate de tratament. Această precizare este de altfel sursă de uniformizare, asigură securitatea și

previzibilitatea juridică, fiind o garanție că dispozițiile care reglementează procedura confiscării emană de la corpul legislativ, și nu de la puterea judiciară, ceea ce în mod particular este indispensabil în statele unde justiția este mai puțin obișnuită cu proceduri de confiscare și e amenințată de corupție.”

Ulterior, în anul 2022, prin Hotărârea nr. 7 [244], Curtea Constituțională și-a revizuit Hotărârea citată mai sus din 2015, precum și Hotărârea nr. 21/2011 privind interpretarea articolului 46, alineat (3) din Constituție, completând aplicabilitatea confiscării extinse: „Confiscarea proprietății dobândite în mod ilicit și a averii nejustificate a persoanelor acuzate de comiterea unor infracțiuni grave în timpul ocupării funcției publice și a membrilor familiei lor și a rudelor/persoanelor apropiate poate avea loc și în contextul unor proceduri civile, al căror scop este să prevină îmbogățirea nejustificată prin corupția ca atare, trimitând un semnal clar oficialilor publici implicați în acte de corupție sau care doresc să se implice că actele lor ilegale care, deși au trecut nesancționate de sistemul de justiție penală, nu le vor procura un avantaj pecuniar pentru ei sau pentru familiile lor”. În continuare, Curtea statuează: „Confiscarea bunurilor dispusă în rezultatul unei proceduri civile in rem, care nu implică stabilirea unei acuzații penale, nu are un caracter punitiv, ci unul preventiv și/sau compensatoriu și, astfel, nu poate determina aplicarea prezumției nevinovăției” [245, pp. 8,9].

Mai departe, Curtea punctează că, „în sensul alineatului (3) al articolului 46 din Constituție, principiul constituțional al prezumției dobândirii licite a averii permite aplicarea unor standarde de probă diferite, în funcție de caracterul procedurilor de confiscare a pretinsei averi ilicite” și „Principiul constituțional al prezumției dobândirii licite a averii permite aplicarea unor standarde de probă diferite, în funcție de caracterul procedurilor de confiscare a averii pretins ilicite”. Curtea continuă: „Sarcina probării originii licite a bunurilor despre care se presupune că au fost dobândite în mod ilicit poate fi transferată în mod legitim asupra părților în cadrul unor proceduri non-penale de confiscare, inclusiv în cadrul unor proceduri civile in rem”; „Confiscarea bunurilor dispusă în rezultatul unei proceduri civile in rem, care nu implică stabilirea unei acuzații penale, nu are un caracter punitiv, ci unul preventiv și/sau compensatoriu și, astfel, nu poate determina aplicarea prezumției nevinovăției” [245, p. 8].

De fapt, prin aceste interpretări, Curtea Constituțională inversează sensul principiilor fundamentale ale prezumției nevinovăției și prezumării caracterului licit al averii, care este o componentă esențială a dreptului la proprietate privată. Deși interpretarea Curții Constituționale are menirea de a contribui la eforturile statului de combatere a corupției, aceasta se face ignorând exigențele general recunoscute ale securității juridice. Nu putem susține reinterprețarea principiilor

fundamentale. Considerăm că anularea principiilor fundamentale ale dreptului consfințite în Constituție va avea efecte negative pe termen lung.

Practica creativității exagerate a Curții Constituționale nu este nouă. Este notorie Hotărârea nr. 4 din 2013 privind controlul constituționalității Decretelor Președintelui privind demisia Guvernului în partea ce ține de menținerea în funcție a prim-ministrului – demis pentru suspiciuni de corupție [246]. În acea hotărâre, Curtea a hotărât: „Prim-ministrul unui guvern demis prin moțiune de cenzură pentru suspiciuni de corupție se află în imposibilitate de a-și exercita atribuțiile”. În argumentarea acestei hotărâri, Curtea a reținut că „răspunderea politică are la bază concepția statului de drept și democratic și se referă la răspunderea deținătorilor unui mandat politic. Prezumția de nevinovăție, prevăzută de articolul 21 din Constituție ca principiu într-un proces penal, este inaplicabilă răspunderii politice” [246, p. 14]. Este cel puțin discutabilă această interpretare a principiului prezumției nevinovăției, care statuează că orice persoană este prezumată nevinovată până când vinovăția va fi dovedită în mod legal, în cursul unui proces judiciar public. Fără a contesta gravitatea faptelor de corupție, interpretarea exagerată a prevederilor constituționale, prin aducerea unor norme inexistente până la interpretare, încalcă exigențele de legi previzibile și de aplicare uniformă.

Nu vom evita încă un caz notoriu de interpretare constituțională, când a fost declarată neconstituțională însăși legea constituțională. Greu de înțeles fraza, dar și mai greu de înțeles motivația Curții constituționale. În Hotărârea nr. 7/2016 privind controlul constituționalității unor prevederi ale Legii nr. 1115/2000 cu privire la modificarea Constituției (modul de alegere a Președintelui), Curtea a declarat neconstituționale textele – normele Constituției [247, pp. 32,33]. Motivarea Curții cuprinde mai mult de 30 de pagini, dar se reduce la faptul că Parlamentul țării legitim ales, adoptând o lege cu majoritatea sa constituțională, a generat un sistem de guvernare imperfect. Încă o dată au fost ignorate exigențele de previzibilitate a legii, de calitate și stabilitate a dreptului, precum și normele constituționale privind suveranitatea națională, ce aparține poporului care o exercită prin organele sale reprezentative, și privind Parlamentul, care este unica autoritate legislativă a statului. Există mai multe opinii argumentate precum că aceste hotărâri ale Curții Constituționale au determinat capturarea statului în perioada anilor 2016–2019 și au dăunat jurisprudenței constituționale și prestigiului acestei autorități [248]. La rândul nostru, vom reitera că ignorarea principiului securității juridice, a exigențelor de stabilitate a dreptului și de calitate a legilor provoacă urmări grave și afectează securitatea națională. Totodată, unul din mijloacele asigurării securității juridice, prin calitatea legilor și uniformizarea aplicării lor ar fi integrarea europeană, în structurile de garantare a drepturilor, cum este Curtea Europeană a Drepturilor Omului sau Curtea de Justiție a Uniunii Europene.

În concluzie, menționăm că atât știința dreptului, cât și jurisprudența se află în dezvoltare și în perfecționare permanentă, completându-se una pe alta și contribuind prin noile idei și interpretări logice care reies din relațiile juridice din societate. Conținutul principiului securității juridice în etapa actuală este influențat de relațiile juridice în dezvoltare din societate, de jurisprudența instanțelor abilitate și interpretarea dată de acestea. Sarcina de interpretare nu este deloc facilă, în literatura de specialitate afirmându-se că elaborarea legilor nu este numai o artă, ci, în egală măsură, este o știință sau – mai exact – o tehnică și, în plus, o tehnică dificilă [68, p. 18]. Prin respectarea principiului securității juridice, instanțele judecătorești contribuie substanțial la îmbunătățirea cadrului legislativ și la o mai bună înțelegere a modalităților exacte de aplicare a legilor. Totuși, numărul mare de cauze judecate de instanțele superioare cu aplicarea exigențelor securității juridice demonstrează necesitatea consolidării acestui principiu.

Așadar, pentru garantarea aplicării și respectării acestui principiu fundamental pentru ordinea legală în sistemul de drept al Republicii Moldova, considerăm necesară consacrarea expresă a principiului securității juridice în textul constituțional, pentru ca astfel acesta să devină obligatoriu atât pentru legiuitorul, cât și pentru judecătorul național. Într-un final, aceasta va determina consolidarea substanțială a securității persoanei în Republica Moldova.

3.5. Sinteza capitolului 3

Finalizând studiul asupra securității juridice ca factor de protecție a persoanei, putem formula următoarea sinteză.

1. Siguranța dreptului, adică calitatea și stabilitatea dreptului, în cadrul unui stat de drept este importantă și constituie fundamentul acestuia. Responsabilitatea asigurării stabilității dreptului îi revine în mod direct puterii legislative, care este responsabilă de calitatea și stabilitatea normelor de drept, precum și puterii judecătorești, care este responsabilă de interpretarea și aplicarea corectă și uniformă a normelor de drept. Recunoașterea teoretică a unei astfel de responsabilități însă nu este suficientă pentru manifestarea sa practică. Curtea Supremă de Justiție în multe cazuri aplică legea selectiv, argumentând exigențele securității juridice. Încrederea societății în sistemul judecătoresc a degradat până la câteva procente din populație. Iată de ce, în prezent, tot mai mult se impune consacrarea normativă a siguranței dreptului, inclusiv constituțională, pentru ca astfel ea să devină general obligatorie, iar în caz de necesitate să poată fi impusă cu ajutorul forței de constrângere a statului. În cazul dat vorbim despre necesitatea consacrării normative constituționale a securității juridice ca principiu fundamental pentru ordinea legală.

2. A devenit general recunoscut faptul că principiul securității juridice reprezintă un principiu fundamental pentru ordinea de drept, din considerentul că este de natură să garanteze securitatea persoanei față de pericolele ce pot să parvină de la însuși sistemul de drept sub forma calității precare și a sensului echivoc al normelor juridice, suplimentat de interpretarea și aplicarea neuniformă a acestora în practică. Unica autoritate de jurisdicție constituțională în Republica Moldova – Curtea Constituțională – uneori ignoră principiul de securitate juridică și alte principii fundamentale de drept, cum este prezumția nevinovăției sau proprietatea privată. Interpretările exagerat de creative ale unor norme constituționale în detrimentul principiilor fundamentale discreditează dezastruos siguranța dreptului și încrederea în ordinea legală. Din acest motiv, doar aplicarea exhaustivă a tuturor exigențelor securității juridice poate contribui la remediarea justiției în Republica Moldova. Conținutul principiului securității juridice cuprinde trei elemente importante sau exigențe, dacă ne referim la materializarea lor legală: calitatea legii, prin accesibilitate și previzibilitate; neretroactivitatea legii, cu excepția legii penale favorabile; interpretarea și aplicarea uniformă a legii. Sunt importante legătura și interdependența acestor elemente teoretice și exigențe legale, întrucât putem considera persoana securizată juridic numai în cazul în care aceasta se bucură de o calitate înaltă a normelor juridice, când beneficiază de neretroactivitatea legii sau, ca excepție, de retroactivitatea favorabilă acesteia; în final, când justiția interpretează efectiv și aplică uniform legea.

3. Generalizând cele studiate, subliniem importanța și necesitatea consacării exprese în Legea Fundamentală a statului a principiului securității juridice ca un drept al persoanei, prin prisma tuturor exigențelor sale: calitatea legii – accesibilitate și previzibilitate; neretroactivitatea legii, cu excepția legii penale favorabile; interpretarea și aplicarea uniformă a legii. Suntem ferm convinși de faptul că doar consacrarea constituțională poate garanta și asigura respectarea principiului în toate domeniile reglementate de legislație, precum și de către toți factorii de decizie: autoritățile legislative, executive și judecătorești. Doar în asemenea condiții, poate fi consolidată securitatea juridică a persoanei ca valoare constituțională.

4. Referitor la esența și la conținutul categoriei *securitate juridică a persoanei* conchidem că aceasta presupune securitatea persoanei garantată de principiul securității juridice. Conținutul categoriei recurge din reglementările constituționale. Doar într-o astfel de accepțiune este clar care sunt pericolele ce amenință securitatea juridică a persoanei – cele îndreptate spre diminuarea calității și stabilității juridice, precum și măsurile chemate să asigure o astfel de securitate a persoanei – adică măsurile concludente de ordin legal și jurisdicțional.

CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

Generalizând asupra studiului realizat în prezenta lucrare de doctorat, conchidem că am atins pe deplin scopurile și obiectivele trasate și putem formula concluzii și recomandări finale.

Concluzii

1. Gradul de cercetare științifică a categoriilor de *securitate*, *dreptul persoanei la securitate*, *securitate juridică* în arealul moldovenesc este scăzut și nu reflectă amenințările cu care se confruntă societatea din Republica Moldova. Contribuția savanților europeni sau regionali în aceste domenii nu poate înlocui necesitatea dezvoltării doctrinei proprii, fundamentate pe baza normativă, pe istoricul și pe realitățile locale.
2. Din analiza cadrului normativ în materie, putem desprinde ideea că securitatea statului și, implicit, securitatea națională se concentrează în principal pe componenta militară și pericolele legate de aceasta și într-o măsură limitată pe protecția persoanei și a drepturilor sale, pe protecția intereselor democratice ale societății. Aceasta este o abordare învechită a fenomenului de securitate, ce nu corespunde practicilor internaționale actuale și cerințelor societății [155, p. 5] [249, p. 6].
3. Cadrul național de securitate conține multiple lacune și carențe de ordin structural și conceptual, iar competențele autorităților supreme în domeniul securității, instituite în anii 1990, necesită revizuire esențială [212, pp. 1,18]. Dreptul constituțional la securitate trebuie completat cu dimensiunile securității clasificate pe criteriul valorii protejate, oarecum reglementate în cadrul legal de securitate națională: securitatea politică, securitatea economică, securitatea militară, securitatea fizică, securitatea informațională, securitatea medicală, securitatea socială și securitatea juridică. Recunoașterea dreptului persoanei la securitate – ca subiect al securității constituționale – trebuie însoțită de conturarea clară și clarificarea instituției răspunderii juridice a statului și a altor persoane pentru încălcarea acestui drept, consacrat și garantat expres de legea supremă a statului – Constituția.
4. Formula folosită de legiuitor pentru a garanta securitatea persoanei în conținutul Strategiei securității naționale a Republicii Moldova este una prea generală și departe de a fi suficientă și efectivă. Practic, fiecare dimensiune a securității expusă în Strategie este afectată de carențe și necesită completări substanțiale. Probabil, cea mai mare lacună admisă de legiuitor rezidă în lipsa unei viziuni strategice de dezvoltare a

sectorului de securitate [194, p. 11], dar și în omiterea garantării securității persoanei, atât la nivelul Strategiei, cât și la nivelul întregului sistem legislativ. Necesită amendare Legea privind securitatea statului, cu axare la interesul public și pe protecția drepturilor omului [250, p. 11].

5. Siguranța dreptului, adică calitatea și stabilitatea dreptului, în cadrul unui stat de drept este importantă și constituie fundamentul acestuia. Responsabilitatea asigurării stabilității dreptului îi revine în mod direct puterii legislative, care este responsabilă de calitatea și stabilitatea normelor de drept, precum și puterii judecătorești a statului, care este responsabilă de interpretarea și aplicarea corectă și uniformă normelor de drept. Reglementările constituționale ale principiului securității juridice nu sunt exhaustive și necesită completare. Este necesară consacrarea normativă constituțională a securității juridice ca principiu fundamental într-un stat de drept, în special a elementelor neretroactivității și al interpretării uniforme a legilor.
6. Securitatea juridică a persoanei nu trebuie confundată cu principiul securității juridice. Principiul poate servi ca izvor și ca bază a noii instituții de drept, care va avea o dezvoltare aparte. Conținutul principiului securității juridice cuprinde trei elemente importante sau exigențe, dacă ne referim la materializarea lor legală: calitatea legii, prin accesibilitate și previzibilitate; neretroactivitatea legii, cu excepția legii favorabile; interpretarea și aplicarea uniformă a legii. Importante sunt legătura și interdependența acestor elemente teoretice și exigențe legale, întrucât putem considera persoana securizată juridic numai în cazul în care se bucură de o calitate înaltă a normelor juridice, când beneficiază de neretroactivitatea legii sau, ca excepție, de retroactivitatea favorabilă acesteia, și în final, când justiția interpretează efectiv și aplică uniform legea.
7. Esența și conținutul categoriei *securitate juridică a persoanei* presupun securitatea persoanei garantată de principiul securității juridice. Conținutul categoriei recurge din reglementarea constituțională. Doar într-o astfel de accepțiune devine clar care sunt pericolele ce amenință securitatea juridică a persoanei – cele îndreptate spre diminuarea calității și stabilității juridice, precum și măsurile chemate să asigure o astfel de securitate a persoanei – adică măsurile concludente de ordin legal și jurisdicțional.

Recomandări

1. A amenda substanțial cadrul legal de securitate națională prin conturarea caracterului contemporan și actual al sectorului de securitate al Republicii Moldova – delimitarea și garantarea clară a securității naționale, a securității statului și a securității persoanei.
2. A revizui Concepția securității naționale și Strategia securității naționale a Republicii Moldova în vederea conturării clare a conținutului și a mijloacelor de asigurare atât a securității naționale în ansamblul său, cât și a securității statului și a persoanei în mod separat, pe diferite dimensiuni ale acestora, clasificate pe criteriul valorii protejate: securitatea politică, securitatea economică, securitatea militară, securitatea fizică, securitatea informațională, securitatea medicală, securitatea socială și securitatea juridică.
3. A revizui Legea securității statului cu accent la interesul public și pe protecția drepturilor omului, inclusiv garantarea securității juridice a persoanei, în baza exigențelor calității legii, neretroactivității și interpretării uniforme. Completarea Legii securității statului cu responsabilitatea juridică a statului pentru încălcarea acestui drept.
4. A modifica articolul 22 din **Constituția Republicii Moldova** după cum urmează:

„Articolul 22

Dreptul persoanei la securitate juridică

(1) Legile trebuie să fie clare și previzibile. Nimeni nu poate fi condamnat pentru o acțiune sau o omisiune care, în momentul comiterii, nu constituia un act delictuos. De asemenea, nu se va aplica o pedeapsă mai aspră decât cea aplicabilă în momentul comiterii actului delictuos.

(2) Legile dispun numai pentru viitor, cu excepția legilor penale mai favorabile. În materie procesuală se aplică principiul retroactivității favorabile.

(3) Autoritățile publice trebuie să interpreteze legile uniform, iar instanțele de judecată trebuie să asigure aplicarea uniformă a legilor, fiind responsabile de respectarea acestor obligații.”

5. A dezvolta teoria generală a securității prin perfecționarea continuă a cadrului teoretic, politic și normativ al sectorului de securitate; prin realizarea studiilor ample și complexe cu caracter științific și aplicativ întru completarea acestei teorii.

BIBLIOGRAFIE

1. SPRINCEAN, S., MITROFANOV, GH. Drepturile omului și securitatea globală. In: *Strategia securității Uniunii Europene în contextul metamorfozelor relațiilor internaționale*. Vol. 1, Chișinău, 2021, pp. 130-135. ISBN 978-9975-56-873-9.
2. ALBU, N. Corelația dintre securitatea umană și securitatea națională: perspective pentru Republica Moldova. In: *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice*. 2017, nr. 3(175), pp. 71-87. ISSN 1957-2294.
3. JUC, V., VARZARI, V. Fundamentarea și diversificarea conceptului de securitate. In: *Administrarea Publică*. 2012, nr. 1, pp. 132-140. ISSN 1813-8489.
4. JUC, V., UNGUREANU, V. Diversificarea teoretică a conceptului de securitate în contextul transformărilor structurale de sistem internațional post-război rece. In: *Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul evoluțiilor geopolitice regionale*. Coord. V. VARZARI. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM. 2016, pp. 29-53. ISBN 978-9975-9761-8-3.
5. IACUB, I. Reflecții asupra conceptului și fenomenului de securitate. In: *Международный научный журнал Верховенство Права*. 2018, nr. 3, pp. 103-109. ISSN 2345-1971.
6. IACUB, I. Considerații generale asupra conceptului și fenomenului de securitate. In: *Dezvoltarea cadrului juridic al Republicii Moldova în contextul necesităților de securitate și asigurare a parcursului european*. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice. 2019, pp. 457-476. ISBN 978-9975-3298-2-8.
7. RUSNAC, A. *Aspecte ale teoriei securității*. Chișinău: Fundația „Draghiștea”, 2005. 216 p. ISBN 9975-9868-3-8.
8. NICHIFOR, R. Unele aspecte asupra noțiunii de securitate. In: *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice*, 2010, nr. 3(154), pp. 76-81. ISSN: 1957-2294.
9. JUC, V., UNGUREANU, V. Fundamentarea și instituționalizarea securității naționale a Republicii Moldova. In: *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice*. 2008, nr. 3, pp. 93-105. ISSN 1957-2294.
10. Politica de Securitate a Republicii Moldova. *Rezumat informativ, 2011*. Institutul de Politici Publice. [citat 10.10.2019]. Disponibil în: https://ipp.md/old/public/files/Proiecte/Info_Brief_no._4_politica_de_securitate_a_republicii_moldova.pdf
11. CAUIA, AL. Necesitatea fundamentării și studierii dreptului securității naționale în Republica Moldova. In: *Studii Juridice Universitare*. 2018, nr. 3-4, pp. 24-31. ISSN 1857-4122.

12. LAȘAN, N. Securitatea: concepte în societatea contemporană. In: *Revista de Administrație Publică și Politici Sociale*. An II, nr. 4(5), decembrie 2010, pp. 39-50. ISSN 2067-1695.
13. STOICESCU, R. Conceptul de securitate. In: *Politica de securitate națională: concept, instituții, procese*. Coord. L.A. Ghica, M. Zulean. Iași: Polirom, 2007, pp. 77-98. ISBN: 987-9734-60-624-5.
14. STOINA, N. Evoluția paradigmei securității de la tradiție la contemporaneitate. In: *Anuarul Academiei Forțelor Terestre*. 2003-2004, nr. 3 [citată 09.09.2020]. Disponibil în: <https://www.armyacademy.ro/biblioteca/anuare/2004/a6.pdf>
15. SILAȘI, GR., SIMINA, O.L. Cele patru libertăți și dimensiunea conceptului de securitate în Europa. In: *Materialele conferinței științifice internaționale din 22-23 noiembrie 2012 Strategii XXI – Complexitatea și dinamismul mediului de securitate*. Vol. I. București, 2012, pp. 371-392. ISSN-L 1844-30879.
16. КУТЬИН, Н.Г. Безопасность: понятие, виды, определения. В: *Вестник Академии Генеральной прокуратуры Российской Федерации*. 2013, № 1(33), pp. 10-16. ISSN 2070-4232.
17. РОДАЧИН, В.М. Безопасность как социальное явление. В: *Зеркалов Д.В. Социальная безопасность и права человека. Монография*. Киев: Основа, 2013, pp. 87-94. ISBN 978-966-699-711-4.
18. Declarație cu privire la recunoașterea caracterului captiv al statului Republica Moldova, prin Hotărârea Parlamentului nr. 39 din 08.06.2019 [citată 07.10.2020]. Disponibil în: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=114796&lang=ro
19. JUC, V. Oportunități și alternative de consolidare a securității naționale a Republicii Moldova. In: *Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice*. 2010, nr. 3(154), pp. 11-19. ISSN 1957-2294.
20. JUC, V., UNGUREANU, V. Fundamentarea și instituționalizarea securității naționale a Republicii Moldova: aspecte istoriografice și teoretico-metodologice. In: *Revista Militară. Studii de securitate și apărare*. 2010, nr. 1, pp. 14-32. ISSN 1857-405X.
21. AFANAS, N. Dimensiunea teoretică a securității naționale a Republicii Moldova în contextul proceselor de globalizare. In: *Relații internaționale. Plus*. 2017, nr. 2, pp. 82-94. ISSN 1857-4440.
22. PÎNTEA, IU. Identificarea pericolelor existente și probabile pentru interesele naționale de bază ale Moldovei. In: *Securitatea și apărarea națională a Moldovei: anul 2001*. Studiu elaborat de Institutul de Politici Publice, Chișinău: IPP, 2002, p. 66.

23. VARZARI, V. Repere teoretico-metodologice de elaborare a politicilor publice în domeniul securității naționale: cazul Republicii Moldova. In: *Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul evoluțiilor geopolitice regionale*. Coord. V. Varzari. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM, 2016, pp. 7-28. ISBN 978-9975-9761-8-3.
24. JOSANU, YU. Riscuri și amenințări în adresa securității naționale a Republicii Moldova. In: *Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice*. 2010, nr. 3(154), pp. 43-48. ISSN 1957-2294.
25. IACUB, I., COSTACHI, GH. Scurte reflecții asupra unor dimensiuni ale securității (securitatea națională vs securitatea statului). In: *Materialele conferinței științifice internaționale din 17 mai 2019. Teoria și practica administrării publice*. Chișinău: AAP, 2019, pp. 349-354. ISBN 978-9975-3240-4-5.
26. CUȘNIR, V. Dimensiunea juridică a securității: aspecte internaționale și naționale. In: *Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul evoluțiilor geopolitice regionale*. Coord. V. Varzari. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM, 2016, pp. 54-76. ISBN 978-9975-9761-8-3.
27. SMITH, ST. *The Concept of Security in a Globalized World*. Paper presented at the Otago University Conference, June 2002, Otago, p. 18 [citat 20.05.2015]. Disponibil în: <https://www.files.ethz.ch/isn/27234/WP23.pdf>
28. НИЖНИК, Н.С. Национальная безопасность: концептуальные основания и феноменологическая характеристика. СПб, 2002. ISBN 978-5-98769-043-7.
29. ПРОХОЖЕВА, А.А. Общая теория национальной безопасности: учебник. :Москва Изд-во РАГС, 2005. 344 p. ISBN 5-7729-0239-3.
30. БИКТИМИРОВА, З.З. Безопасность в концепции развития человека. :*В Общественные науки и современность*. 2002, № 6, pp. 135-142. ISSN 0869-0499.
31. ALBU, N. Comunicarea strategică în domeniul securității și apărării: abordări conceptuale. In: *Dezvoltarea cadrului juridic al Republicii Moldova în contextul necesităților de securitate și asigurare a parcursului european*. Partea 3, 2019, pp. 21-38. ISBN 978-9975-3377-6-2.
32. SPRINCEAN, S. Asigurarea securității umane și modernizarea sociopolitică a Republicii Moldova. In: *Materialele conferinței științifice-practice internaționale din 13-14 decembrie 2018 Statul, securitatea și drepturile omului în condițiile societății informaționale*. Chișinău: Tipografia „Artpoligraf”, 2019, pp. 487-500. ISBN 978-9975-108-88-1.

33. SPRINCEAN, S. Problematika securității umane în contextul evoluției societății contemporane. In: *Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul evoluțiilor geopolitice regionale*. Coord. V. Varzari. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM, 2016, pp. 77-94. ISBN 978-9975-9761-8-3.
34. SPRINCEAN, S. *Securitatea umană și bioetica: Monografie*. Chișinău: S.n., 2017 (ÎS FEP „Tipografia Centrală”). 304 p. ISBN 978-9975-53-589-2.
35. SPRINCEAN, S. Cultura securitară ca fundament al bunăstării societății. In: *Studiul Artelor și Culturologie: istorie, teorie, practică*. 2019, nr. 2(35), pp. 148-153. ISSN 2345–1408.
36. COSTACHI, GH. Asigurarea securității persoanei prin educația pentru drepturile omului și dezvoltarea culturii drepturilor omului. In: *Revista Națională de Drept*. 2016, nr. 1(183), pp. 15-19. ISSN 1811-0770.
37. COSTACHI, GH. *Cetățeanul și puterea în statul de drept*. Chișinău: S.n., 2019. 864 p. ISBN 978-9975-56-700-8.
38. COSTACHI, GH., COZMA, D. Securitatea persoanei prin prisma culturii juridice a funcționarului public. In: *Revista Națională de Drept*. 2017, nr. 7, pp. 8-13. ISSN 1811-0770.
39. PORTAS, V. Aspecte-cheie ale securității persoanei în Republica Moldova. In: *Materialele conferinței științifice internaționale din 22 mai 2020 Teoria și practica administrării publice*. Chișinău: AAP, 2020, pp. 175-178. ISBN 978-9975-3240-9-0.
40. MOCANU, I. Securitatea persoanei în contextul mediului regional actual. In: *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice*. 2019, nr. 2(180), pp. 159-169. ISSN 1957-2294.
41. ROUSSEAU, D., VIALA, AL. *Droit constitutionnel*. Paris: Montchrestien, 2004. 480 p. ISBN 2-7076-1319-3.
42. ROUSSEAU, D. *La justice constitutionnelle en Europe*. LGDJ, 2020. 160 p. ISBN 978-2-275-07598-3.
43. NEGRU B. Principii, categorii și concepte juridice. Conferința *Integrare prin cercetare și inovare*. 2013, pp. 183-185 [citată 17.06.2021]. Disponibil în: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/183-185_15.pdf
44. BOULOIS, X.D. *Existe-t-il un droit fondamental à la sécurité?* Issu du table ronde organisée dans le cadre d'un colloque «La sécurité: mutations et incertitudes» les 19-20 octobre 2017 à l'Université de Montpellier par l'IDEDH à l'initiative de M. Afroukh, Ch. Maubernard et Claire Vial [citată 20.10.2020]. Disponibil în: <http://www.revuedlf.com/droit-fondamentaux/existe-t-il-un-droit-fondamental-a-la-securite/>

45. LECLERC, H. De la sûreté personnelle au droit à la sécurité. In: *Journal du droit des jeunes*. 2006, nr. 5(255), pp. 7-10 [citată 20.10.2020]. Disponibil în: <https://www.cairn.info/revue-journal-du-droit-des-jeunes-2006-5-page-7.htm>
46. MATHIEU, B. *Pour la reconnaissance de principes matriciels en matière de protection constitutionnelle des droits de l'homme*. Dalloz: Recueil Dalloz, 1995. 211 p. ISBN 9782130593294.
47. VIDAL NAQUET, A. La sécurité en droit constitutionnel: non-dit ou non-être? In: *La sécurité en droit public*. 2018. 16 p. ISSN 1151-2385 [citată 20.10.2020]. Disponibil în: <https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-02112622>
48. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29.07.1994, în vigoare din 27.08.1994. Republicată în: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 78/140 din 29.03.2016 (versiune în vigoare din 14.01.2019 în baza modificărilor prin Legea nr. 255 din 22.11.2018, MO 467-479 din 14.12.2018, art. 786). [citată 11.11.2020]. Disponibil în: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111918&lang=ro
49. Declarația Drepturilor Omului și ale Cetățeanului din 26 august 1789. In: *Codex constituțional: Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene*. Coord. Șt. Diaconu. București: Monitorul Oficial, 2015, pp. 668-670. ISBN 978-973-567-909-5 [citată 07.08.2018]. Disponibil în: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/node/3850/pdf>
50. COSTACHI, GH. Securitatea constituțională în Republica Moldova la 25 de ani de existență a Legii Fundamentale. In: *Legea și Viața*. 2019, nr. 8, pp. 4-8. ISSN 1810-309X.
51. COSTACHI, GH., IACUB, I. Securitatea Constituției – obiectiv important al reformei constituționale din Republica Moldova. In: *Legea și Viața*. 2020, nr. 8-9, pp. 4-10. ISSN 1810-309X.
52. ШУБЕРТ, Т.Э. Национальная безопасность России: конституционно-правовые аспекты. Сравнительно-правовое исследование. *Москва: Право и закон, 2001*. 176 p. ISBN 5-7858-0086-1.
53. ГОНЧАРОВ, И.В. К вопросу о понятии конституционной безопасности государства. В: *Государство и право*. 2003, № 12, pp. 98-112. ISSN 0132-0769.
54. ФОМИН, А.А. Юридическая безопасность государства как особого субъекта российского права. В: *Право и политика*. 2005, № 3, pp. 68-73. ISSN 2454-0706.
55. ГОНЧАРОВ, И.В. О соотношении понятий «национальная безопасность» «государственная безопасность», «конституционная безопасность». В: *Актуальные проблемы российского права*. 2009, № 1, pp. 116-122. ISSN 1994-1471.

56. КАЛИНА, Е.С. Понятие безопасности и право на безопасность как одно из личных прав. В: *Безопасность бизнеса*. 2004, № 4, pp. 9-10. ISSN 2072-3644.
57. КОЛОТКИНА, О.А. Право личности на безопасность: понятие, место в системе прав человека и особенности изучения в курсе конституционного права РФ. В: *Право и образование*. 2007, № 11, pp. 109-114. ISSN 1563-020X.
58. ВОРОБЬЕВ, С.Д. Проблемы законодательного определения и разграничения в конституционном режиме безопасности. Право человека на безопасность: сущность и проблемы реализации. В: *Право и безопасность*. 2011, № 1(38), pp. 98-103. ISSN 2587-9340.
59. ЯКУБ, И., КОСТАКИ, Г. Научный подход к юридической безопасности. В: *Защита прав человека в периоды внешнеполитической напряженности, материалы международной научно-практической конференции, Саранск, 19 апреля 2019 г.* Ч. 1, Саранск, 2019, pp. 172-183. ISBN 978-5-6043007-1-8.
60. IACUB, I. Reflectii asupra abordării doctrinei a securității juridice. In: *Legea și Viața*. 2020, nr. 1, pp. 25-32. ISSN 1810-309X.
61. :ФОМИН, А.А. Правовое образование, правосознание и юридическая безопасность проблемы взаимообусловленности в современном обществе. В: *Право и образование*. 2005, № 3, pp. 77-87. ISSN 1563-020X.
62. ГАЛУЗИН, А.Ф. Правовая безопасность и ее принципы. *СПб.: Изд-во Р. Асланова Юридический центр. Пресс», 2008»*. 361 p. ISBN 978-5-94201-559-6.
63. ЛАПАЕВ, И.С. Категория «юридическая безопасность» в понятийном аппарате российской и зарубежной правовой науке. В: *Современное право*. 2012, № 2, pp. 7-10. ISSN 1991-6027.
64. LUCHAIRE, F. Le problème de la sécurité juridique. In: *La sécurité juridique, ouvrage collectif*. Liège: Jeune Barreau de Liège, 1993, pp. 6-12. ISSN 0768-0910.
65. FROMONT, M. Le principe de sécurité juridique. In: *AJDA, L'actualite juridique*, nr. special, 1996, pp. 178-184. ISSN 2369-6184.
66. CALMES, S. *Du principe de protection de la confiance légitime en droits allemand, communautaire et francais*. Thèse. Paris: Dalloz, 2001, pp. 162-163. ISSN 2369-6184.
67. LAMBERT, P. Le principe général de la sécurité juridique et les validations législatives. In: *Sécurité juridique et fiscalité*. Bruxelles: Bruylant, 2003, pp. 642-645. ISSN 2369-6184.
68. PIRIS, J.-C. Union Européenne: comment rédiger une législation de qualité dans 20 langues et pour 25 Etats members. In: *Revue du droit public*. 2005, n. 12, pp. 475-492. ISSN 0035-2578.

69. RĂDULESCU, A. *Legalitate și dreptate. Cunoașterea dreptului, siguranța dreptului*. București: Curierul Judiciar, 1932. 56 p.
70. POPESCU, S., ȚĂNDĂREANU, V. Securitatea juridică și complexitatea dreptului în atenția Consiliului de Stat francez. In: *Buletin de informare legislativă*. 2007, nr. 1, pp. 3-7. ISSN 1583-3178.
71. COSTAȘ, C.-FL. Principiul securității juridice. In: *R.R.F.*, 2008, nr. 7, pp. 42-44 [citată 01.09.2017]. Disponibil în: <https://www.fiscalitatea.ro/principiul-securitatii-juridice-342/>
72. PREDESCU, I., SAFTA, M. Principiul securității juridice, fundament al statului de drept. Repere jurisprudențiale. In: *Buletinul Curții Constituționale*. 2009, nr. 1 [citată 20.10.2020]. Disponibil în: <https://www.ccr.ro/wp-content/uploads/2021/01/predescu.pdf>
73. STÂNGU, L. Neretroactivitatea legii în statul de drept. In: *Studii de drept românesc*. 2009, vol. 21(4), pp. 319-322. ISSN 1220-5427.
74. DELEANU, I. Accesibilitatea și previzibilitatea legii în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului și a Curții Constituționale a României. In: *Dreptul*. 2011, nr. 8, pp. 52-82. ISSN 1018-0435.
75. MARIAN, N. *Tratat de publicitate imobiliară. Introducere în publicitatea imobiliară*. Vol. I. București: Universul Juridic, 2011. 1413 p. ISBN 973-127-394-5.
76. FROLU, S. Securitatea juridică în paradigma securității naționale. Considerații și determinări conceptuale. In: *Echilibrul de putere și mediul de securitate*. Sesiunea anuală de comunicări științifice cu participare internațională din 17-18 noiembrie 2011. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2011, pp. 185-199. ISBN 978-973-663-926-5.
77. TRĂILESCU, A.A. Predictibilitatea normelor și stabilitatea raporturilor juridice – componente ale legalității actelor administrative. In: *Curentul Juridic*. 2011, nr. 1, pp. 106-117. ISSN 1224-9173.
78. DANILEȚ, C. *Studiu cu privire la unificarea practicii judiciare și asigurarea principiului securității raporturilor juridice în Republica Moldova. Evaluare și propuneri*. Chișinău: S.n., 2014 (Tipografia-Sirius). 56 p. ISBN 978-9975-57-166-1.
79. DUMINICĂ, R. *Criza legii contemporane*. București: C.H. Beck, 2014. ISBN 978-606-18-0307-1.
80. POPESCU, R.-M. Claritatea, precizia și previzibilitatea – cerințe necesare pentru respectarea Constituției, a supremației sale și a legilor în România. In: *Dreptul*. 2017, nr. 9, pp. 78-87. ISSN 1018-0435.

81. VLĂESCU, G. Juridismul – un pericol care vine din partea dreptului. In: *Studii juridice universitare*, 2018, nr. 3-4, pp. 146-156. ISSN 1857-4122.
82. COSTACHI, GH., IACUB, I. Reflecții asupra securității juridice în statul de drept. In: *Legea și Viața*. 2015, nr. 5(281), pp. 4-9. ISSN 1810-309X.
83. IACUB, I. Securitatea juridică – principiu fundamental în statul de drept. In: *Верховенство Права*. 2016, nr. 3, pp. 99-105. ISSN 2345-1971.
84. BALTAG, D. Configurația și conținutul securității juridice în statul de drept. In: *Studii Juridice Universitare*. 2011, nr. 3-4(15-16), pp. 37-44. ISSN 1857-4122.
85. BUGA, L. Despre securitatea juridică – unul din aspectele securității persoanei. In: *Materialele conferinței științifice internaționale din 8 decembrie 2016 Protecția drepturilor omului: mecanisme naționale și internaționale*. Chișinău: AAP, 2017, pp. 44-52. ISBN 978-9975-66-565-0.
86. IACUB, I., COSTACHI, GH. Principiile acțiunii legii în timp – fundament al securității juridice a persoanei. In: *Materialele conferinței internaționale științifico-practice din 27-28 martie 2020 Particularitățile adaptării legislației Republicii Moldova și Ucrainei la legislația Uniunii Europene*. Chișinău: S. n., 2020, pp. 8-20. ISBN 978-9975-3409-1-5.
87. POALELUNGI, M. Unificarea practicii judiciare – componentă fundamentală a principiilor preeminenței dreptului și respectării drepturilor omului. In: *Protecția drepturilor omului: mecanisme naționale și internaționale*. Materialele mesei rotunde cu participare internațională, consacrată Zilei Internaționale a Drepturilor Omului, din 8 decembrie 2016. Chișinău: AAP, 2017, pp. 9-13. ISBN 978-9975-66-565-0.
88. ARAMĂ, E. Interpretarea juridică: de la elemente juridice și politice la bun-simț. In: *Statul, securitatea și drepturile omului în condițiile societății informaționale*. Materialele conferinței științifico-practice internaționale din 13-14.12.2018, Chișinău, pp. 41-47. ISBN 978-9975-108-88-1.
89. COSTACHI, GH., RAILEAN, P. Aplicarea uniformă a legislației de către instanțe – cerință indispensabilă asigurării legalității în cadrul statului. In: *Revista Națională de Drept*. 2013, nr.10(156), pp. 32-39. ISSN 1811-0770.
90. ЕНИКОВ, В., КОСТАКИ, Г. Безопасность личности и право человека на безопасность как конституционно-правовые категории. В: *Закон и жизнь*. 2015, № 3, pp. 4-8. ISSN 1810-309X.
91. АЛИСОВ, Е.А. Аксиологические ориентиры православия в обеспечении безопасности образовательной среды. В: *Вестник ПСТГУ. Серия IV: Педагогика. Психология*. 2011, вып. 2(21), pp. 26-31. ISSN 1991-6493.

92. ТЕР-АКОПОВ, А.А. *Безопасность человека (теоретические основы социально-правовой концепции)*. Москва: НОРМА, 2005. 272 p. ISBN 5-7383-0061-0.
93. КОЛОТКИНА, О.А. *Право личности на безопасность: понятие и механизмы обеспечения в РФ: теоретико-правовое исследование*. Автореф. дис. канд. юрид. наук. Екатеринбург, 2009, 48 p. Disponibil în: <http://www.dslib.net/teoria-prava/pravo-lichnosti-na-bezopasnost-ponjatie-i-mehanizmu-obespechenija-v-rf-teoretiko.html>
94. ПУГАЧЕВА, А.С., АХМЕТОВ, Ш.Р. *Сущностная характеристика безопасности как категории гражданского права*. В: *Фундаментальные исследования*. 2014, № 9, pp. 2813-2817. ISSN 1812-7339.
95. ВОЕВОДИН, Л.Д. *Юридический статус личности в России*. Москва: Инфра-М-Норма, 1997, 299 p. ISBN 5-21103-636-0.
96. Европейский Центр обучения и исследований в области прав человека и демократии (ЕТС), г. Грац, 2005. *Понимаем права человека. Руководство по образованию в области прав человека*. 362 p. ISBN 978-92-9234-793-2.
97. Raport Național de Dezvoltare Umană *Tranziția și Securitate Umană Moldova, 1999* [citată 07.09.2020]. Disponibil în: <http://hdr.undp.org/en/content/transition-and-human-security-moldova-1999>
98. *Raportul Național de Dezvoltare Umană 2015/2016*, UNDP [citată 21.11.2020]. Disponibil în: https://www.md.undp.org/content/moldova/ro/home/library/human_development/nhdr-2016.html
99. ALBU, N. *Controlul democratic asupra sectorului de securitate: cine pe cine supraveghează?* In: *Studii naționale de securitate*. 2020, nr. 1(1), pp. 28-52. ISSN 2587-3822.
100. ALBU, N. *Securitatea inclusivă – indicator al bunei guvernări și dezvoltării durabile*. In: *Yesterday's heritage – implications for the development of tomorrow's sustainable society*. Conferință, ediția III, Chișinău, Moldova, 11-12.02.2021, pp. 22-24. ISSN 2558–894X.
101. КОЛОБОВ, О.А. *Безопасность личности, общества, государства*. Монография. Нижний Новгород: ИСИ ННГУ, 2008. 475 p. ISBN 978-5-86517-390-8.
102. АРДАШЕВ, А.И. *Конституционные основы обеспечения безопасности личности в Российской Федерации*. Автореф. дис. канд. юрид. наук. Москва, 2008, 26 p. Disponibil în: https://rgsu.net/netcat_files/797/1047/h_7ee7b913656404381c0ef5fcf20f1b11.
103. МУРАДЯН, Э.Р. *Концепция безопасности личности, общества и государства*. В: *Вестник Челябинского государственного университета*. 2009, № 15(153), pp. 20-24. ISSN 2618-8236.
104. *Dicționare ale limbii române*. Disponibil în: <https://dexonline.ro/>

105. КАЛИНА, Е.С. *Государственно-правовой механизм обеспечения права на безопасность личности в Российской Федерации*. Автореф. дис. канд. юрид. наук. Челябинск, 2003, 23 p. Disponibil în: <https://dspace.susu.ru/xmlui/bitstream/handle/0001.74/7592/000299996.pdf?sequence=3>
106. MEUNIER, F. *Droit sociale*. 2e éd. Paris: Litec, 1991. *Les jeunes et l'emploi: aux uns la sécurité, aux autres la dérive*. 652 p. ISSN 0759-6340.
107. PORTIER, P. Les trois âges de la sécurité, Gallimard. In: *Le Débat*. 2003, nr. 127(5), pp. 85-93. ISBN 9782070735464.
108. FOESSEL, M. La sécurité: paradigme pour un monde désenchanté. In: *Esprit*. 2006, nr. 8-9, pp. 194-207. ISBN 2909210480.
109. GAUCHET, M. *La démocratie contre elle-même*. Paris: Gallimard, 2002. 385 p. ISBN 2-07-041983-5.
110. GUCEAC, I. *Omul, societatea, statul: categorii constituționale perene*. București: Universul Juridic, 2017. 220 p. ISBN 978-606-39-0030-3.
111. NEAG, M., COMAN, D. *Drepturile omului și perspectiva securității individuale*. Studiu publicat pe pagina Asociației Române de Drept Umanitar, filiala Prahova [citată 10.11.2020]. Disponibil în: <http://www.arduph.ro/domenii/protectie-persoane-si-bunuri/drepturile-omului-la-pace/drepturile-omului-si-perspectiva-securitatii-individuale/>
112. *Declarația Universală a Drepturilor Omului* din 10 decembrie 1948, adoptată de Adunarea Generală a ONU prin Rezoluția nr. 217 A(III) la New York. [citată 21.11.2020]. Disponibil în: http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/rum.pdf
113. *Codex constituțional: Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene*. Coord. Șt. Diaconu. București: Monitorul Oficial, 2015. 1726 p. [citată 12.02.2020]. Disponibil în: <https://codex.just.ro/Tari>. ISBN 978-973-567-909-5
114. Constituția Regatului Spaniei. In: *Codex constituțional: Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene*. Coord. Șt. Diaconu. București: Monitorul Oficial, 2015, pp. 589-650. ISBN 978-973-567-909-5.
115. Constituția Republicii Polonia. In: *Codex constituțional: Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene*. Coord. Șt. Diaconu. București: Monitorul Oficial, 2015, pp. 295-362. ISBN 978-973-567-909-5.
116. Constituția Republicii Malta. In: *Codex constituțional: Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene*. Coord. Șt. Diaconu. București: Monitorul Oficial, 2015, pp. 117-202. ISBN 978-973-567-909-5.

117. Constituția Finlandei. *Finland's Constitution of 1999 with Amendments*. [citat 21.11.2020]. Disponibil în: https://www.constituteproject.org/constitution/Finland_2011.pdf?lang=en
118. Constituția Republicii Portugheze. In: *Codex constituțional: Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene*. Coord. Șt. Diaconu. București: Monitorul Oficial, 2015, pp. 363-474. ISBN 978-973-567-909-5.
119. Constituția Republicii Slovenia. In: *Codex constituțional: Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene*. Coord. Șt. Diaconu. București: Monitorul Oficial, 2015, pp. 539-588. ISBN 978-973-567-909-5.
120. Constituția României. In: *Codex constituțional: Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene*. Coord. Șt. Diaconu. București: Monitorul Oficial, 2015, pp. 838-876. ISBN 978-973-567-909-5.
121. Constituția Egiptului. *Egypt's Constitution of 2014*. [citat 20.10.2020]. Disponibil în: https://www.constituteproject.org/constitution/Egypt_2019.pdf?lang=en
122. МИЩЕРИКОВ, А.А. Безопасность и свобода личности в информационном обществе анализ проблемы. В: *Теория и практика общественного развития*. 2011, № 1, pp. 39-42. ISSN 1815-4964.
123. *Elemente conceptuale pentru fundamentarea noii Strategii naționale de apărare a țării*. București: Academia de Științe ale Securității Naționale, 2015. 36 p. [citat 10.10.2020]. Disponibil în: https://www.academia.edu/25634882/Elemente_conceptuale_in_elaborarea_noii_strategii
124. Raport de Dezvoltare Umană *Noi Dimensiuni ale Securității Umane 1994*. 136 p. [citat 11.11.2021]. Disponibil în: http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/255/hdr_1994_en_complete_nostats.pdf.
125. Legea securității statului, nr. 618 din 31.10.1995. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 10-11 din 13.02.1997 [citat 11.07.2020]. Disponibil în: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=124125&lang=ro
126. **ENICOV, V.** Consiliul Suprem de Securitate în sistemul de asigurare a securității naționale. In: *Consiliul securității naționale în procesul de luare a deciziilor: analiză comparată: Republica Moldova, România și Ucraina*. Chișinău: Cartier, 2006, pp. 46-58. ISBN 978-9975-79-006-2.
127. **ENICOV, V.** *Ordine publică, securitate și apărare. Reformarea Consiliului Suprem de Securitate*. Chișinău: Institutul de Politici Publice, 2014. 16 p. [citat 09.10.2019]. Disponibil în: <https://ipp.md/2015-11/evaluarea-masurii-legislative-adoptate-sporirea-controlului-parlamentar-privind-monitorizarea-si-evaluarea-implementarii-legislatiei/>

128. Legea privind organele securității statului, nr. 619 din 31.10.1995. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 10-11 din 13.02.1997. [citată 09.09.2020]. Disponibil în: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=109417&lang=ro
129. СТАРОДУБЦЕВА, К.А. Концепция национальной безопасности РФ как система ценностей. В: *Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена*. 2007, № 44, том 18, pp. 260-263. ISSN 1992-6464.
130. ЕФАНОВА, Е.В. Национальная безопасность России: теоретические и терминологические аспекты. В: *Вестник Волгоградского государственного университета*. Сер. 4. Ист. 2010, № 1(17), pp. 151-156. ISSN 1998-9938.
131. HEINBECKER, P. Human Security. In: *Headlines (Toronto: Canadian Institute of International Affairs)*. 1999, vol. 56(2), p. 16. ISSN 1192-6422.
132. SMITH, D. *The State of War and Peace Atlas*. London: Penguin, 1997. 128 p. ISSN 1034-5329.
133. ТЕРЕХОВА, Н.Н. Система обеспечения безопасности личности в общей структуре обеспечения национальной безопасности Российской Федерации. В: *Вестник Удмуртского Университета*. 2012, вып. 1, pp. 144-150. ISSN 1994-9197.
134. КУРБАТОВ, М.Д. Проблемы законодательного обеспечения национальной безопасности Российской Федерации. *Москва, 2003*. 215 p. Disponibil în: <https://cyberleninka.ru/article/n/problemy-zakonodatelnogo-obespecheniya-natsionalnoy-bezopasnosti-gosudarstv-uchastnikov-sng/viewer>
135. Concepția securității naționale a Republicii Moldova, aprobată prin Legea nr. 112 din 22.05.2008. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 97-98 din 03.06.2008 [citată 08.09.2020] Disponibil în: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=24400&lang=ro
136. БОРИСОВ, Д.А. Безопасность человека в современной теории и практике международных отношений. В: *Вестник Томского Государственного университета*. 2011, № 343, pp. 79-82. ISSN 1561-7793.
137. Strategia securității naționale a Republicii Moldova, Hotărârea Parlamentului nr. 153 din 15.07.2011. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 170-175 din 14.10.2011 [citată 02.07.2020] Disponibil în: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=105346&lang=ro
138. ЗЕРКАЛОВ, Д.В. Социальная безопасность. *Монография. Киев: Основа, 2012*. 530 p. ISBN 978-966-699-651-3.

139. **ENICOV, V.** *Elemente de teorie a securității juridice a persoanei*. Chișinău: Print-Caro, 2018. 266 p. ISBN 978-9975-56-573-8.
140. ЗЕРКАЛОВ, Д.В. *Социальная безопасность и права человека*. Монография. Киев: Основа, 2013. 670 p. ISBN 978-966-699-711-4.
141. **ЕНИКОВ, В.**, КОСТАКИ, Г. Безопасность человека в системе национальной безопасности. In: *Jurnal juridic național: teorie și practică*. 2014, nr. 4, pp. 8-13. ISSN 1810-309X.
142. **ENICOV, V.** Securitatea persoanei ca element component al securității naționale. In: *Legea și Viața*. 2015, nr. 2, pp. 18-23. ISSN 1810-309X.
143. ȚICLEA, AL., Georgescu L. *Dreptul securității sociale*. București: Universul Juridic, 2016. 488 p. ISBN 978-606-673-760-9.
144. IACUB, I. Dreptul persoanei la securitate socială: conținut și garanții constituționale. In: *Rolul instituțiilor democratice în protecția drepturilor omului*. Materialele mesei rotunde cu participare internațională din 11.12.2015. Chișinău: AAP, 2016, pp. 126-135. ISBN 978-9975-115-99-5.
145. DUPEYROUX, J.-J., BORGETTO, M., LAFORE, R., RUELLAN, R. *Droit de la sécurité sociale*. 14e éd. Paris: Dalloz, 2001. 1300 p. ISBN 9782247138555.
146. BUJOR, V., CLAȘEVICI, A. Securitatea criminologică a întreprinderii. In: *Studii Juridice Universitare*. 2016, nr. 3-4, pp. 133-140. ISSN 1857-4122.
147. ВАЩЕКИН, Н.П., ДЗЛИЕВ, М.И., УРСУЛ, А.Д. *Безопасность предпринимательской деятельности*. Москва: Экономика, 2002. 294 p. ISBN 5-282-02135-8.
148. GUȘTIUC, A., GUȘTIUC, L., TÎȘCUL, C. Sectorul bancar al Republicii Moldova – principala amenințare în adresa procesului de implementare a Acordului de Asociere RM–UE. In: *Societatea civilă și statul de drept, Administrarea Publică*. 2015, nr. 3(87), pp. 41-52. ISSN 1813-8489.
149. Doctrina militară a Republicii Moldova, Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 482 din 06.06.1995. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 38-39 din 14.07.1995 [citată 10.09.2020]. Disponibil în: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=60538&lang=ro
150. COSTACHI, GH. Securitatea persoanei reflectată în concepția internațională a securității umane și Strategia securității naționale a Republicii Moldova. In: *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. 2018, nr. 3, pp. 4-9. ISSN 1810-309X.
151. SPRINCEAN, S., CATAN, A. Implicații securitare ale politicilor de promovare a drepturilor omului. In: *Vector European*. 2021, nr. 1, pp. 46-49. ISSN 2345-1106. ISSNe 2587-358X.

152. IACUB, I. Spre o teorie a securității criminologice. In: *Закон и Жизнь*. 2014, nr. 7, pp. 38-42. ISSN 1810-3081.
153. **ЕНИКОВ, В.** Безопасность как социальное явление. В: *Закон и Жизнь*. 2014, № 11, pp. 31-36. ISSN 1810-309X.
154. **ENICOV, V.** Reflecții asupra semnificațiilor securității ca fenomen social. In: *Legea și Viața*. 2015, nr. 8, pp. 44-50. ISSN 1810-309X.
155. **ENICOV, V.** *Oportunități, necesități și opțiuni pentru reorganizarea Consiliului Suprem de Securitate. Studiu.* Chișinău: Institutul de Politici Publice, 2011. 21 p. Disponibil în: <http://integral.md/opportunitati-necesitati-si-optiuni-pentru-reorganizarea-consiliului-suprem-de-securitate/>.
156. **ENICOV, V.** Securitatea constituțională – dimensiune distinctă a securității naționale. In: *Teoria și practica administrării publice. Materialele conferinței științifico-practice cu participare internațională din 22 mai 2015.* Chișinău: Academia de Administrare Publică, 2015, pp. 258-261. ISBN 978-9975-3019-3-0.
157. **ENICOV, V.** Reflecții asupra securității constituționale a persoanei. In: *Обучение в области прав человека. Сборник статей. КомпатИнститутул pentru Democrație, 2017*, pp. 265-275. ISBN 978-9975-4474-9-2.
158. **ENICOV V.** Dreptul persoanei la securitate. In: *Teoria și practica administrării publice. Materialele conferinței științifico-practice cu participare internațională din 20 mai 2016.* Chișinău, 2016, pp. 356-360. ISBN 978-9975-3019-6-1.
159. GUCEAC, I. *Constituția la răscruce de milenii.* Chișinău: S.n., 2013. 416 p. ISBN 978-9975-53-279-2.
160. ЕЗЕРОВ, А.А. Конституционная безопасность с позиций конфликтологического подхода. В: *Актуальні проблеми держави і права.* 2011, № 57, pp. 76-84. ББК 67(4Укр)я43.
161. ШУБЕРТ, Т.Э. Конституционная безопасность: понятие и угрозы. В: *Право*, 1997, № 4, pp. 17-19. ISSN 2070-4232.
162. МАМОНОВ, В.В. *Конституционные основы национальной безопасности.* Автореф. дис. док. юрид. наук. Саратов, 2004. 52 p.
163. ЕЗЕРОВ, А.А. Объект и содержание конституционной безопасности. В: *Юридична Наука.* 2011, № 1(1), pp. 50-53. УДК 34.
164. *Конституционное право России.* Отв. ред. Ю.Л. Шульженко. Москва: Проспект, 2007. 480 p. ISBN 978-5-482-01421-9.

165. ВОРОБЬЕВ, Д.С. Институциональные аспекты конституционной безопасности в современной России. В: *Ученые записки Орловского государственного университета*. 2010, № 3, часть 1, pp. 261-264. ISSN 1998-2720.
166. ИГНАТОВА, Н.С., ЗВЕРЕВ, О.И. *Проблемы конституционной безопасности в Российской Федерации*. СПб.: Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2002. 96 p. Disponibil ?n: <https://elibrary.ru/item.asp?id=25483356>.
167. ЯКУБ, И. К вопросу о сущности и соотношении понятий "национальная безопасность" и "государственная безопасность". В: *Верховенство права (Украина)*. 2017, № 3, pp. 13-19. ISSN 2345-1971.
168. БОНДАРЬ, Р.С. Конституционная безопасность личности, общества, государства: постановка проблемы в свете конституционного правосудия, обеспечения социальной справедливости, равенства и прав человека. В: *Законодательство и экономика*. 2004, № 4, pp. 84-92. ISSN 0869-1983.
169. ОВЧИННИКОВ, А.И., МАМЫЧЕВ, А.Ю., КРАВЧЕНКО, А.Г. *Основы теории национальной безопасности: учебное пособие*. М-во образования и науки РФ, Владивостокский гос. ун-т экономики и сервиса. Москва: РИОР, 2011. 252 p. ISBN 978-5-369-0056-8.
170. Concepția securității naționale a Republicii Moldova, aprobată prin Legea nr. 112 din 22.05.2008. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 97-98 din 03.06.2008.
171. ZAPOROJAN, V., CRIGAN, D. Metamorfoza adoptării și revizuirii Constituției Republicii Moldova. In: *Studia Universitatis Moldaviae. Seria Științe sociale: Sociologie. Asistență Socială. Drept. Științe Politice. Revistă științifică*. 2019, nr. 8(128), pp. 75-82. ISSN 1814-3199.
172. POPA, V. Reforma constituțională – imperativ al timpului. In: *Studii Juridice Universitare*. 2009, nr. 1-2, pp. 15-21. ISSN 1857-4122.
173. POPA, V. *Drept parlamentar al Republicii Moldova. Monografie*. Chișinău: ULIM, 1999. 232 p. ISBN 978-9975-920-15-2.
174. COSTACHI, GH. Socializarea juridică – factor de dezvoltare a culturii juridice și asigurare a securității persoanei în statul de drept. In: *Jurnal Juridic Național: teorie și practică*. 2015, nr. 8, pp. 4-8. ISSN 1810-309X.
175. ENICOV, V. Cadrul legal al politicii de securitate a Republicii Moldova. In: *Правовые реформы в Молдове, Украине и Грузии в контексте евроинтеграционных процессов*. Materialele conferinței științifico-practice din 7-8 noiembrie 2014. Chișinău: S.n., 2014, pp. 65-68. ISBN 978-9975-30009-4-0.

176. **ЕНИКОВ, В., ЯКУБ, И.** "Национальная безопасность" и "государственная безопасность": сущность и соотношение понятий. В: *Legea și viața*. 2014, nr. 8, pp. 9-15. ISSN 1810-309X.
177. **ENICOV, V.** Securitatea juridică – element al securității persoanei în statul de drept. In: *Legea și Viața*. 2016, nr. 3, pp. 46-50. ISSN 1810-309X.
178. **DEMOGUE, R.** *Les notions fondamentales du droit prive. Essai critique*. Paris: Librairie Nouvelle de Droit et de Jurisprudence A. Rousseau, 1911. 681 p. ISBN 978-2-84539-011-9.
179. **RĂILEAN P.** Controlul judiciar asupra administrației publice – dimensiune inerentă unui stat de drept. In: *Materialele conferinței Teoria și practica administrării publice*, Chișinău, Moldova, 20 mai 2013. 314 p. ISBN 978-9975-4241-5-8.
180. Convenția pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, din 04.11.1950, adoptată la Roma la 04.11.1950 și intrată în vigoare la 03.09.1953. *În vigoare pentru Republica Moldova din 01.02.1998*. In: *Tratate Internaționale*, nr. 1 din 01.01.1998 Disponibil în: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=115582&lang=ro
181. **BRAD, I.** *Revocarea actelor administrative*. București: Universul Juridic, 2009. 245 p. ISBN 978-973-127-193-4.
182. **COSTACHI, GH., IACUB, I.** Aspecte contradictorii ale abordării științifice a conceptului de „securitate juridică”. In: *Dezvoltarea cadrului juridic al Republicii Moldova în contextul necesităților de securitate și asigurare a parcursului european*. Partea a II-a. Red. șt. Valeriu Cușnir. Chișinău: ICJPS, 2019, pp. 22-37. ISBN 978-9975-3298-2-8.
183. **POPA, N.** *Teoria generală a dreptului*. Ed. a 3-a. București: C.H. Beck, 2008. 360 p. ISBN/ISSN 978-606-18-1033-8.
184. **ENICOV, V.** Accesibilitatea și previzibilitatea legii – factori de asigurare a securității juridice a persoanei. In: *Human Rights Protection*. *Materialele conferinței științifico-practice din 26 octombrie 2017*. Comrat: Institutul pentru Democrație, 2018, pp. 302-308. ISBN 978-9975-3000-2-5.
185. Legea cu privire la actele normative, nr. 100 din 22.12.2017. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 7-17 din 12.01.2018 [citată 12.09.2020] Disponibil în: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=105607&lang=ro
186. **MIHAI, G.C., MOTICA, R.I.** *Fundamentele dreptului. Teoria și filozofia dreptului*. București: All, 1997. 250 p. ISBN 973-571-213-x.
187. **BALMUȘ, V., FRUNZĂ, IU.** Incertitudinea unor prevederi din Codul administrativ al Republicii Moldova. In: *Revista de Știință, Inovare, Cultură și Artă „Akademos”*. 2019, nr. 3(54), pp. 59-68. ISSN 1857-0461.

188. КУШНИР, В., СОСНА, Б. Некоторые достоинства и недостатки Административного кодекса Республики Молдова. In: *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice*. 2019, nr. 3(181), pp. 108-118. ISSN 1957-2294.
189. *Code civil des Français, 1804*. Wikisource la bibliotèque libre [citată 18.11.2018] Disponibil în: https://fr.wikisource.org/wiki/Code_civil_des_Français_1804
190. ENICOV, V., COSTACHI, GH. Neretroactivitatea legii ca garanție de respectare a drepturilor omului. In: *Legea și Viața*. 2019, nr. 11, pp. 4-9. ISSN 1810-309X.
191. *Constituția României – comentariu pe articole*. Coord. I. Muraru, E.S. Tănăsescu. București: C.H. Beck, 2008. 1507 p. ISBN 978-973-115-419-9.
192. TERRÉ, F., MOLFESSIS, N. *Introduction générale au droit*. 12e édition. Paris: Dalloz, 2020. 788 p. ISBN 2247153046.
193. GUCEAC, I. Constituționalismul și statul de drept în Republica Moldova. Realități și perspective. In: *Revista de Știință, Inovare, Cultură și Artă „Akademos”*. 2017, nr. 3 (46), pp. 78-85. ISSN 1857-0461.
194. ENICOV, V. Activitatea Comisiei parlamentare securitate națională, apărare și ordine publică în lunile mai, iunie și iulie ale anului 2020. In: *Securitate Națională, Apărare și Ordine Publică: între realități și perspective*. Institutul de Politici Publice, 2020, pp. 65-84. ISBN 978-9975-3483-7-9.
195. BALMUȘ, V. Derogarea și excepția în doctrină și în legislația națională. In: *Revista de Știință, Inovare, Cultură și Artă „Akademos”*. 2015, nr. 1(36), pp. 124-132. ISSN 1857-0461.
196. CANTACUZINO, M. *Elementele dreptului civil*. București: Cartea Românească, 1921. 762 p. ISBN 973-9392-25-3.
197. HAMANGIU, C., ROSETTI-BĂLĂNESCU, I.; BĂICOIANU, AL. *Tratat de drept civil român*. București: Ch. Beck, 2008. 800 p. ISBN/ISSN 973-655-215-2.
198. COLIN, A., CAPITANT, H. *Cours élémentaire de droit civil français*. Paris: Dalloz, 1923. 1252 p. ISBN 978-2-01-971722-3.
199. MICESCU, I. *Curs de drept civil*. București: All Beck, 2000. 414 p. ISBN 973-655-031-1.
200. COSTACHI, GH. Principiile fundamentale ale dreptului – garanții ale securității juridice în statul de drept. In: *Legea și Viața*. 2018, nr. 9, pp. 4-11. ISSN 1810-309X.
201. AVORNIC, GH. *Teoria generală a statului și dreptului. Tratat*. Vol. I. Chișinău, 2009. 474 p. ISBN 978-973-1164-41-0.
202. *Constituția Republicii Moldova. Comentariu*. Chișinău: Arc, 2012. 576 p. ISBN 978-9975-61-700-0.

203. Curtea Constituțională a Republicii Moldova pentru controlul constituționalității art. II alin. (2) din Legea nr.186-XVI din 29 iunie 2006. Hotărârea nr. 16 din 12.06.2007. In: *Monitorul Oficial*, nr. 86-89/14 din 22.06.2007 [citat 08.09.2020] Disponibil în: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=951&lang=ro
204. CÂRNAȚ, T. *Drept constituțional*. Ed. a II-a. Chișinău: Print-Caro, 2010. 513 p. ISBN 978-9975-4069-3-2.
205. LAMBERT, E. *Le gouvernement des juges et la lutte contre la législation sociale aux Etats Unis. L'expérience américaine du contrôle judiciaire de la constitutionnalité des lois*. Reed. Pref. F. Moderne. Paris: Dalloz, 2005. 276 p. ISBN 2247057802.
206. SMOCHINĂ, A. *Istoria universală a Statului și Dreptului*. Ediția a 3-a. Chișinău: Tipografia Centrală, 2013. 552 p. ISBN 978-9975-53-247-1.
207. SMOCHINĂ, A., MĂRĂCINEANU, D. Unele considerații privind izvoarele dreptului european. In: *Studii juridice universitare*. 2014, nr. 3-4, pp. 45-53. ISSN 1857-4122.
208. BOAR, A. Judecătorul – putere și răspundere. In: *Dreptul*. București, 1998, nr. 1, pp. 25-29. ISSN 1018-0435.
209. РАГИМОВ, А.Т. Значение категории "юридическая безопасность человека" в исследовании правозащитных отношений. В: *Вестник Дагестанского государственного университета*. 2012, вып. 2, pp. 17-20. ISSN 2542-0313.
210. ТЮРИНА, Т.Б. *Правовая безопасность личности в современном российском государстве (вопросы теории и практики)*. Автореф. дис. канд. юрид. наук. Саратов, 2005. 28 p.
211. ГАЛУЗИН, А. Соотношение понятия "правовая безопасность" с иными смежными правовыми понятиями и категориями. В: *Законы России: опыт, анализ, практика*. 2007, № 10, pp. 106-112. ISSN 1992-8041.
212. ENICOV, V. Defectele conlucrării autorităților supreme în gestionarea crizelor de securitate. Autoritățile publice supreme în domeniul asigurării securității naționale: Atribuții și conlucrare. In: *Securitate Națională, Apărare și Ordine Publică: între realități și perspective*. Institutul de Politici Publice, 2020, pp. 159-178. ISBN 978-9975-3483-7-9.
213. ENICOV, V., COSTACHI, GH. Garantarea securității juridice a persoanei în sistemul de drept al Republicii Moldova. In: *Jurnalul Juridic Național: teorie și practică*. 2018, nr. 5, pp. 4-10. ISSN 2345-1130.
214. ȚURCAN, S. Valorile constituționale ale Republicii Moldova în raport cu valorile Uniunii Europene. In: *Știința juridică autohtonă prin prisma valorilor și tradițiilor europene*.

- Materialele conferinței din 10 decembrie 2013 – 14 noiembrie 2014. Chișinău, ULIM, pp. 25-32. ISBN 978-9975-3058-2-2.
215. BALMUȘ, V. Preeminența dreptului și securitatea juridică în procesul amendării Codului cu privire la știință și inovare și a Codului educației. In: *Revista de Știință, Inovare, Cultură și Artă „Akademos”*. 2017, nr. 3(46), pp. 23-30. ISSN 1857-0461.
216. Codul penal al Republicii Moldova, nr. 985 din 18.04.2002. Republicat în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 72-74 din 14.04.2009 (actualizat prin Legea nr. 165 din 10.09.2020) [citată 11.08.2020]. Disponibil în: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=125325&lang=ro
217. Codul civil al Republicii Moldova, nr. 1107 din 06.06.2002. Republicat în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 66-75 din 01.03.2019 [citată 11.08.2020]. Disponibil în: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=125043&lang=ro
218. ARSENI, AL., DABIJA, T. Interdependența dintre jurisdicția constituțională și justiția de drept comun în domeniul asigurării legalității. In: *Revista Națională de Drept*. 2014, nr. 3(161), pp. 8-12. ISSN 1811-0770.
219. *Codul muncii al Republicii Moldova*, nr. 154 din 28.03.2003 [citată 18.02.2018]. Disponibil în: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=126038&lang=ro.
220. *Codul familiei al Republicii Moldova*, nr. 1316 din 26.10.2000. Disponibil în: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=122974&lang=ro
221. Codul contravențional al Republicii Moldova, nr. 218 din 24.10.2008. In: *Monitorul Oficial*, 2008 [citată 12.02.2018]. Disponibil în: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=126364&lang=ro
222. Lege cu privire la Banca Națională a Moldovei, nr. 548 din 21.07.1995. In: *Monitorul Oficial*, nr. 297-300 din 30.10.2015 [citată 12.05.2021]. Disponibil în: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=123192&lang=ro
223. Legea instituțiilor financiare, nr. 550 din 21.07.1995. In: *Monitorul Oficial*, nr. 1 din 01.01.1996 [citată 12.09.2020]. Disponibil în: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=101330&lang=ro#
224. Legea cu privire la lichidarea băncilor, nr. 550 din 21.07.1995. In: *Monitorul Oficial*, nr. 1 din 01.01.1996 [citată 14.03.2020]. Disponibil în: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=121164&lang=ro
225. ENICOV, V. Jurisprudența unor instanțe internaționale și naționale în apărarea securității juridice. In: *Legea și Viața*. 2018, nr. 9, pp. 34-38. ISSN 1810-309X.

226. *Curtea de Justiție a Uniunii Europene în cauza Uitdenbogerd vs Robert Bosch*. Hotărârea nr. 13/61 din 06/04/1962 [citată 06.08.2018]. Disponibil în: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61961CJ0013>.
227. *Curtea Europeană a Drepturilor Omului în cauza Marckx vs. Belgia*. Decizia nr. 6833/74 din 13.06.1979 [citată 06.08.2018]. Disponibil în: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:\[%22\%22CASE%20OF%20MARCKX%20v.%20BELGIUM\%22%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-57534%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22\%22CASE%20OF%20MARCKX%20v.%20BELGIUM\%22%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-57534%22]})
228. *Curtea Europeană a Drepturilor Omului în cauza Ștefănică și alții împotriva României*. Hotărârea nr. 38.155/02 din 02/11/2010 [citată 06.08.2018]. Disponibil în: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:\[%22%C5%9Etef%C4%83nic%C4%83%20%C5%9F.a.%20c.%20Rom%C3%A2nia%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-122613%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22%C5%9Etef%C4%83nic%C4%83%20%C5%9F.a.%20c.%20Rom%C3%A2nia%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-122613%22]})
229. *Curtea Europeană a Drepturilor Omului în cauza Medvedyev v. Franța*. Hotărârea nr. 3394/03 din 29/03/2010 [citată 05.08.2018]. Disponibil în: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:\[%22\%22AFFAIRE%20MEDVEDYEV%20ET%20AUTRES%20c.%20FRANCE\%22%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-97988%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22\%22AFFAIRE%20MEDVEDYEV%20ET%20AUTRES%20c.%20FRANCE\%22%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-97988%22]})
230. HARTLEY, T.C. *The foundations of European Community law*. Oxford: Oxford University Press, 2014. 500 p. ISBN 9780199681457.
231. *Curtea Europeană a Drepturilor Omului în cauza Mocanu și alții v. Republica Moldova*. Hotărârea nr. 8141/07 din 26.06.2018 [citată 01.08.2018]. Disponibil în: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-184426>
232. POALELUNGI, M. Precedentul judiciar. In: *Manualul judecătorului pentru cauze civile*. Chișinău, 2013. 1200 p. ISBN 978-9975-53-197-9.
233. Institutul de Politici Publice. *Barometrul Opiniei Publice 2021*. Disponibil în: <https://ipp.md/2021-07/barometrul-opiniei-publice-iunie-2021/>
234. NEGRU B., NEGRU A. *Teoria generală a dreptului și statului*. Chișinău: Bons Offices, 2006. 520 p. ISBN 9975928900.
235. AVORNIC, GH. *Teoria generală a dreptului*. Chișinău: Cartier juridic, 2004. 460 p. ISBN 9975703704.
236. Lege privind unele măsuri aferente selectării candidaților la funcția de membru în organele de autoadministrare ale judecătorilor și procurorilor, nr. 26 din 10.03.2022. In: *Monitorul Oficial*, nr. 72 din 16.03.2022 [citată 02.10.2022].

237. Curtea Supremă de Justiție a Republicii Moldova, Decizie din 20 mai 2008 în dosarul nr. 1re-413/08 *Recursul în anulare împotriva sentinței Judecătoreiei Bălți Pitula Artur* [citată 12.09.2019]. Disponibil în: <http://cauta.csj.md/legy/document/view/5576eb13b59bfdba8d9b614897895879>
238. Curtea Supremă de Justiție a Republicii Moldova, Dosarul nr. 1re-10/2018, 10 ianuarie 2018, *Admisibilitatea în principiu a recursului în anulare declarat de condamnată Duminica Raisa* [citată 24.09.2020]. Disponibil în: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=10036
239. Curtea Supremă de Justiție a Republicii Moldova, Decizie recursul declarat de Serviciul Vamal, în pricina civilă dosarul nr. 3ra-1495/14 *Cu privire la contestarea actului* [citată 12.02.2019]. Disponibil în: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=15309
240. Curtea Supremă de Justiție a Republicii Moldova, Decizie din 27 februarie 2014, Dosarul nr. 4-1ril-1/2014, *Cu privire la determinarea modului unitar de interpretare și aplicare a prevederilor art. 257 alin. (5) și art. 271 alin. (7) Cod de procedură penală* [citată 24.09.2020]. Disponibil în: http://jurisprudenta.csj.md/search_interes_lege.php?id=2
241. Curtea Supremă de Justiție a Republicii Moldova, 17 decembrie 2020, Dosarul nr. 4-1ril-3/2020, *Recursul în interesul legii, privind soluționarea neunitară, de către colegiile penale ale curților de apel, a aplicării retroactivității legii penale mai blânde* [citată 14.02.2021]. Disponibil în: http://jurisprudenta.csj.md/search_interes_lege.php?id=14
242. Curtea Supremă de Justiție a Republicii Moldova, Decizia din 29 octombrie 2014, Dosar 2rac-348/14 [citată 12.09.2019]. Disponibil în: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=14142
243. Lege cu privire la Curtea Constituțională, nr. 317 din 13.12.1994. In: *Monitorul Oficial*, nr. 8 din 07.02.1995 [citată 02.10.2022]. Disponibil în: legis.md
244. Curtea Constituțională. *Pentru controlul constituționalității unor prevederi din Codul penal și Codul de procedură penală (confiscarea extinsă și îmbogățirea ilicită)*, Hotărîrea nr. 6 din 16 aprilie 2015 [citată 12.09.2020]. Disponibil în: <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=533&l=ro>
245. Curtea Constituțională a Republicii Moldova. *Privind revizuirea Hotărîrii nr. 21/2011 privind interpretarea articolului 46, alineat (3) din Constituție și a Hotărîrii nr. 6/2015 privind controlul constituționalității unor prevederi din Codul penal nr. 7/2022*. 2022.
246. Curtea Constituțională a Republicii Moldova. *Pentru controlul constituționalității Decretelor Președintelui Republicii Moldova nr. 534-VII din 8 martie 2013 privind demisia*

- Guvernului, în partea ce ține de menținerea în funcție a Prim-ministrului demis prin moțiuni de cenzură (pentru suspiciuni de corupție ...), nr. 4/2013.*
247. Curtea Constituțională a Republicii Moldova. *Privind controlul constituționalității unor prevederi ale Legii nr. 1115-XIV din 5 iulie 2000 cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova (modul de alegere a Președintelui), nr. 7/2016.*
248. NASTASE, A. *Istoria unui troc. Rolul Curții Constituționale în consolidarea regimului mafiot.* Disponibil în: <https://www.jurnal.md/ro/opinii/2018/1/15/tanase-si-plahotniuc-istoria-unui-troc-rolul-curtii-constitutionale-in-consolidarea-regimului-mafiot-andrei-nastase/>, Jurnal.md, 2018.
249. ENICOV, V. *Reforming the Security and Intelligence Service of the Republic of Moldova* [citat 02.10.2022]. Disponibil în: integral.md, 2021, November.
250. ENICOV, V. *Engagement between Civil Society and Intelligence Community in Moldova* [citat 02.10.2022]. Disponibil în: integral.md, 2021, October.
251. DABIN, J. *Theorie Générale du Droit*. Paris: Dalloz, 1969. 424 p. ISSN 0530-8887.
252. Curtea Constituțională a Republicii Moldova. *Pentru controlul constituționalității unor prevederi ale articolului 38 alin.(7) din Legea instituțiilor financiare, nr. 550-XIII din 21 iulie 1995, Hotărârea nr. 29 din 06.11.2017* [citat 01.08.2018]. Disponibil în: <http://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=636&l=ro>
253. Curtea Constituțională a Republicii Moldova. *Privind excepția de neconstituționalitate a articolului 361 alin. (2) lit. c) din Codul penal, Hotărârea nr. 12 din 14.05.2018* [citat 01.08.2018]. Disponibil în: <http://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=659&l=ro>
254. Curtea Constituțională. *Privind excepția de neconstituționalitate a articolului 361 alin. (2) lit. c) din Codul penal (confeccionarea, deținerea, vânzarea sau folosirea documentelor de importanță deosebită false), Hotărârea nr. 12, 14 mai 2018* [citat 12.09.2020]. Disponibil în: <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=659&l=ro>
255. Curtea Constituțională. *Aviz la proiectul de lege pentru modificarea articolului 70 din Constituție. Nr.1 din 14 februarie 2023.* Disponibil în <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=avize&docid=77&l=ro>
256. Curtea Constituțională. *Privind excepția de neconstituționalitate a art. 80 alin. (2) din Legea finanțelor publice și responsabilității bugetar-fiscale, nr. 181 din 25 iulie 2014 (răspunderea juridică pentru neexecutarea contractului încheiat cu o instituție bugetară), Hotărârea nr. 10 din 16 martie 2017* [citat 12.09.2020]. Disponibil în: <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=609&l=ro>

257. Curtea Constituțională. *Privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din art. 10 pct. 4 și pct. 5 din Legea nr. 845-XII din 3 ianuarie 1992 cu privire la antreprenoriat și întreprinderi*, Hotarirea nr. 5 din 6 martie 2018 [citat 12.09.2020]. Disponibil în: <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=651&l=ro>
258. Curtea Constituțională. *Pentru controlul constituționalității art. II al Legii nr. 56 din 4 aprilie 2014 pentru completarea articolului 60 din Codul penal al Republicii Moldova (prescripția tragerii la răspundere penală)*, Hotarirea nr. 14 din 27 mai 2014 [citat 20.09.2020]. Disponibil în: <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=519&l=ro>

ȘCOALA DOCTORALĂ ȘTIINȚE JURIDICE, POLITICE ȘI SOCIOLOGICE DIN
CADRUL CONSORȚIULUI NAȚIONAL ADMINISTRAT DE
UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

21 Iunie 2021

Ministerul Justiției,
Direcția elaborare acte normative

Propunere de modificare a legislației

În cadrul cercetării doctorale desfășurate în Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice la specialitatea 552.01 – Drept constituțional, de către Vadim ENICOV, conducător științific dr.hab., prof.univ., Gheorghe COSTACHI, cu tema „Securitatea juridică a persoanei în Republica Moldova: dimensiuni constituționale” au fost analizate dimensiunile constituționale ale securității și ale securității juridice a persoanei, abordată securitatea juridică ca factor de protecție a persoanei.

Urmărind fortificarea sectorului de securitate și protecția drepturilor omului în Republica Moldova, cercetătorii au concluzionat că securitatea valorilor constituționale, reglementate și protejate prin norme constituționale necesită identificarea concretă a pericolelor care amenință obiectul acestora. În acest scop, a fost elaborat proiectul de lege Constituțională, pentru modificarea articolului 22 din Constituția Republicii Moldova.

În scopul sistematizării propunerilor de modificare a legislației și eventuale promovări, transmit proiectul numit și Nota informativă la proiect, pe 2 file.

Rog să confirmați prin răspuns scris recepționarea propunerii.

Cu respect,
Doctorand în Institutul de
Cercetări Juridice, Politice și Sociologice,
Vadim ENICOV

Vadim Enicov

Contact: +373 794 44 301
v.enicov@gmail.com

Răspuns: Propunere de modificare a legislației

secretariat <secretariat@justice.gov.md>
09:04 21 Iunie 2021

Către: v.enicov@gmail.com

Bună ziua, mesajul dumneavoastră a fost recepționat.

ANEXĂ

Proiect de lege constituțională*

LEGE

cu privire la modificarea articolului 22 din Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29.07.1994

Parlamentul adoptă prezenta lege constituțională.

Art. I. Denumirea articolului 22 din Constituția Republicii Moldova se modifică în „Dreptul persoanei la securitate juridică”.

Art. II. Articolul 22 din Constituția Republicii Moldova va avea următorul conținut:

„(1) Legile trebuie să fie clare și previzibile. Nimeni nu poate fi condamnat pentru o acțiune sau o omisiune care, în momentul comiterii, nu constituia un act delictuos. De asemenea, nu se va aplica o pedeapsă mai aspră decât cea aplicabilă în momentul comiterii actului delictuos.

(2) Legile dispun numai pentru viitor, cu excepția legilor penale mai favorabile. În materie procesuală se aplică principiul retroactivității favorabile.

(3) Autoritățile publice trebuie să interpreteze legile uniform, iar instanțele de judecată trebuie să asigure aplicarea uniformă a legilor, fiind responsabile de respectarea acestor obligații.”

Art. III. Guvernul, în termen de 60 de zile de la data publicării prezentei legi, va aduce actele normative în concordanță cu aceasta.

Președintele Parlamentului

***Prezentat la 21.06.2021 Ministerului Justiției, Direcția elaborare acte normative, cu titlu de propunere de modificare a Constituției, având anexată Nota informativă la proiect.**

Notă Informativă

la proiectul de lege pentru modificarea articolului 22 din Constituția Republicii Moldova

Condițiile ce au impus elaborarea proiectului și finalitățile urmărite

Constituția Republicii Moldova a fost adoptată la 29.07.1994, fiind actul legislativ fundamental al statului. Având putere de lege constituțională, aceasta reglementează cele mai importante raporturi juridice și stabilește principiile directoare ale formării dreptului, inclusiv definirea statului Republica Moldova; drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale ale cetățeanului; constituirea și funcționarea autorităților publice supreme; formarea economiei naționale, a finanțelor publice și altele.

În cadrul cercetării doctorale desfășurate în Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice la specialitatea 552.01 – „Drept constituțional”, de către Vadim ENICOV, conducător științific dr. hab., prof. univ., Gheorghe COSTACHI, cu tema „Securitatea juridică a persoanei în Republica Moldova: dimensiuni constituționale”, au fost analizate dimensiunile constituționale ale securității și ale securității juridice a persoanei, a fost abordată securitatea juridică ca factor de protecție a persoanei.

Urmărind fortificarea sectorului de securitate și protecția drepturilor omului în Republica Moldova, cercetătorii au concluzionat că securitatea valorilor constituționale, reglementate și protejate prin norme constituționale, necesită identificarea concretă a pericolelor care amenință obiectul acesteia. Securitatea constituțională presupune securitatea Constituției față de pericolul interpretării distorsionate a normelor acesteia și modificării sau completării ilegale a textului legilor. Siguranța dreptului, calitatea și stabilitatea dreptului constituie fundamentul ordinii de drept.

Întru remedierea lacunelor stabilite, este necesar de ajustat prevederile constituționale la exigențele Convenției Europene a Drepturilor Omului, ale altor acte juridice internaționale, luând în considerare evoluțiile constituționale ale statelor europene. Totodată, fiind reglementate în diverse acte legale naționale fără suportul constituțional adecvat, exigențele securității juridice poartă un caracter răzleț și insuficient.

Principalele prevederi ale proiectului și evidențierea elementelor noi

Conținutul juridic al principiului securității juridice cuprinde trei elemente importante: calitatea legii, prin accesibilitate și previzibilitate; neretroactivitatea legii; interpretarea și aplicarea

uniformă a legii. Până în prezent, normele constituționale conțin unele prevederi referitoare la neretroactivitate legii, fiind omise prevederile despre aplicarea legii mai favorabile și privind accesibilitatea și previzibilitatea legii. Nu sunt reglementate suficient exigențele privind aplicarea uniformă a legii de către instanțele judecătorești. Având în vedere importanța acestora, cercetătorii au subliniat necesitatea consacrării exprese și unitare în Legea Fundamentală a exigențelor principiului securității juridice.

Fundamentarea economică financiară

Punerea în aplicare a dispozițiilor constituționale propuse nu implică cheltuieli financiare.

Impactul proiectului

Reglementarea constituțională a principiului securității juridice va îmbunătăți respectarea drepturilor omului în Republica Moldova și durabilitatea sectorului de securitate.

Modul de incorporare a proiectului în sistemul actelor normative

Actele normative subordonate Constituției vor fi aduse în concordanță cu exigențele securității juridice.

Consultarea publică a proiectului

Proiectul a fost supus consultării în cadrul susținerilor doctorale publice.

Expertiza anticorupție

Proiectul nu contravine interesului public general, iar nota informativă conține argumente suficiente pentru promovarea acestuia.

Vadim ENICOV,

doctorand în Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice

DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII

Subsemnatul, Vadim Enicov, declar pe răspundere personală că materialele prezentate în teza de doctorat sunt rezultatul propriilor cercetări și realizări științifice. Conștientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare.

Toate opiniile și concluziile din teza de doctorat sunt făcute în nume propriu și nu reprezintă în niciun mod poziția altor persoane sau autorități, inclusiv nu reprezintă poziția Băncii Naționale a Moldovei.

Vadim Enicov _____

Data: 21 iulie 2023

CURRICULUM VITAE AL AUTORULUI

Vadim ENICOV

Administrator al Instituției Private pentru Integritate Financiară „Integral”

Membru al Consiliului de supraveghere al Băncii Naționale a Moldovei

Născut în anul 1975, Republica Moldova

Studii:

- 2014–2018 Doctorand la Școala doctorală „Științe Juridice, Politice și Sociologice”, Academia de Științe a Moldovei, cu tema: „Securitatea juridică a persoanei în Republica Moldova: dimensiuni constituționale”. Cond. științific: dr. hab., prof. Gh. Costachi
- 2009–2011 Master în științe economice, Universitatea de Stat din Moldova
- 1992–1997 Licențiat în drept la Universitatea de Stat din Moldova
- 1982/1992 Liceul Teoretic Român-Francez „Gheorghe Asachi”, Chișinău

Activitate profesională:

- 2023 – prezent Consilier național în Guvernarea sectorului de securitate, Departamentul Operațiuni, Europa și Asia Centrală, DCAF – Centrul de la Geneva pentru Guvernarea Sectorului de Securitate
- 2018 – prezent Administrator al Instituției Private pentru Integritate Financiară „Integral”
- 2016 – prezent Membru al Consiliului de supraveghere al Băncii Naționale a Moldovei
- 2012–2018 Manager, consilier juridic al Companiei de Consultanță „LegalConsult.md”
- 2003–2012 Secretar, membru al Autorității de Control al Declarațiilor de Avere
- 2002–2012 Consultant principal al serviciului Consiliului Suprem de Securitate
- 1997–2002 Procuror superior de secție al Procuraturii municipiului Chișinău

Activitate științifică și de cercetare:

- Din 2014 autor și coautor la 23 de articole științifice în publicații de specialitate și o culegere
- Din 2006 expert cercetător în 12 proiecte de amploare cu finanțare internațională
- Din 2002 raportor, vorbitor, formator la multiple seminare și conferințe naționale și internaționale în domeniile integrității, sectorului de securitate și drepturilor omului; cercetător la Institutul de Politici Publice; formator național și expert legal al Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE); consilier al DCAF – Centrul din Geneva pentru Guvernarea Sectorului de Securitate

Contact: +37379444301, v.enicov@gmail.com

„Simplitatea nu este un scop în sine, dar ajungi la ea fără să vrei pe măsură ce te apropii de sensul real al lucrurilor.”

Constantin Brâncuși